

**UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

Ústav translatologie

Překladařství: čeština – francouzština

Diplomová práce

Andrea Marešová

**Překladatelky z francouzštiny v dějinách překladařství: české ženy a období po národním
obrození**

**Women Translators from French in the History of Translation: Czech Women
and the Post-National Revival Era**

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí práce PhDr. Jovance Šotolové, Ph.D. za její inspiraci ohledně vybraného tématu, za ochotu a pohotovost s jakou k mé práci přistupovala a v neposlední řadě také za cenné komentáře, rady a tipy.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24. 4. 2017

.....
Andrea Marešová

Abstrakt

Práce je řešena v kontextu soudobých diskuzí na téma gender a feminismus s konkrétním přihlédnutím k oblasti translatologie, kde gender nabývá dvojího rozměru – gramatického rodu ve formě čistě lingvistické i konstrukce tzv. sociálního pohlaví ve vztahu k osobě, která překládá. Cílem této práce je kromě shrnutí teoretických poznatků ze zmíněných oblastí zejména snaha o vytvoření přehledu překladů z francouzštiny pořázených českými překladatelkami v období 2. poloviny 19. století. Práce je doplněna o historii ženského emancipačního hnutí v českých zemích a zároveň o alespoň základní životopisné údaje jmenovaných překladatelek. Získaná data pro zamýšlený přehled překladů byla zpracována do podoby bibliografického rejstříku zohledňující knižně a časopisecky vydané překlady ve zvoleném období pro každou z překladatelek. Výsledky této práce umožňují alespoň částečně nahlédnout do dějin českého překladu z „ženské stránky“ a zároveň mohou sloužit jako podklad pro další práci v této oblasti.

Klíčová slova: gender, feminismus, gender v translatologii, české emancipační hnutí, ženská otázka, ženské překladatelky, české překlady, překlady z francouzštiny ve 2. polovině 19. století

Abstract

In the context of current discussions about gender and feminism this work tries to look deeper into the question of gender in translatology where gender in particular takes on the double role – on the one hand the role of grammatical gender in its linguistic form and on the other the role of social gender construction with regards to the person who translates. The aim of this work apart from the theoretical insight in the connected domains is mainly to assemble a concise overview of translations from French written by the Czech female translators in the second half of the 19th century. Additionally, the work also treats the question of Czech emancipation movement and contributes at least with basic biographical information to the knowledge of mentioned female translators. The acquired data for the overview of translations from French were assembled in the form of bibliographical index which reflects both translations published as books and in the periodical press for each of the female translators. The results of this work allow to consider one chapter of Czech history translation from the “female point of view” and at the same time might serve as a basis for further research in this field.

Keywords: gender, feminism, gender in translatology, Czech emancipation movement, woman question, female translators, Czech translations, translations from French in the second half of the 19th century

OBSAH

1. Úvod.....	9
2. Problematika genderu	11
2.1. Feminismus a gender.....	12
2.2. Gender pod drobnohledem vybraných vědních oborů	14
2.2.1. Biologie a gender	15
2.2.2. Sociobiologie, sociologie a gender	16
2.2.3. Psychologie a gender	18
2.2.4. Strukturální lingvistika a gender.....	19
2.3. Gender jako sociální konstrukt.....	21
3. Otázka genderu v translatologii	23
3.1. Hledání společného jmenovatele.....	23
3.2. Feminismus, gender a překlad.....	25
3.3. Když překládá žena... ..	28
4. Postavení ženy ve 2. polovině 19. století v českých zemích	33
4.1. Emancipační hnutí a ženská otázka.....	33
4.2. Periodizace emancipačního hnutí v českých zemích	36
4.2.1. Druhá čtvrtina 19. století aneb počátky emancipačních snah	36
4.2.2. Období kolem revolučního roku 1848	38
4.2.3. Druhá polovina 19. století aneb první úspěchy českých žen na cestě k emancipaci	39
4.3. Ženské spolky ve 2. polovině 19. století a přehled těch nejvýznamnějších.....	44
4.3.1. Spolek sv. Ludmily	46
4.3.2. Americký klub dam	47
4.3.3. Tělocvičný spolek paní a dívek českých.....	48
4.3.4. Ženský výrobní spolek český.....	49
4.3.5. Spolek Domácnost	50
4.3.6. Spolek Minerva.....	51
5. České překladatelky a jejich překlady vydané v letech 1850–1899	53
5.1. Druhá polovina 19. století z hlediska dějin překladu	55
5.2. České ženy ve světle feminismu	57
5.3. Překladatelky z francouzštiny v dějinách překladu: komentované shrnutí dat	59
5.4. Abecední seznam překladatelek a bibliografický přehled překladů vydaných v letech 1850–1899	67
Anička Bergmanová	67

Věkoslava Blažková	67
Josefína Brdlíková	68
A. Budínská	68
V. Č.	68
Marie Čacká	68
Marie Fabkovičová	69
Olga Fastrová	69
Dora Hanušová	69
Klementina / Klemeňa Hanušová	69
Hedvika Hellichová	70
Bronislava Herbenová	70
Johanka Hrubá z Jelení	70
Cyrilka Hufnerová	70
Kateřina Jansová	70
Jos. Jindrová	71
Marie Kalašová	71
Marie Kaminská	71
Kateřina Kartáková	72
Hana Dorla Klecandová	72
Bohumila Klimšová	73
Eliška Krásnohorská	73
Johanna Kuffnerová	74
M. Kundrátová	74
Jos. Kunstovná	74
H. L.	75
M. Ladecká	75
Barbora Ledvinková	75
Josefína Lhotská	75
Antonie Melišová-Körschnerová	75
Pavla Moudrá	76
Berta Mühlsteinová	76
Božena Němcová	77
Adéla Pachmayerová	77
Marie Pachmayerová	77
Barbora Pazderníková	77
M. Pečírková	77

Eliška Pešková	78
Matylda / Matilda Pešková	80
Vlasta Petřinská	80
Milada Podhajská.....	80
Žofie Podlipská	80
Leopolda Pölzelbauerová.....	81
Miloslava Procházková.....	81
Ludmila Prusíková.....	81
Anna Rajská.....	81
Eliška Řeháková	82
Bed. Slánská.....	82
Anežka Schulzová.....	82
Katuška Šimonová	83
Marie Špindlerová.....	83
Anna Šumavská	83
Klementa Šuranová.....	83
B. Veselá.....	83
Bohuslava Záleská	83
Linda Zdrůbková.....	84
6. Závěr práce	85
Bibliografie	87

1. Úvod

Práce *Překladatelky v dějinách překladu: české ženy a období po národním obrození* si klade za cíl vytvořit souhrnný přehled překladů pořízených českými překladatelkami v období 2. poloviny 19. století v českých zemích a zároveň prozkoumat blíže oblast ženské překladové produkce ve vymezeném časovém úseku. Takto zpracovaný přehled by mohl vrhnout více světla na české dějiny překladu v období let 1850–1899 a současně přiblížit postavy alespoň některých z překladatelek pomocí zjištěných životopisných údajů.

Vzhledem k tomu, že ústředním tématem práce je česká překladatelka v historickém pohledu, vážou se k práci automaticky genderové a feministické konotace. Tyto aspekty rovněž v posledních letech opakovaně rezonují celou společností a názorově ji rozdělují na minimálně dva tábory – skalní odpůrce genderu jakožto výmyslu feministek a nepodloženého konstruktů a na straně druhé jeho velké zastánce, kteří by genderovému revizionismu podřídily nejraději všechny oblasti lidské činnosti. I z toho důvodu se v teoretické části budeme obšírněji zabývat tematikou genderu a genderových rolí, kde si ukážeme, že bez ohledu na konkrétní vědeckou disciplínu (biologie, sociologie, psychologie, a dokonce strukturální lingvistika), žena z porovnání s mužem vždy vychází jako poražená, a tudíž se její boj za rovnoprávnost zdá více než legitimní.

Na genderový základ následně navážeme stručným nástinem vývoje feminismu probíhajícím ve dvou vlnách. Pro pochopení souvislostí genderu a translologie, kterým se věnujeme v druhé části práce, je podstatná zejména druhá vlna feminismu, jejíž počátek časově spadá do období 60. let 20. století. V tomto období si ženy opět začaly hmatatelně uvědomovat svou sexuální odlišnost, která hraje roli v kulturním, sociálním i politickém kontextu. Po úspěších první vlny feminismu, jež pro mnoho žen znamenala rovnost v přístupu ke vzdělání a potažmo tak i rovným pracovním příležitostem a volebnímu právu, se během druhé vlny potřebovaly ženy vymezit vůči dalším nerovnostem v soudobé společnosti stále přetrvávajícím. Jednou z takových nerovností je pro feministky i samotný jazyk, a z toho důvodu skýtá studium translologie živnou půdu pro genderově motivované otázky. Protože překlad je v první řadě práce s jazykem, převod mezi dvěma kulturami na úrovni jazyka. Navíc v 90. letech 20. století došlo v rámci této disciplíny k takzvanému sociologicko-kulturnímu obratu, a tudíž genderový rozměr v translologii doznává své plné síly. Objevuje se také fenomén ženy překladatelky, ta prostřednictvím překladu – samotným výběrem díla i jeho převedením – mohla komunikovat se svým okolím. To je příznačné i pro české překladatelky ve druhé polovině 19. století, které tak prostřednictvím literatury mohly sdílet své názory a myšlenky.

Ze zmíněných dvou vln feminismu je pro třetí teoretickou část této práce důležitá naopak ta první. Odehrávala se v průběhu 19. století a jejím prostřednictvím historicky docházelo k emancipaci žen v pravém slova smyslu. Retrospektivní pohled na vývoj emancipace českých žen v období 2. poloviny 19. století zároveň rámcově zasazuje těžiště práce do dobového i místního kontextu, kterému se budeme věnovat v části empirické. Emancipace českých žen v tomto období probíhala primárně prostřednictvím rozšiřování možností vzdělávání, protože v popředí jejich snah byla otázka sociálního začlenění ženy do společnosti z hlediska její ekonomické nezávislosti. Genderová otázka a emancipace žen tak v českých zemích nabíraly rozměr zejména sociální a později i kulturní. Kulturní rozměr je ilustrován rolí literatury, ať už původní české tvorby nebo překladové produkce, která ovlivňovala v tomto období mnoho žen a prostřednictvím které se ženy také v této době projevovaly. Zároveň se jména žen angažovaných v českém ženském hnutí ne náhodou objevují jako jména překladatelek v další části této práce. Pochopení této provázanosti nám tak pomůže udělat si lepší obrázek o sestaveném přehledu překladů.

V empirické části bude naším úkolem popsat vznik zamýšleného soupisu překladů, včetně těžkostí a nejasností, které se v procesu ukáží, dále představit vzniklý přehled v prizmatu českých dějin překladu a sestavit bibliografický rejstřík ženské překladové produkce pokrývající období let 1850–1899 pro knižně vydané překlady a období let 1850–1888 pro časopisecky vydané překlady. Zároveň se budeme snažit získat alespoň základní životopisné údaje o uvedených překladatelkách.

2. Problematika genderu

Gender je v tom nejjednodušším a zároveň nejširším slova smyslu společenskou kategorií. Kategorií určující u konkrétního jedince jeho mužskost – maskulinitu či ženskost – femininitu. Někdy se také můžeme setkat s označením sociální pohlaví (Simotová, 2009). V doslovném překladu anglického výrazu můžeme také mluvit o ‚rodu‘. Tento původní význam termínu nebo, chceme-li, jeho koncepce, kterou nám nejvíce přiblížilo feministické uvažování, se v posledních desetiletích rozšířila – jak co se týče významu samotného (to dokládá i von Flotowová (2010, s. 129), která zmiňuje další perspektivy, které gender bere v potaz od 90. let 20. století: gay aktivismus, queer teorie, diskurzivní performativita apod.), tak i z hlediska odborného zájmu celé řady vědních disciplín. V současné době pomocí tohoto termínu nazíráme rozličné sociální skutečnosti, v jeho kontextu mluvíme o sociálním vývoji a společnost vnímáme jako genderově podmíněnou strukturu (Gjuričová, 1999, s. 72). Pro potřeby této práce se shodneme na definici Luise von Flotowové (von Flotow, 2014, s. 127), že výraz gender je často používané označení sexuálních odlišností v kulturním, sociálním a politickém kontextu.

Na tomto místě je třeba poukázat na fakt, že otázka genderu by neměla být redukována na pouhou biologickou danost, tedy na atribut ženského či mužského pohlaví a s nimi spojené vlastnosti. Přestože právě na základě biologického pohlaví máme tendenci přistupovat ke každému jednotlivci, uzpůsobovat mu naše chování a očekávat reakci adekvátní našemu pohledu a chápání. Situace ale není tak jednoduchá – pohlaví člověka je sice determinantem pro kategorii gender, protože funguje jako odrazový můstek pro přisuzování jednotlivých maskulinních a femininních vlastností, a jak uvádí Simotová (2009) „gender označuje kulturně a historicky proměnlivé charakteristiky a modely přiřazované mužskému nebo ženskému biologickému pohlaví“. Na druhou stranu je potřeba přijmout fakt, že mužské pohlaví automaticky neodkazuje na maskulinní soubor vlastností, a naopak. Zde právě narážíme na oblast genderových stereotypů, které stavějí na přímém vytyčování spojitostí mezi mužským pohlavím a maskulinním chováním a vlastnostmi a ženským pohlavím a femininním chováním a vlastnostmi (Renzetti, 2005, s. 20). Tyto spojitosti jsou často pokládány za závazné a zákonité – odpovídají většinovému pohledu na soudobou společnost – a jejich porušení, rozumějme vybočení z kontextu bipolarity maskulinní muž versus femininní žena, je považováno za abnormalitu (Renzetti, 2005, s. 21). Zároveň se nám tak definuje i tzv. pohlavně-genderový systém, který má ve svých důsledcích vliv na život jedince ve společnosti, na jeho institucionalizaci a proměňuje se napříč časem i místně (Renzetti, 2005, s. 21). Tento pohlavně-

genderový systém, jak si postupně ukážeme, se stal terčem právě feministického hnutí a celkově uvažování.

Přestože nás vzhledem k zaměření a potřebám této práce bude nejvíce zajímat stanovisko feminismu k aspektu gender a následně i k translatoologii samotné, je i tak na místě stručně nahlédnout na gender z perspektivy několika vědních oborů jako je biologie, sociologie, psychologie nebo dokonce strukturální lingvistika. To nám umožní doznat genderové problematice její plnou šíři a zároveň se dotknout mnoha teorií, které provázejí samotné feministické myšlení.

2.1. Feminismus a gender

Pro mnoho lidí je feminismus synonymem pro problematiku genderové nerovnosti, a to v tom lepším případě. Feminismus z problematiky genderu přímo vychází, přijímá ji za své a na jejím základě staví svou argumentaci. Feminismus je přímo odvislý od uvědomování si vlastního pohlaví a svých možností, nicméně od tohoto uvědomování se dostal do sfér a oblastí řešící v mnohem větší šíři genderovou problematiku než jen jako tažení žen za sociální rovnost pohlaví. Zároveň si uvědomujeme, že ve zjednodušeném pojetí je feminismus takto stále vnímán. I kdyby tomu tak však bylo, není určitě nic nepochopitelného na snaze vyvrátit deterministické přesvědčení, že se ženy rodí s předem danými ženskými vlastnostmi, které je na pomyslném žebříčku hierarchie staví v sociálním kontextu níže než muže, a že každodenní život ve všech svých aspektech je prochnut patriarchálním řádem, kterým se ženy snaží oťrást, aby tak dospěly k jeho změně. Velmi účinnou zbraní se v tomto ohledu pro ženy stal jazyk samotný – na jednu stranu se z jeho područí (vnímán jako a priori mužská struktura) chtěly vymanit, na stranu druhou ho chtěly reformovat, zbavit mužského sexuálního náboje. Ne nadarmo se heslo „*La libération des femme passe par le langage*“¹ stalo oblíbeným manifestačním sloganem hnutí za osvobození žen v 70. letech 20. století (Simon, 1996, s. 8). Snaha feministického hnutí dokázat, že gender není biologická danost, se kterou se rodíme, ale že jde o kombinaci biologických predispozic a sociálního konstruktů, ke kterému může každý jedinec svobodně přistupovat, je tedy více než zřejmá a prosvítá celou historií tohoto směru. Objektivně je nutno podotknout, že právě feministický výzkum nejvíce slouží k posilování povědomí o genderové nerovnosti a genderu samotném, volaje tak po sociální změně. A jak uvádí Renzettiová (2005, s. 35), právě feministická, většinově ženská hnutí, přesně o takovou změnu usilují. Dalším nesporným přínosem feminismu je jeho multidisciplinarita, která tak

¹ Osvobození žen proběhne skrz jazyk. (volně přeloženo).

nabízí široký a plodný rámec pro zkoumání genderu (Renzetti, 2005, s. 58), což potvrzuje i Simonová (1996, str. 8), když tvrdí, že se feminismus skutečně stal jednou z nevlivnějších forem kulturní identity, co se týče jazykového a sociálního výrazu. Vzhledem k tématu této práce, a tímto tématem jsou právě ženy, které se musely ve větší či menší míře vyrovnávat s předsudky o genderové nerovnosti, a překlad, jsme přesvědčeni, že je feminismus dobrým teoretickým východiskem a bude nás proto více či méně provázet celou prací.

Feminismus si prošel několika fázemi vývoje a jeho místní projevy se lišily nejen historicky, ale zásadně i geograficky. Z toho pramení i jeho rozrůzněnost a vlastně i mnohost dodnes přetrvávajících přístupů, a proto se často uvádí, že je vhodnější mluvit o feminismech v množném čísle (Renzetti, 2005, s. 30).

Podle Renzettiové (2005, s. 36–47) můžeme z historické perspektivy rozlišit dvě velké vlny feminismu, ke kterým se přidává ještě současný pohled. První vlna časově spadá do období 19. století a bývá velmi často spojována s bojem žen za získání volebních práv (což ale nutně není pravda, protože například v USA se tento boj plně rozhořel až koncem 60. let 19. století a v českých zemích, jak si postupně ukážeme, se politický aspekt dostal na řadu až na přelomu století 19. a 20.). Volební právo žen bylo nesporně jedním z bodů programu, celkově se však chtěly ženy už tehdy více účastnit zejména veřejného a politického života obecně a narušit tak ve svém pojetí rigidní patriarchální strukturu. Druhá vlna je zmiňována v souvislosti s 60. léty 20. století. Feminismus v tomto období se kromě jiného zaměřuje na zkoumání kořenů sociálních nerovností a na problematiku pohlavní diskriminace.

V geografickém pojetí se do paralelního vývoje staví dění v USA a v Evropě (zejména ve Velké Británii a západní Evropě). V případě USA je třeba mít na paměti odlišný historický vývoj vzhledem k afroamerickým přistěhovalcům, kteří celému feministickému hnutí dávají poněkud odlišný kolorit. Mluvíme-li totiž o feminismu, je třeba explicitovat, že máme na mysli bělošské ženy ze střední a vyšší společenské vrstvy požadující politické a sociální reformy včetně rovnoprávného přístupu ke vzdělání. V první vlně feminismu nemohla být řeč o účasti afroamerických žen, ty v té době ještě zakoušely na vlastní kůži otroctví. Paradoxně právě účast mnoha bělošských žen v abolicionistických hnutích je následně přivedla k feminismu. Během druhé vlny feminismu černošské ženy již naopak byly militantními účastnicemi feministických hnutí. V Evropě navazují feministická hnutí na tradici osvícenství a Velké francouzské revoluce, častým jevem také je, že se politizují a situují se v politickém spektru doleva.

V současném pojetí feminismů je dost náročné se zorientovat. Tuto situaci řeší například typologie feminismů podle socioložky Judith Lorberové², jak uvádí Renzettiová (2005, s. 48–49). Ta v zásadě rozlišuje tři hlavní feministické proudy: 1) Genderově reformní feministické teorie, jejichž hlavním cílem je umožnit ženám účast na společenském dění jako je to umožněno mužům. Sem můžeme zařadit feminismus liberální, marxistický, socialistický nebo rozvojový. 2) Teorie genderově motivovaného odporu, které propagují, že genderové nerovnosti nelze vyřešit ustanovením pouhých zákonných práv, protože mužská nadvláda je příliš hmatatelná již ve všech oblastech lidského života. Vyzývá tedy ženy, aby se z tohoto područí vymanily a vůči němu vyhranily. Řadíme sem radikální, lesbický, psychoanalytický a ‚standpoint‘ feminismus. 3) Teorie genderově motivované vzpoury, které zkoumají komplexní systém společenské stratifikace ve smyslu rasy, genderu, etnické příslušnosti, sexuální orientace a dalších. Zařadíme sem feminismus multirasový, mužský, feminismus sociální konstrukce, postmoderní a queer teorie.

Dalším typem dělení feministických přístupů by mohla být ‚lokalizace genderu‘, jak ji definuje psycholožka Janis Bohanová³ (Gjuričová, 1999, s. 78). Ta si klade otázku, zda lze kategorii gender lokalizovat uvnitř jednotlivce (odtud esencialistické teorie – ne nutně ve smyslu biologické determinace), nebo zda tato kategorie existuje v prostoru sociálních interakcí (hovoříme o sociálně konstruovaných teoriích). Více se konstrukci genderu budeme věnovat později.

V poslední době by se mohlo zdát, že jsme svědky odklonu žen od feminismu. Domníváme se ale, že se jedná spíše o snahu vymezit se vůči označení jako takovému – vzhledem k tomu, kolik automatických konotací si s sebou nese – než neztotožnění se se situací, která je ženami samotnými stále vnímána jako neuspokojivá.

2.2. Gender pod drobnohledem vybraných vědních oborů

Mnohost vědeckých přístupů k genderu je impozantní. Během několika posledních desítek let se gender stává regulérním předmětem vědeckého zkoumání. Každá z disciplín přistupuje k tomuto tématu na základě určitého paradigmatu, typického pro danou dobu – alespoň než

² Judith Lorberová (*1931) je americká socioložka, emeritní profesorka sociologie a ženských studií na City University of New York. Je také považována za průkopnici teorie sociální konstrukce genderových rozdílů. Mimo jiné autorka knih: *Gendered Bodies: Feminist Perspectives* (2011), *Gender Inequality: Feminist Theories and Politics* (1998), *Breaking the Bowls: Degendering and Feminist Change* (2005) a další. (Zdroj: Wikipedie online [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Judith_Lorber).

³ Janis S. Bohanová je americká psycholožka, která se zabývá otázkami genderu, potažmo sexuality. V současné době vyučuje na dvou amerických vysokých školách. Mezi její díla patří kniha *Conversations about Psychology and Sexual Orientation* (1999) a mnoho článků, například: *Regarding Gender: Essentialism, Constructionism and Feminist Psychology* (1993). (Zdroj: NYU Press online [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <https://nyupress.org/books/9780814713259/>).

bude napadeno pro nedostatečnou objektivnost nebo neschopnost uspokojivě vysvětlit některé zákonitosti a nahrazeno paradigmatem jiným. Z dosavadních pramenů je zřejmé, že se zatím žádnému z oborů nepodařilo objasnit a obsáhnout aspekty genderu v jejich úplnosti, jednotlivé přístupy se typicky vymezují vůči sobě navzájem a různé směry uvažování o genderu jednotlivým pojetím vyčítají neúplnost či právě neschopnost objasnit aspekty a danosti, které konkrétní směr považuje za podstatné a určující. Podívejme se alespoň stručně na pár z nich.

2.2.1. *Biologie a gender*

Stanovisko, které biologie zaujímá k genderu, by se dalo jednoduše charakterizovat jako jakási danost hraničící s determinismem. Laicky řečeno, co lze přirozeně vysvětlit biologií se velmi lehce stává statem quo, zavání osudovostí, vrozeností, a nelze to tedy změnit (Morrisová, 2000, s. 108). Je otázkou, zda je dílem náhody, či ne, že pohled této vědní disciplíny přisuzuje ženám kvality, které jsou v rámci dnešní většinové společnosti vnímané jako podřadné. Jako by se biologie chovala k ženskému pokolení přímo macešsky. Vraťme se ale zpět k biologickému pojetí genderu.

Podle Gjuričové (1999, s. 69) jsou v rámci biologie pojmy žena a muž dost výstižné samy o sobě a nevyžadují další vysvětlení. Odlišnost žen a mužů je nazíraná a hodnocená prizmatem biologických změn, které lze pozorovat u obou pohlaví, a nejmarkantněji logicky v souvislosti s lidskou reprodukcí. Ženské a mužské vlastnosti jsou tedy v tomto chápání charakteristiky dané biologickým pohlavím. Ženské vlastnosti u žen jsou tak logicky demonstrovány pohlavními znaky a možností rodit děti a doplněny navíc následnou péčí o potomky. Tato péče je dokonce často označovaná jako instinktivní. Mezi mužské vlastnosti se řadí kromě pohlavních znaků samotných i hormonálně podmíněná pohotovost k agresivitě. Agresivita je totiž spojována s vylučováním testosteronu a jeho vylučování ovlivňuje chromozom Y, tedy ten, který v pohlavním chromozomálním páru určuje mužské pohlaví (Renzetti, 2005, s. 62 a 68).

Charakteristika genderu z hlediska biologie je všeobecně rozšířená a většinově přijímaná. Je to něco, co je každému jednotlivci dobře pochopitelné, protože není vyžadována hlubší znalost konkrétních teoretických východisek, je to též pozorovatelné a běžné ve vyspělých kulturách západního světa. Tíhneme proto k názoru, že naše genetická výbava a potažmo biologie nese odpovědnost za to, kým jsem sociálně a fyzicky, a stejná logika se aplikuje na nazírání rozdílů u mužů a žen (Renzetti, 2005, s. 61). Odborná zkoumání v oblasti genetiky, prenatalních poruch a s nimi spojený další výzkum však tento názor poněkud polarizují, protože ukazují, že vývoj maskulinní a femininní genderové identity není v zásadě závislý na

přítomnosti chromozomového páru XX nebo XY, který určuje právě mužské či ženské biologické pohlaví (Renzetti, 2005, s. 73).

2.2.2. Sociobiologie, sociologie a gender

Pohled sociobiologie se snaží ukázat korelaci mezi sociálním životem jedince a jeho genetickými predispozicemi, kde jsou sociální odlišnosti mezi mužem a ženou dány naší biologickou výbavou – tedy genetikou (Gjuričová, 1999, s. 69). Gjuričová dále popisuje, že člověk v podstatě dodnes kopíruje chování, které v dávné historii vývoje lidstva umožňovalo „přežít“, tedy že muž bojuje a loví a žena se stará o potomky. V dnešní době jsou samozřejmě mužovy úkoly transformovány do kultivovanější roviny, nicméně princip zůstává zachován. Prostřednictvím evoluce a výběrem strategií, které byly zaměřené především na co největší šance mláďat na přežití, se obě pohlaví – muž i žena – orientovala na rozdílné reprodukční strategie (Gjuričová, 1999, s. 69–70). Odtud se pak jako evolučně daná fakta odvozují tendence mužů k promiskuitě a tendence k žen k rodinnému životu (Gjuričová, 1999, s. 70).

V rámci sociologie jakožto „vědeckého zkoumání lidských společností, kultur a společenského chování“ (Renzetti, 2005, s. 22) najdeme v historickém průřezu pluralitu přístupů a pohledů. V relacích genderu se pro naše potřeby zaměříme na strukturální funkcionalismus a feministickou sociologii. První z paradigmat odpovídá zhruba období 40. až 60. let 20. století, to druhé se vynořuje v průběhu 60. let 20. století.

Typický zastánce strukturálního funkcionalismu vidí společnost jako uspořádaný systém, kde se pohybují jedinci sdílející stejné hodnoty, přesvědčení a očekávání (Renzetti, 2005, s. 23). Dále se dočteme, že tento celek je tvořen jednotlivými částmi, jež jsou vzájemně spojené, a každá část struktury přispívá k udržování společenského řádu. Vzhledem k tomuto uspořádání je zjevné, že případné změny, které by mohly nastat, musí přicházet postupně, aby si strukturovaný celek zachoval svou rovnováhu (Renzetti, 2005, s. 23). Příkladem takové postupné změny by mohla být právě evoluce.

Pohled strukturálního funkcionalismu na gender podle Renzettiové (2005, s. 23–24) vychází opět z biologie: ženy a muži jsou na první pohled tělesně odlišní, jejich rozdílnost je tedy přirozeným jevem; právě tato rozdílnost umožňuje ženám, aby rodily a kojily děti, muže předurčuje k tomu, aby byli velcí a silní. I zde, podobně jako tomu je u sociobiologie, je odlišnost mezi pohlavími stavěna na různém postoji k reprodukci a tento postoj přiřazuje mužům i ženám rozdílné ‚genderové role‘, které se takto etablovaly již v prehistorii, a postupem času byla opakovaně potvrzována jejich účelnost, a tudíž byly posilovány. Genderová role je

nicméně jen role a jako taková v sobě nese koncept očekávaného způsobu chování, které je zde pak vnímané jako danost, a ne jako volba. Nově se ovšem k tomuto pohledu přidává i hledisko funkční, tedy že žena, která zůstává v domácnosti, aby se starala o potomky, si logicky přibere na starost další domácí práce, které může ‚lehce‘ vykonávat, když čas doma stejně tráví. Přestože výše popsané naznačuje, že jsou to tedy ženy, kdo udržuje společnost v chodu, stále se v rámci tohoto oboru můžeme setkat s názorem, že tyto typicky ženské úkoly jsou ve skutečnosti povinnostmi, že žena nemá na výběr a vykonávat je musí (Renzetti, 2005, s. 24).

Renzettiová (2005, s. 24–28) dále tvrdí, že toto víceméně evolučně-biologické stanovisko nicméně úplně přechází vliv prostředí a kultury na utváření genderových rozdílů, tedy popírá jeho podstatu jako společenského výtvaru. Což je u sociologie, která má zkoumat lidskou společnost, opomenutí značné. Stejně tak definovaný soubor genderových rolí, jež stavějí na dichotomii muž a žena – jejich odlišnosti, ale zároveň rovnosti – nezohledňuje aspekt moci, a tudíž nemá vysvětlení pro vznik genderových nerovností, které jsou v současné době v popředí zájmu.

Feminismus jakožto mnohohrstevnaté hnutí, jehož vývoj můžeme místně sledovat již od konce 18. století (Renzetti, 2005, s. 36), prošel během své existence mnoha proměnami, které byly poplatné konkrétním geografickým podmínkám i době. V 60. letech, která přinášejí různorodé společenské zvraty v početných oblastech lidského života a na odlišných místech světa, se významně proměňuje také sociologické bádání. Sociologie tehdy opouštěla strukturální funkcionalismus jako paradigma nedostačující potřebám své doby. Tak mohla vzniknout feministická sociologie (Renzetti, 2005, s. 30).

Feministická sociologie v sobě sdružuje znaky společné všem feministickým přístupům i přes jejich mnohost a rozrůzněnost. Podle Renzettiové (2005, s. 30–31) probíhá v tomto pojetí konstrukce sociálního pohlaví, nebo chceme-li genderu, na základě biologických daností v kombinaci s učením. Provázanost biologických a kulturních faktorů je nicméně značná a jednotlivé části se tedy dají jen těžko oddělit. Feminismus má nicméně tendenci vnímat gender spíše jako společensky utvářený, protože jedinec se genderu „učí“ v konkrétním kontextu kultury, politiky a ekonomické situace. Gender je tak společenským produktem a samotné učení opět probíhá v rámci pouze předem vymezených mezí. Důležitým pojmem, který je s feminismem úzce spojený, je sexismus. Ten vyhodnocuje jedno pohlaví jako cennější než druhé. V tomto kontextu je zřejmé, které pohlaví figuruje jako to méněcenné (Renzetti, 2005, s. 31). Feministická sociologie tak má tendenci zpochybňovat veškeré dosavadní sociologické zkoumání společnosti, a sice proto, že se jedná o ryze mužské zkoumání společnosti. Ženy nebyly brány jako relevantní vzorek empirických výzkumů a jejich postavení se vždy

vymezovalo jen vůči mužské entitě považované za normu. To potvrzuje i Gjuričová: uvádí, že v 70. a 80. letech 20. století vznikla řada kritických prací z pera žen pojednávajících o vývoji dětí, jež „upozorňují např. na vliv společenského uspořádání na vývoj mužů a žen, poukazují na jednostrannost teorií, které používají mužského vývoje jako normy pro všechny děti stejného pohlaví atd.“ (1999, s. 72–73). Mezi ně patří například J. B. Millerová, D. Dinnersteinová nebo N. Chodorowová. Feministická sociologie někdy bývá obviňována ze subjektivismu, protože do sociologického zkoumání zavádí prožívání, tedy emoce, kterých se údajně nemůže zbavit žádný badatel, protože jsou neodmyslitelně spjaté s jeho osobou. Následně nestaví do protikladu osobní prožívání a kolektivní vědomí, jež je však přitom hybnou silou mnoha sociálních hnutí (Renzetti, 2005, s. 33 a 35). A tak se hlavním předmětem zkoumání feministické sociologie stává otázka, jak se konkrétní společenská konstrukce genderu odráží v životech mužů a žen a jak mohou tito jedinci pozměňovat společenský kolorit (Renzetti, 2005, s. 32).

2.2.3. *Psychologie a gender*

Pojetí maskulinity a feminity je v rámci psychologického diskurzu formováno především teoriemi psychoanalytické povahy, i když Gjuričová (1999, s. 70–71) uvádí i další práce, které nazírají a zkoumají odlišnost žen a mužů z psychologického hlediska. Jsou to např. C. G. Jung (a jeho pojem archetypů), J. P. Guilford (a jeho pojmy femininní a maskulinní osobnosti) a v neposlední řadě i teorie rolí T. Parsonse a R. F. Balese.

V rámci psychoanalýzy nicméně přichází Sigmund Freud – jeho teorie je dodnes nejvlivnější, ale zároveň nejrozporuplnější (Gjuričová, 1999, s. 70) – s vysvětlením vzniku subjektivního vnímání genderové identity. Jeho teoriím a dílu se podrobně věnovala Juliet Mitchellová⁴, britská psychoanalytička a feministka, která v kontextu genderu, ale zejména feministického smýšlení, vyzdvihuje dva aspekty jeho teorií, a sice sexualitu jako sociální konstrukt, a ne biologickou danost, a teorii podvědomí. Přestože Freudovy závěry mohou podporovat konstrukci patriarchy, Mitchellová tvrdí, že je důležité porozumět jejich logice a že je možné je nahlížet jako teorie skutečnost popisující, a nikoli skutečnost vnucující jako jedinou správnou (Morrisová, 2000, s. 109–111).

U Morrisové (2000, s. 110–112) se dále dočteme, že Freud sexualitu nevnímá jako vrozený instinkt: děti se rodí bisexuální, a teprve vstupem do společnosti lidí se každý jedinec

⁴ Juliet Mitchellová (* 1940) je britská psychoanalytička a feministka. Převážnou část života působila ve Velké Británii, byla profesorkou psychoanalýzy a genderových studií na univerzitě v Cambridge, později působila na University College London. Mezi její díla patří: *Psychoanalysis and Feminism. Freud, Reich, Laing and Women* (1974), *Women, the longest revolution* (1984), *Mad men and Medusas: reclaiming hysteria* (2000). (Zdroj: Wikipedie online [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Juliet_Mitchell).

musí sexuálně vyhranit. Pro konstrukci genderu to tedy znamená, že se sice člověk rodí s daným biologickým pohlavím (pomineme-li genetické a hormonální abnormality), ale bez předem dané mužské či ženské genderové identity. Tato identita je navíc u každého jedince nestabilní a konstruuje se v procesu interakce dítěte se sociálním prostředím. Velký vliv na její formování mají právě vztahy v rodině. Konstrukce vlastní sexuality je založena na symbolickém významu přítomnosti či absence penisu u chlapců a dívek – chlapci se cítí ohroženi otcovou svrchovaností a disciplínou, bojí se, že je otec zbaví penisu, s postupujícím věkem se odtrhávají od matky a potlačují svoje soupeření s otcem, aby se s ním záhy identifikovali a přijali jeho vůdčí roli; dívky si už od narození uvědomují svoji odlišnost kvůli absenci penisu, a přestože je samotné matka podceňuje, později se s ní identifikují a přijímají svou pasivní ženskou sexualitu a druhořadost (Gjuričová, 1999, s. 70).

Základ nevědomí tkví podle Freuda v tom, že je ovládané prvotní touhou – bisexuálními pudy i incestní touhou dětí po matce, a přestože postupem času (během oidipovského období) pro děti obou pohlaví přichází na scénu postava otce jako jakási vnitřní síla prosazující sociální a morální zákazy, nevědomí zůstává potenciální rozvratnou silou, která může narušit naši vědomě formovanou genderovou identitu (Morrisová, 2000, s. 112–113).

Feministické myšlení tuto teorii vítá, neboť stojí za vytvářením vlastní vědomé genderové identity i za její nestabilitou – to totiž může poukazovat na její proměnlivost. Neztotožňuje se však s tím, že Freud prohlašuje za čistě biologickou danost skutečnost, že jedinec má či nemá penis, přičemž je tak penis nadřazován vagině a ženský vývoj popisován jako nenormativní vzhledem k regulárnímu vývoji mužského pokolení. Mezi řádky tak můžeme číst jistou podřazenost žen mužům (Morrisová, 2000, s. 114; Gjuričová, 1999, s. 70). Tento přístup je také podrobován kritice pro přehlížení role dobového kontextu, kdy nejsou brány v potaz kulturní, sociální, historické ani politické okolnosti rozdílnosti žen a mužů a tradiční rodinná struktura je kodifikovaná jako přirozená norma (Gjuričová, 1999, s. 71).

2.2.4. *Strukturální lingvistika a gender*

Pohled strukturální lingvistiky na otázku genderu se může zdát poněkud překvapivý a možná i marginální. Přece jenom si dovedeme představit, že předmětem zkoumání a zájmu strukturální lingvistiky budou naprosto jiné oblasti. Nicméně vzhledem k uvedené psychoanalytické teorii o konstrukci genderu a vzhledem k pohledu feminismu, který nás bude více či méně provázet celou prací, se tento přístup jeví naprosto relevantním kouskem skládačky o genderové identitě člověka.

Freudovými teoriemi o genderové identitě, jakožto sociální konstrukci spíše než vrozeném a zakódovaném faktu, se inspiroval i francouzský psychoanalytik Jacques Lacan⁵, který jeho teorie převádí na rovinu jazyka. Z hlediska názvosloví a pojmů z oblasti sociální historie a lingvistiky, na nichž svou teorii staví, je jeho přístup pro feminismus mnohem přijatelnější než právě Freudův ‚biologismus‘ (Morrisová, 2000, s. 115).

Lacan se domnívá, že se sociální a genderová identita jedince formuje na základě jazyka. Svůj psychoanalytický výklad proto opírá o poznatky švýcarského lingvisty Ferdinanda de Saussura, který se snažil vysvětlit, jak jazyk jakožto systematická struktura může produkovat význam (Morrisová, 2000, s. 116). V jeho pojetí každý znak sestává ze dvou aspektů: signifikantu (označujícího, popisujícího), který zastává vizuální/zvukovou složku znaku; a signifikátu (označovaného, popisovaného), který nese myšlenku konceptu daného znaku. Mezi slovy/znaky a objekty reálného světa není žádný nutný vztah, jinak by totiž na celém světě pro jeden reálný objekt existovalo pouze jedno jediné slovo. Tuto myšlenku potvrzuje jednoduše fakt, že jeden a ten samý objekt reálného světa je v různých jazycích označován různými slovy (Morrisová, 2000, s. 116). Dále se tedy dá usuzovat, jak zmiňuje Morrisová (2000, s. 116), že svět reality a svět jazyka jsou vzájemně oddělené a není to realita, která dodává smysl jazyku, ale naopak jazyk jako svébytný systém je prostředkem k dobrání se smyslu v našem světě. Jazyk je navíc přímo závislý na naší individuální zkušenosti, funguje jako síť znaků/slov a v rámci této sítě si člověk vytváří strukturální vztahy mezi slovy – ať už na základě diferenčních vztahů, nebo na základě opozic a případných jiných vymezení.

Ve světle těchto principů Lacan připodobňuje období budování si vlastní představy o sobě samém (ve smyslu intelektuálního a vizuálního chápání) do stadia raného dětství, kdy se dítě ještě identifikuje s matkou a neumí mluvit, a které nazývá ‚imaginárno‘. Toto budování je dlouhý proces, začíná zhruba během 6. měsíce života a Lacan jej označuje jako ‚fázi zrcadlení‘. Výsledkem této fáze je imaginární obraz sebe sama – iluze – jakožto předchůdce pozdější reálné sociální identity. Takto vybudovaný obraz bývá v přímém rozporu s naším ‚skutečným já‘ a zároveň je cílem, k němuž se každý jedinec snaží celý život přiblížit a který není schopný dosáhnout v řetězci již předem daných projekcí kulturních ideálů. Proces konstrukce vlastní sociální identity je ukončen až rozřešením oidipovského komplexu: autorita otce způsobí, že se dítě odtrhává od matky, toto odtržení u něj vyvolá pocit absence, který nutně potřebuje vyjádřit,

⁵ Jacques Lacan, celým jménem Jacques-Marie Émile Lacan (1901–1981) byl klíčovou postavou postmoderní psychoanalýzy. Jeho práce se řadí ke strukturalismu, poststrukturalismu či dekonstruktivismu. Jeho přepracování Freudova oidipovského komplexu se stalo velmi oblíbeným pojetím pro feminismus. Mezi jeho díla patří: *De la psychose paranoïaque dans ses rapports avec la personnalité* (1975), *Écrits* (1966), *Le Séminaire* – nedokončeno (1973), *Autres écrits* (2001). (Zdroj: Wikipedie online [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: https://fr.wikipedia.org/wiki/Jacques_Lacan).

a v tomto okamžiku dítě vstupuje do jazykového systému. Jazykový systém je chápán jako jakýsi ‚symbolický řád‘. Podle výše popsaného je založen na absenci/ztrátě. Signifikantem této ztráty je falus, jenž jako symbol v rámci symbolického řádu (jazykový systém) představuje ‚Zákon otce‘. Patriarchální zákon je tedy předem zakódován do významové struktury jazyka, což potvrzuje fakt, že ještě před narozením máme v jazykovém systému vyhrazené místo, a sice ve formě signifikantu – syn, dcera, chlapec, dívka... Naše místo ve významové struktuře jazyka je tak předem restriktivně vymezeno (Morrisová, 2000, s. 118–119).

Z toho můžeme vyvodit, že naše sociální a genderová identita je v lingvistickém systému již předem strukturována. Lacan tak stejně jako Freud dochází k závěru, že gender je sociálním konstruktem. Freudův biologický determinismus (přítomnost či absence penisu) je zde však nahrazen determinismem dalším – jazykem jakožto symbolickým řádem (Morrisová, 2000, s. 122).

2.3. Gender jako sociální konstrukt

Pojem sociální konstrukce se ve vědeckém diskurzu objevuje poprvé v 60. letech 20. století, v pojetí dvojice sociologů Petera Ludwiga Bergera a Thomase Luckmanna (Gjuričová, 1999, s. 75). Jak sociální konstrukce vzniká? Podle obou sociologů získávají myšlenky, praktiky a přesvědčení konkrétního jedince v procesu sociální interakce s dalším jedincem status reality. Tato realita je následně institucionalizována přejímáním stejných nebo podobných praktik další a tou následující generací. Svět vytvářený takto institucionalizovaným chováním je tak každým jednotlivcem prožíván jako objektivní skutečnost – svět se stává legitimním, i když ve skutečnosti jde stále jen o realitu utvářenou člověkem (Gjuričová, 1999, s. 75). Vztáhneme-li tuto logiku na otázku maskulinity či femininity u člověka, můžeme soudit, že i naše představy o těchto kategoriích jsou legitimizovány (Gjuričová, 1999, s. 75). To dokládají i četné antropologické výzkumy, které – i přes četné a pozorovatelné spojitosti – dokazují, že maskulinitě a femininitě jsou v různých dobách a společnostech přisuzovány různé obsahy. Zkrátka maskulinita a femininita jsou v různých kulturách definovány různě (Gjuričová, 1999, s. 76). Jsou tedy konstruovány na základě sociálního kontextu, jakým je právě kultura, jazyk a další.

Tendenci maskulinitu a femininitu kontextualizovat má i sociální konstruktivismus, který „zdůrazňuje, že naše hodnocení nemají univerzální význam, např. i to, co považujeme za pravdivé a dobré, je ovlivněno celoživotní zkušeností člověka v určité kultuře. Mám k dispozici určitý jazyk a slovník k popisu a vysvětlení toho, co pozoruji“ (Gjuričová, 1999, s. 76). Máme tedy tendenci pojmy žena a muž nějakým způsobem chápat a popisovat a tyto svoje představy

se následně snažíme naplňovat, tedy konstruovat pro naše chápání. V tomto ohledu „sociální konstrukcionismus tvrdí, že významy pojmů muž a žena nejsou věčné a neměnné, že se tyto pojmy vždy vytvářejí a konstruují v určitém kulturním a společenském kontextu a jejich obsah se proměňuje, a sice vždy ve vzájemném vztahu“ (Gjuričová, 1999, s. 77). To dokládá i tvrzení Simonové (1996, str. 7), že genderová identita se nevytvoruje odnikud z hloubi vlastního já, naopak je rozvláčně konstruována a projevoována na více úrovních současně.

Přestože feministické teorie, těšící se podstatně podpoře sociologie, jak jsme si právě ukázali, mají tendenci vidět gender vždy jako součást kultury, je myslím důležité přistupovat i k tomuto pohledu alespoň částečně kriticky. Zrcadlo nám může nastavit i práce N. Chodorowové, která varuje před generalizací konstrukce genderu jakožto izolovaného působení jazyka a kultury a tvrdí, že stejně důležitou úlohu v tomto procesu hraje i psychologie – vycházejíc tak z feministických psychoanalytických teorií (Chodorow, 1995, s. 518). Jak si ukážeme v následující kapitole, ženská emotivnost, citlivost, citovost a schopnost prožívat a prociťovat překladatelský proces v jeho šíři propůjčuje feministickému překladu jeho jedinečnost a dodává mu potřebnou sílu. Tyto pocity se berou v nitru každého z nás, jsou spojeny s osobním prožitkem, osobním pohledem na svět. Ve světle těchto úvah se přesvědčení, že si každý člověk tvoří svůj osobně-kulturní gender, který je kromě jazyka a kultury závislý i na podvědomé fantazii jednotlivce, jeho emociálním prožitku, rozpoložení a pocitu uvědomění si sebe sama, jeví jako naprosto legitimní a opodstatněné (Chodorow, 1995, s. 519). Z toho vyplývá, že existuje celá škála maskulinit a femininit a každá osoba si vlastní gender vytváří a ‚ohýbá‘ pro své potřeby (Chodorow, 1995, s. 521). Chodorowová svou teorii ilustruje na případech pacientů z vlastní psychoanalytické praxe a dokládá tak, že pro jednotlivé pacienty je faktické ženské pohlaví vnímáno různě: pro část pacientů se vymezuje jen v protikladu k pohlaví mužskému; pro některé evokuje ženské pohlaví zoufalý a neukojitelný hlad po mužích; pro další je zosobněním matky, která pláče a zároveň je nepostradatelná; a pro jiné zase atribut ženského pohlaví stojí v protikladu k malé holčičce (Chodorow, 1995, s. 521–537).

Dalším kritickým pohledem na konstrukci genderu, pro někoho již příliš extrémním, může být i přístup Judith Butlerové (von Flotow, 2014, s. 132), která vnímá konstrukci genderu jako stylizované opakování chování, jako představení, k němuž se člověk uchyluje pouze pod nátlakem. Gender je podle ní sociální fikcí, převlekem, který jsme nuceni na sebe brát a který existuje i bez nás.

3. Otázka genderu v translatologii

Otázka genderu v translatologii má dalekosáhlou působnost a postupem času stále rozšiřuje svůj záběr. Než se ale podíváme na konkrétní důvody, aspekty a důsledky tohoto spojení, je třeba zmínit, že gender se do translatologie nepromítá jen ve svých ideologických aspektech, ale i ve svém primárním významu jakožto lingvistickém termínu označujícího původně gramatický rod. Jak uvádí Simonová (Simon, 1996, s. 16–17), termín gramatického rodu je přisuzován Protagorovi. Ten rozlišoval u řeckých podstatných jmen rody tři – mužský, ženský a střední. Toto rozdělení se v případě moderních jazyků v některých případech zachovalo (případ němčiny a češtiny), jinde došlo k jeho zúžení (francouzština), nebo naopak rozšíření (bantuské jazyky), případně úplně vymizelo (angličtina). Tento fakt tak může hrát důležitou roli i v případě překládání a často staví překladatele/překladatelku před nelehký úkol, a sice když se setkají dva jazyky, které na gramatický rod nenahlížejí stejně (Bassnett, 2014, s. 60–61). Simonová (Simon, 1996, s. 18) uvádí, že přestože by gramatický rod konkrétního jazyka neměl v překladu hrát nikterak důležitou úlohu, jakožto kategorie náležející přímo do struktury konstituující, jazyk sám o sobě může někdy nabývat symbolického významu a v tom případě se pak stává kategorií neopomenutelnou. Genderové rozdíly v rámci jazyka tak nabývají velmi silnou pomyslnou roli, a i když ne nutně mají co do činění s ‚reálnou‘ sexuální odlišností konkrétních pojmů, každý uživatel jazyka si na tomto základě konstruuje své vnímání okolní reality.

3.1. Hledání společného jmenovatele

Můžeme se ptát, na jakém základě se gender a translatologie potkávají a v čem spočívá síla a jedinečnost tohoto spojení. Odpovědí na tuto otázku bude patrně právě jazyk sám o sobě. A protože právě jazyk je podstatou překladu a překlad je opět jednou z forem přenosu myšlenek a názorů mezi kulturami, dostáváme se tak až k samotné intelektuální tradici, západní intelektuální tradici, která je nám – vzhledem k okolnostem – nejbližší.

Západní intelektuální tradice v sobě koncentruje vědění jako celek, prolíná se všemi oblastmi lidského života a pomáhá nám chápat realitu světa a na různých úrovních i podstatu věcí. Vzhledem k této své univerzálnosti a všeobjímajícímu charakteru má tendenci zosobňovat veškeré vědění. Vědění, které, jak poukázaly feministky, má spíše maskulinní charakter, a nejen to, zároveň se restriktivně vymezuje vůči femininitě. Proč tomu tak je, vysvětluje ve svém příspěvku Bondiová (Bondi, 1997, s. 245–246): všeobecně přijímaná intelektuální tradice má tendenci se definovat a tím i vymezovat na základě vzájemně propojených dualismů, jako například tělo-duše, abstraktní-konkrétní, objektivní-subjektivní, rozum-cit, forma-obsah a

další. Tyto dvojice mají vzájemně vylučný charakter – pokud je aplikovatelné jedno, druhé neplatí – ale zároveň oba pojmy nestaví na stejnou úroveň. První z dvojice pojmů stojí jakoby výš a má pozitivní konotaci, zatímco druhý z pojmů stojí významově a hodnotově pod ním s konotací minimálně ne tak pozitivní, ne-li přímo negativní. Touto optikou tak můžeme snadno doplnit další dvojici pojmů: maskulinita a femininita, kde platí stejná pravidla jako u dvojic zmíněných výše. Konkrétněji, femininita je spojována s osobním, emociálním a konkrétním, zatímco maskulinita je jakoby odhmotněna a generalizována, tudíž stavěna do pozice objektivního a nestranného. Můžeme tedy usuzovat, že soudobá intelektuální tradice, která funguje na tomto principu, bude asociovat veškeré vědění s mužským, maskulinním, jakožto hodnotnějším a generálně platnějším. Ve světle této úvahy si tak musíme klást otázku, zda tento přístup opravdu nahrává systému vědění jakožto objektivnímu a nestrannému, jakým by mělo ve skutečnosti být?

Půjdeme-li v těchto úvahách o falocentrické a patriarchální dominanci světa vědění ještě dál, můžeme se zastavit například u jazyka jako takového, který je toho dobrým dokladem. I když předmětem naší práce není detailně rozebírat strukturu všech současných jazyků, a tudíž nemáme reálné podklady, které by tento fakt nezvratně ilustrovaly, můžeme si snad dovolit tvrzení, že jazyky obecně (alespoň ty nám blízké, pokud se pohybujeme na poli západní intelektuální tradice) se vyznačují převahou maskulinního nad femininním. Příklady ilustrující tento fakt uvádějí různí autoři zabývající se touto tematikou zejména v oblasti angličtiny a francouzštiny (Simon, 1996, s. 19–21; von Flotow, 2010, s. 129 a další). Nejčastějším faktorem je existence tzv. ‚generických‘ označení majících velmi často podobu mužského rodu, která se používají pro pojmenování celé skupiny. Tato skupina zahrnuje subjekty jak mužského, tak ženského pohlaví. V případě angličtiny a francouzštiny můžeme také zmínit absenci ženského rodu podstatných jmen označujících různé profese, čistě z toho důvodu, že historicky byly doménou mužů nebo v ní alespoň muži převažovali. Dalším dokladem je i problém sexismu v jazyce. Často najdeme velké množství výrazů-přívlastků, které se mohou použít v souvislosti s ženou, a většinou vzbuzující spíš negativní asociace, zatímco v případě muže jich paradoxně tolik není. Pro ilustraci se nyní podívejme na češtinu a poněkud extrémní případ, a sice jaké pojmenování má pro jedince ženského i mužského pohlaví, kteří se věnují sexuálním aktivitám ve ‚větší‘ míře, s různými partnery, případně mimo stálý partnerský vztah: muž – děvkař, proutník, sukničkář, holkař; žena – děvka, štetka, šlapka, coura, běhna, poběhlice, čubka⁶. Nelze si nevšimnout, že v případě ženy máme téměř dvojnásobný počet možností. Zmíněné příklady

⁶ Zdroj: Nechybuje – portál o českém jazyce (Lingea s.r.o.); Slovník českých synonym [cit. 2017-04-14]. Dostupné z <http://www.nechybuje.cz/slovník-ceskych-synonym>

jsou také zdrojem rozhořčení feministek a legitimizují jejich požadavek, aby byl jazyk zbaven pohlaví, případně aby mu byl dán nový sexuální náboj, jak ilustruje slavný výrok Susanne de Lotbinière-Harwood „*We need to resex language*“ (Simon, 1996, s. 20).

Je jasné, že nejvyšší metou feministického hnutí a diskuzí nad genderovou problematikou bude snaha posunout lidské vědění, jakožto celek mající v určitém smyslu vládu nad naším uvažováním a jednáním, blíž ke středu pomyslných vah na ose maskulinity a femininity. Vzhledem k tomu, že veškeré vědění se šíří prostřednictvím jazyka, ať už psaného, nebo mluveného, a jak jsme právě ukázali, že i jazyk podléhá mužské formě vědění, bylo by bezesporu velmi těžké, ne-li nemožné, změnit prostřednictvím jednoho patriarchálního vyjádření celou patriarchální strukturu. Proto, jak uvidíme dále, se feministky velmi aktivně zasazují o změnu jazyka. K šíření myšlenek přispívá ve velké míře právě i překladová produkce, a ta se tak stává jejich nástrojem pro vyjádření daného postoje a ilustraci tohoto problému. Proto i lingvistika a translatologie tak ochotně sahají po genderu jako ideologickém východisku. Změna jazyková totiž možná bude předzvěstí změn na jiných úrovních, třeba zrovna i přímo na úrovni epistemologické (Bondi, 1997, s. 246).

3.2. Feminismus, gender a překlad

Důvodem, proč se feminismus, a potažmo tedy i gender, tolik prosazují v oblasti translatologie i v překladech jako takových, je samo historické nazírání překladu, které se jen postupem času daří měnit, a status překladu tak stále vylepšovat. Slavné výroky určující překladu podřízené místo ve vztahu k originálnímu dílu a zároveň poukazující na analogii mezi překladem a ženou, spadají již do 17. století. Italský lingvista John Florio v roce 1603 prohlásil, že všechny překlady jako nutně defektní a nedokonalé výtvořky jsou vlastně domnělými ženami (Simon, 1996, s. 1). Tuto logiku podpořil o něco později i francouzský gramatik a historik Gilles de Ménage, když přišel s označením „*les belles infidèles*“⁷, které může implikovat, že pokud je žena krásná, má automaticky tendenci být nevěrná a zároveň se vztahuje na překlad, který v případě, že působí příliš dokonale, je považován za překlad, který není věrný (Bassnett, 2014, s. 73). Překlad bývá charakterizován také pomocí metafor, mezi další patří například analogie s vlastnictvím, kdy původce originálu je ‚majitel‘ a původce překladu pouhý ‚nájemník‘, nebo další s tematikou oblečení, kdy je překlad charakterizován jako zahraniční autor v novém hávu (Simon, 1996, s. 9). Téma podřízenosti žen (a překladu) a jejich nedůstojného postavení vzhledem k pojmům, se kterými tvoří binární opozice, je velmi časté u autorek zabývajících se

⁷ Krásné nevěrnice (přeloženo volně).

touto problematikou (Martín, 2005, s. 27; von Flotow 2012, s. 128; Simon, 1996 s. 1, 9–11; Bassnett, 2014, s. 72–73 a další). Tyto příklady také nahrávají feministickému vyhraňování se vůči sexualizaci jazyka jako třeba v případě Lori Chamberlainové (Bassnett, 2014, s. 73 a Simon, 1996, s. 10), která touto problematikou dokládá výše zmíněné názory, že západní kultura a intelektuální tradice jsou spíše mužské a jako maskulinní se snaží z pozice síly tyto tradice udržet. Jak ale uvádí von Flotowová (2012, s. 128) od 90. let 20. století se toto nepřiliš lichotivé nazírání mění, přezkoumávání pozice překladů ruší přízvisko femininní jakožto dekadentní a nedůvěryhodné, posouvá jeho hranice a doznává mu jistou sílu. V kontextu věrnosti překladu také vyvstává otázka, jestli je věrnost překladu originálu opravdu tou nejdůležitější kategorií, na základě které lze posuzovat jeho hodnoty a kvality (Simon, 1996, s. 11–12). Jak si opět ukážeme v následujících kapitolách, v případě feministického překladu to spíše neplatí.

Opravdová síla překladům byla však doznána již dříve než v 90. letech 20. století, a sice během let 70., kdy se začala postupně objevovat díla, která se zaměřovala na jazyk a gender a dnes se označují jako feministická (Bassnett, 2014, s. 61). Logicky toto období odpovídá již zmiňované druhé vlně feminismu, jež se vzedmula během 60. let 20. století. Důležitost překladů v této době byla dána vývojem feministického hnutí na dvou frontách zároveň, které geograficky nesdílely stejný jazyk. Jak popisuje Goddardová (1989, s. 61–64), na jedné straně Atlantiku to byly USA a Kanada, na straně druhé Francie. Obě hnutí přistupovala také rozdílně k feminismu samotnému. Hnutí v USA a Kanadě mělo ráz spíše ‚pragmatický‘ – napadání sexistického jazyka jako umělé mužské struktury, v níž jsou ženy marginalizovány a stoupenkyně feminismu zde byly levicově orientované aktivistky. Zatímco francouzské feministky jako například Hélène Cixousová, Julia Kristevová nebo Luce Irigarayová více ‚filozofovaly a teoretizovaly‘ ve snaze dekonstruovat symbolickou strukturu patriarchy, a tak zastávaly spíše intelektuální genderovou politiku. I teoretická východiska byla pro obě hnutí odlišná – kanadsko-americká část se zhlédla ve vlivném francouzském díle Simone de Beauvoir: *Druhé pohlaví*⁸, francouzská část přebírala myšlenky od Michela Foucaulta nebo Jacquese Lacana. I přes doložený selektivní výběr překladových textů – a tento selektivní výběr je opodstatněný tím, že cílová kultura si vždy vybírá, co bude splňovat její potřeby v daném čase (Bassnett, 2014, s. 62–63) – feminismus do velké míry přispěl k rozšíření překladové literatury. Von Flotowová (2012, s. 128) potvrzuje, že překlady v té době umožňovaly výměnu názorů a ideologické prolínání kultur, zároveň ve světle feminismu vedly k opětovnému čtení

⁸ Simone de Beauvoir: *Le deuxième sexe* (1949).

a opětovnému vy/pře-kládání klíčových textů západní kultury a zároveň spustily novou vlnu zájmu o původní texty ženských autorek i autorky samotné, kterým se tak dostalo zasloužené pozornosti.

I když překlady v první řadě pomohly rozšířit feministické myšlení, o něco později naopak feminismus samotný značným způsobem ovlivňuje celou translatologii. Jak dokládá von Flotowová (2010, s. 129), gender se od konce 80. let 20. století stává analytickou kategorií oblasti translatologie a během 90. let vznikají práce a články, které se na tuto tematiku plně zaměřují (např. Simon, 1996 a von Flotow, 1997). V této době se také poprvé setkáváme s označením ‚feministický překlad‘ (von Flotow, 2012, s. 128). Není zřejmě náhodou, že toto období koresponduje s tzv. sociologicko-kulturním obratem v translatologii, který časově spadá právě do poloviny 90. let 20. století. I v tomto období, stejně jako už mnohokrát dříve, jak nám ukazuje historie (od středověku se ženy prostřednictvím překladů mohly realizovat literárně, později se uchýlovaly k překladu jako k možnosti autorského vyjadřování, a ještě později byl překlad důležitou součástí sociálních hnutí, kterých se účastnily i ženy), se překlad v rukou žen stal mocným nástrojem – komunikačním, politickým i historiografickým, se snahou kreativně obnovit ženskou literární tradici (Simon, 1996, s. 2). Mezi feminismem a translatologií je tak možné nalézt mnoho styčných bodů – bodů, které si translatologie sice uvědomila později, než je formuloval feminismus, nicméně neváhala využít možnosti analyzovat je společnými silami – jako např. nedůvěra vůči tradiční hierarchii a genderově podmíněné roli, kritický přístup k pravidlům definujícím věrnost a v neposlední řadě také zpochybňování univerzálních standardů, jakými jsou význam a hodnota (Simon, 1996, s. 8). Důkazů o tom, že gender je pro translatologii opravdu relevantní vzhledem k používání jazyka jako hlavního média překladu, je víc než dost: posuzování literární slávy na základě genderu, zkoumání genderově laděného obsahu filozofických, sociologických a politických pojednání (s odkazem na maskulinní strukturu jazyka) a mnoho dalších (von Flotow, 2010, s. 129). Von Flotowová (2010, s. 129–130) dále uvádí, že gender lze nahlížet i jako sociokulturní kategorii na makroanalytické úrovni překladu a v tomto ohledu se zaměřit na ukazatele jako produkce, kritika, literární sláva, autoři, překladatelé a mnoho dalších. Takovéto zaměření pak nutně, jak se ukázalo, vede k revizionismu, který znovu otevírá prostor, v němž byly ženy dlouho opomíjeny. Gender dodává překladu nový úhel pohledu a nový sociální a kulturní kontext. Otázka kontextu je pro překlad velmi důležitá, protože právě kontext nám umožňuje překlad studovat. Překlad, jako samovolná činnost vázaná sociálními, historickými a osobními zkušenostmi, je vždy poplatný kontextu (von Flotow, 2005, s. 39). A pokud se zabýváme kontextem, je třeba zmínit, že právě kontext sehrál svou roli při setkání feminismu a translatologie do té míry, že se toto spojení

vyvinulo jako natolik plodné a přínosné (von Flotow, 2005, s. 45). Takové dynamické prostředí vytvořené kontextem ale často svádí k agresivnímu a oportunistickému chování, a k těmto tendencím je proto třeba zaujmout kritický postoj (von Flotow, 2005, s. 46–47). I když se může zdát, že aspekt genderu v translatologii je široce zpracován, stále ještě mnohé k výzkumu zbývá, jak nastiňuje von Flotowová ve své nedávné studii (2010, s. 132–133).

3.3. Když překládá žena...

Označení feministický překlad, které se objevuje v 90. letech 20. století, jak již bylo zmíněno, je opodstatněné, protože feministické překladatelky ve světle své ‚agendy‘ přistupovaly k překladu s konkrétními úmysly a za tímto účelem s překladem – nebo spíše v překladu – pracovaly. Von Flotowová tak na základě svého pozorování definuje 3 výrazné metody feministického překladu (Simon, 1996, s. 14–15; Bassnett, 2014, s. 79–80; Godard, 1989, s. 50), kterými jsou: doplňování, případně kompenzace – „*supplementing*“ (i když jde o v současné době regulérně používaný postup, v námi zkoumaném kontextu se tato technika může jevit jako prvoplánový exhibicionismus), zařazení paratextu (předmluvy, poznámky pod čarou) – „*prefacing and footnoting*“ (technika, která se pro feministický překlad stala běžnou, má přitáhnout pozornost k překladatelskému procesu a zároveň do sebe zahrnuje osobu čtenáře) a tzv. ‚unášení textu‘ – „*hijacking*“ (tato technika je asi nejdiskutovanější a nejproblematictější, protože poukazuje na přivlastnění si textu, jehož orientace není nutně feministická, feministicky smýšlející překladatelkou). Třetí technika je ve světle feminismu, plného nadšení a odhodlání, legitimní, nicméně i tak stále diskutabilní. Jsou doloženy nejrůznější případy, kdy překladatelka dodala dílu genderový rozměr nebo úplně nový náboj, který původně neměl. Nicméně existují i takové, kde překladatelka s autorovým svolením a přispěním text takto cíleně měnila (Bassnett, 2014, s. 79–80; Simon, 1996, s. 14–16). Postup lze vystopovat i v diachronickém pohledu: podobné případy můžeme pozorovat, jak uvádí Simonová (199, s. 34–35), i u překladů starších děl. Tato díla by v současnosti mohla nést konotace sympatií s feminismem, ale vzhledem k poplatnosti době, kdy vznikala, nejde o konotace, které by podporovaly feministickou myšlenku. Feministické autorky se tak často rozhodnou tyto konotace upravit nebo je dokonce do díla dodat, aby tak podpořily ‚svou‘ věc. V tomto ohledu znovu připomínáme důležitost kontextu, jak zmiňuje i von Flotowová (2005, s. 46–47), který v těchto otázkách hraje primární úlohu. Výše uvedené techniky rozhodně nevyčerpávají možnosti feministického překladu i vzhledem k jeho neustálému vývoji, a proto se ve stručnosti podíváme i na jeho další charakteristiky a známé techniky.

Jednou z takových charakteristických postupů je i ‚opětovné překládání‘ – ‚*re-translating*‘, či ‚přepisování‘ – ‚*rewriting*‘ (von Flotow, 2012, s. 129–130; von Flotow, 1997, s. 49–56; von Flotow, 2005, s. 39) Aby mohl být překlad znovu pořízen, předchází tomu logicky i čtení textu originálu a jeho opětovná a nová interpretace. V kontextu feminismu je typické, že již existující překlady jsou podrobovány kritické analýze zejména z hlediska genderové nerovnosti a zobrazení ženy, a v případě potřeby jsou pořizovány překlady nové. Takové, které by správně zobrazovaly danou skutečnost – pokud se ukázalo, že některé aspekty díla byly záměrně pozměněny na úkor femininity, nebo takové, které nespravedlivě nakládají s obrazem člověka či předáváním vědění v rámci západní intelektuální tradice. Příkladem dobře ilustrujícím oba případy jsou překlady Bible v ženském pojetí. Za zmínku stojí například francouzské dílo Bible 2001 (*La Bible 2001*), které nemělo sloužit jen feministickému záměru, ale mělo všeobecně poukázat na změny, k nimž došlo ve francouzském jazyce v průběhu 20. století (von Flotow, 2012, s. 130). Tento odvážný krok, který se dá z určitého úhlu pohledu brát jako útok na patriarchální strukturu světa v jeho podstatě – vědění – nebyl přijat Vatikánem příliš nadšeně. V témže roce Vatikán vydal dokument ‚*Liturgiam Authenticam*‘ formulující pravidla překládání biblických textů (von Flotow, 2010, s. 130).

S cílem narušit patriarchální strukturu jazyka se vyvinuly i experimentální techniky překladu (Simon, 1996, s. 16–21). Tyto techniky se nejlépe aplikují na textech, jež mají samy povahu experimentu. Simonová (Simon, 1996, s. 16–21) uvádí příklady těchto pokusů, ať už na textech klasických, či spíše atypických, a sice ve formě čistě lingvistické, kde se překladatelé často uchylují ke hře se slovy, používají aluze na zavedené, stereotypní konstrukce v konkrétních jazycích a následně je převádějí do nové podoby, anebo experimentují čistě graficky při práci s textem a typografií. Narušit ‚mužský‘ koncipovaný jazyk by mělo i používání nesexistického jazyka (Bondi, 1997, s. 248), to jde ruku v ruce i se samotným ženským psaním – ‚*écriture féminine*‘. Jak uvádí Kalivodová (2010, s. 7), tento pojem se ‚zrodil z myšlení francouzských feministických filozofek Hélène Cixousové a Luce Irigarayové [...]. Vyjadřuje potřebu vědomého hledání jazyka ženské odlišnosti s kořeny v ženské sexualitě a v zážitku před-oidipálního spojení dítěte s matkou.“ Výraz samotný, jak vysvětluje Bassnettová (Bassnett, 2014, s. 69-70) má pro bilingvně (ve smyslu angličtiny a francouzštiny) vybavené jedince velké kouzlo: francouzský výraz ‚*féminine*‘ se dá do angličtiny přeložit dvěma způsoby, a sice jako ‚*feminine*‘ (ve smyslu genderu) nebo ‚*female*‘ (ve smyslu biologického pohlaví). Tento výraz v sobě tak spojuje ženské, femininní i feministické psaní. Jak konstatuje Bondiová (1997, s. 253) tento druh psaní je velmi inspirativní

a obdivuhodný, obecně je to však technika příliš složitá, než aby mohla plnohodnotně sloužit svému účelu.

Jmenované charakteristiky a techniky mají společné vnímání překladu jako kreativního procesu, v jehož rámci se feministická překladatelka s textem sžívá. Je zdůrazňována aktivní povaha jazyka a síla, kterou mohou nést pouhá slova (Simon, 1996, s. 22-28). Godardová (1989, s. 50) k tomu dodává, že rozdílnost mezi textem originálu a textem překladu není již nazírána negativně, ale ve feministickém kontextu získává pozitivní náboj. Jak se snažily feministické teorie dokázat, rozdílnost je totiž klíčovým faktorem v kognitivním procesu a kritické praxi. Nasnadě je otázka, zda by ženy měly překládat jen pro ně ideologicky přijatelné texty, tedy texty vytvářené ženskými autorkami experimentálním způsobem, který se snaží vzpírat patriarchální strukturu jazyka, a které by tudíž vyžadovaly tvůrčí přístup. Možná by to v mnoha případech bylo překladatelkám bližší, nicméně by se tak připravily o jistou formu kreativní stimulace, kterou pro každého překladatele text představuje – čím vzdálenější je text od našeho osobního kontextu, tím větší výzva pro kreativitu (Simon, 1996, s. 30-32). Samozřejmě je nutné se alespoň okrajově dotknout tématu, jakým je kritika feministického překladu. Von Flotowová (1997, s. 77) ve své knize rozlišuje dva typy kritiky: za prvé je to kritika vycházející z feministického hnutí jako takového – a jako taková je velmi zajímavým a cenným příspěvkem k diskuzi, protože klade otázky a otevírá nové možnosti výzkumu – a za druhé je to kritika vycházející z objektivního posuzování akademické obce mimo feministické hnutí. Nejčastěji formulovanou kritikou feminismu a feministického překladu se stává paradoxně skutečnost, že jde jen o snahu vytvořit obrácený obraz původně maskulinního uspořádání (Simon, 1996, s. 28–29).

Velkým přínosem feminismu je i změna v nazírání role překladatele, která v historickém pohledu nebyla nijak utěšená. Překladatel byl neviditelným manipulátorem textu, který měl v jeho úplnosti předložit čtenáři. Jak ale nově dokládají mnohé práce ženských teoretiček i překladatelek – překladatelka si neustále uvědomuje svoji roli při určování významu a také svou odpovědnost tento význam předat čtenáři (Simon, 1996, s. 13). Do popředí ve feministickém překladu vystupuje právě subjektivita překladatelky, které prostřednictvím překladu odhaluje svá přesvědčení, preference a své zájmy, a tak prostřednictvím překladu komunikuje (von Flotow, 2005, s. 47–48; Simon, 1996, s. 7–9). Překladatelka se tedy nemůže zbavit osobního kontextu, v jehož rámci k textu přistupuje (von Flotow, 2005, s. 51) To naprosto vyhovuje potřebám feminismu, který jako by razil heslo: co je osobní, je politické. Godardová (1989, s. 50) tuto vizi dokresluje, když tvrdí, že překladatelka přestává být skromnou a neviditelnou, jak tomu dříve bylo, ale naopak se svým překladem chlubí. Feminismus se také snaží poukazovat

na to, že překlad není výtvozem pouhého překladatele, ale že je třeba vzít v úvahu i originální text a jeho autora, redaktora a vydavatele. I oni přece sledují v procesu překladu své vlastní zájmy, a tak se práce na překladu stává spolu-prací (von Flotow, 2012, s. 129).

Na tomto místě je zajisté třeba zmínit i obhájené kvalifikační práce, které se primárně na tematiku genderu a překladu zaměřují. K dispozici jich máme hned šest.

Časově nejmladší a první z nich, bakalářská práce s názvem *Gender and Translation* (Vašíčková, 2011), hledá spojitosti mezi rozdílným jazykem mužů a žen a jejich přístupem k překladu. V empirické části analyzuje 4 překladové texty s cílem určit, zda lze v překladech nalézt rozdíly, které by odkazovaly na pohlaví překladatele/překladatelky. V závěru práce autorka uvádí, že na zkoumání konkrétního překladu se dalo sice prokázat, že ženy překladatelky mají tendence k celkově vyšší správnosti překladu a také vyšší úrovni zdvořilosti, nicméně nedostatek důkazů neumožnil potvrzení hypotézy, že muži nebo ženy jsou lepšími překladateli, ať už z obecného hlediska, nebo na základě mikrostylistiky.

Další prací je diplomová práce s názvem *Gender in Translation* (Mlčáková, 2009), která zkoumá z hlediska teorie habitu⁹, zda se ženy a muži v překladech vyjadřují různě, zda tak mají předpoklady lépe překládat nějaké konkrétní žánry a zda je přístup redaktora k překladateli/překladatelce ovlivněn právě pohlavím dotyčné osoby. V empirické části zkoumá překladové tendence, které by mohly napovídat pohlaví osoby, která text překládala. Autorka následně dochází k závěru, že habitus každého překladatele – ať muže, nebo ženy – je velmi individuální, bez ohledu na přímou korelaci mezi genderem a konkrétním habitem. A i když muž nebo žena může mít dispozice překládat konkrétní žánr lépe než druhé pohlaví, jde spíše o zkušenost a péči, která se překladu věnuje: ty mají na konečný text největší vliv.

Třetí kvalifikační prací je rovněž diplomová práce: *Male and Female Language in Translation Studies: The World According to Garp by John Irving* (Pechová, 2008). Práce se zabývá teoretickými otázkami role pohlaví v překladatelství a feminismu. V empirické části analyzuje mužskou a ženskou verzi překladu knihy Johna Irvinga. Na základě teorie znaků ženského jazyka Robin Lakoffové¹⁰ na porovnávaných úryvcích dokládá, že mezi překladem

⁹ Autorem teorie habitu je francouzský sociolog Pierre Bourdieu, který se snažil dokázat, že každý jedinec si vypracovává strategie, které jsou založené na malém počtu socializací získaných dispozic, které jsou následně nevědomě aplikovány dle potřeby na konkrétní sociální realitu. (Zdroj: Wikipedia online [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: https://fr.wikipedia.org/wiki/Pierre_Bourdieu).

¹⁰ Robin Lakoffová je v současnosti profesorkou lingvistiky na Kalifornské univerzitě v USA. Její jméno je často spojováno se studiem jazyka a genderu. Navrhla klasifikaci, která dovoluje zkoumat odlišnost ženského projevu od projevu mužského. Mezi její díla patří například *Language and Woman's Place* (1975) nebo *The Language War* (2000). (Zdroj: Wikipedia online [cit. 2017-04-20]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Robin_Lakoff).

pořízeným mužem a ženou se dají najít značné rozdíly. Zároveň práce zdůrazňuje i časový faktor vzniku překladu, který v těchto hodnoceních hraje důležitou roli.

Diplomová práce *Gender v překladu: Existuje mužský a ženský překlad?* (Hündlová, 2008) se rovněž zaměřuje na otázku, zda gender překladatele ovlivňuje výsledný překlad, a sice na základě srovnání překladů intimní poezie Marceline Desbordes-Valmore pořízených muži-překladaři a ženami-překladatelkami. Na základě rozboru zkoumaných překladů dochází k závěru, že gender překladatele neměl ve zkoumaném rozsahu výraznější vliv na cílový text. Částečně je to dáno povahou překladatelské činnosti samotné, jakožto činnosti reprodukční a ne jen tvůrčí.

Další diplomovou prací je translatologická analýza s názvem *D. H. Lawrence – Milenec lady Chatterleyové v překladu S. Jilovské a F. Vrby* (Petrášková, 2007), která rovněž zkoumá vliv genderové příslušnosti překladatele na překlad. Práce se zaměřuje na dva české překlady jednoho díla a jejich následnou analýzu, přičemž nenechává stranou autora, D. H. Lawrence, a jeho filozofii. Hypotéza, že lze identifikovat rozdíly v obou překladech na základě genderové příslušnosti původce, je v závěru práce potvrzena. Diplomová práce formuluje některé zjištěné a vysledované tendence, nicméně nenavrhuje funkční a komplexní systém kategorizace zjištěných genderových rozdílů a doporučuje hlubší zkoumání této tematiky.

Poslední publikovanou prací je diplomová práce s názvem *Translating gender: vliv společenského rodu na překlad (experimentální analýza)* (Pánková, 2000). Tato práce stručně shrnuje vývoj ženského psaní po roce 1945 v USA a Velké Británii a následně na vybraných úryvcích tří ženských autorek porovnává vlastní překlady s verzemi publikovanými v České republice, jejichž autory byli ve všech případech muži. Cílem je posoudit, zda jsou zjištěné rozdíly mezi překlady poplatné genderu a ideologickému postoji překladatele. Na základě experimentální analýzy (postavené na dvaceti sledovaných kategoriích) autorka nakonec dochází k závěru, že zachování ideologické hodnoty diskurzu je mnohem poplatnější talentu konkrétního překladatele, zkušenostem a schopnosti identifikace s textem a obsaženými ideologickými prvky než samotnému společenskému rodu – genderu původce.

4. Postavení ženy ve 2. polovině 19. století v českých zemích

Přestože se postavení žen v českých zemích rapidně změnilo zejména ve 2. polovině 19. století a během 1. poloviny století 20., ženská otázka – jak se často emancipační snahy žen nejen v českých zemích označují – existovala už na začátku 19. století (Neudorfllová, 1999, s. 11). V tomto kontextu pak často mluvíme o tzv. ‚dlouhém‘ 19. století (srov. Lenderová, 2007, s. 158; Bahenská a kol., 2010, s. 8; Bahenská a kol., 2011, s. 17), které samozřejmě nezosobňuje jen emancipační snahy českých žen, ale celkově turbulentní období plné historických, ideologických a kulturních zvrátů, jež podstatným způsobem utvářely a formovaly český národ v moderním pojetí. Je nutno podotknout, že definice obsahu ženské otázky nebyla nikdy uspokojivě stanovena. Pro 19. století je typické propojení ženské emancipace se sociální problematikou (neprovdané, osamělé ženy, které nejsou ekonomicky soběstačné) a osobou ženy jako nevyužitého hospodářského potenciálu. I proto je otázka vzdělání, které pomohlo uznat ženskou pracovní sílu na trhu práce jako regulérní, středobodem a soustavně se vynořujícím tématem této problematiky (Bahenská a kol., 2010, s. 15). Teprve v polovině 90. let 19. století se ženská otázka posunuje k akademickému vzdělání žen a jejich profesionalizaci. Na konci 19. století se tak mohou ženy nově objevovat v placených specializovaných povoláních jako telegrafistky, novinářky a výjimečně i lékařky (Bahenská a kol., 2010, s. 15–17). V této době také dochází k zásadní proměně ženské otázky: zvyšující se vzdělanost žen umožňuje zastávat nové úhly pohledu, ze kterých pak plynou požadavky žen povahy právní a politické. Ženy na konci 19. století také začínají konceptuálně uvažovat o své jinakosti, což můžeme kromě jiného sledovat i v umělecké sféře (Bahenská a kol., 2010, s. 16).

4.1. Emancipační hnutí a ženská otázka

Emancipační hnutí jako ideologie nevzniklo samovolně a samo od sebe. Často doznává četné inspirační prameny, které nutně nejsou jen soudobé, a inspirace historií je dobře rozpoznatelná. Je třeba zmínit, že žádný z inspiračních zdrojů nelze označit jako feminismu nakloněný, naopak často se v jejich rámci setkáváme s názory přímo protifeministickými, to však neznamená, že hlavní formulované ideje a koncepce nemůže emancipační hnutí převzít nebo se vůči nim vymezovat. Tak Neudorfllová (1999, s. 9) uvádí hmatatelné základy emancipace žen v myšlenkách osvícenství (zejména kvůli důrazu na vzdělání a jeho užitečnost, ne-li nezbytnost), křesťanství a Velké francouzské revoluce (základy občanské rovnosti). Malínská (2005, s. 9–68) do tohoto výčtu přidává ještě vliv konzervatismu a liberalismu s pozdějším socialismem. Pro konzervatismus byl typický velký vliv katolické církve a jistý

náboženský absolutismus, který kopíroval dobové politické ovzduší. Liberalismus ve svém kulturním projevu pojímal vzdělanost jako předpoklad naplňování občanských svobod a nově organizované společnosti; snahy politického liberalismu byly orientovány směrem k českým zemím jako samostatné rovnocenné jednotce v rámci monarchie a jak si za chvíli ukážeme, tyto snahy šly ruku v ruce s emancipačními snahami žen.

Emancipační procesy probíhající v celé Evropě měly mnoho společného a lze nalézt nespočet styčných bodů. Tím asi nejdůležitějším je fakt, že sebeuvědomování ženy se dělo primárně prostřednictvím filantropické a sociální práce (Bahenská a kol., 2011, s. 50, 53). Od poloviny 19. století Evropou rezonují díla vyjadřující se k emancipaci žen a ženské otázce obecně, stejně jako jsou postulovány nejrůznější teorie navazující na soudobé myšlenkové a politické směry. Z těch pozitivně laděných můžeme například zmínit přednášku Bernarda Bolzana z roku 1849 ‚O povolání a důstojnosti pohlaví ženského‘, která byla dokonce později (1881) v českém překladu otištěna v *Ženských listech* a kde se Bolzano dovolává úcty k ženě: „... jako by pohlaví ženské bylo podstatně co do důstojnosti a důležitosti podřízeno mužskému, jako by žena nebyla k žádnému jinému účelu muži dána, než pro choutky jeho, a neměla na zemi nižádných zvláštních svých práv a nároků, ni vyšších povinností nad onu, aby žila pro vášeň mužovu“. (Bahenská a kol., 2011, s. 48). Dalším z takových příkladů může být esej Johna Stuarta Milla ‚Poddansví žen‘ vydaná v roce 1869. V té Mill vychází z „tradice britské empirické pragmatiké filozofie, jež nespolehá na přírodní zákony a difference“ (Bahenská a kol., 2011, s. 51), a tudíž se distancuje od biologického determinismu, navíc do díla integroval i myšlenky své ženy Harriety Taylor Millové. Oba tyto principy byly feministickým hnutím přivítány. Do češtiny je však tato esej přeložena až na začátku 90. let, a kromě jiného se stává důležitým východiskem i pro T. G. Masaryka a jeho koncepci ženské otázky (Bahenská a kol., 2011, s. 52-53). Ještě o něco později do hry také vstupují socialistické teorie Marxe a Engelse, které se zabývají zejména otázkou soužití muže a ženy v rodině a rovnosti obou z hlediska pracovní síly. Otázka rovnocennosti je sice pro feministické hnutí pozitivní, nicméně i v tomto pojetí přetrvává názor na ženu jako postavenou níže než muž. Otevřenou kritiku těchto teorií formuluje koncem 19. století právě i T. G. Masaryk. Stejně tak nelze popřít ani význam vzájemného ovlivňování ženských hnutí napříč Evropou, cirkulace myšlenek evropských feministek i přebírání některých postojů a principů. Kromě Skandinávie mělo mocný vliv na evropský feminismus i hnutí německé a francouzské, potažmo frankofonní (Bahenská a kol., 2011, s. 55–57).

Specifickým rysem českého ženského hnutí byla podpora ze strany mužů, a tudíž jeho charakter, který nebyl protimužský, jak by se u feministické ideologie mohlo očekávat (Neudorfllová, 1999, s. 10). Naopak propojení žen a mužů bylo vedené čistě národními zájmy, a sice ve formě oběma skupinami zastávaného aktivního vztahu k národu a snahou o jeho rozkvět (Bahenská a kol., 2010, s. 10). Spolupráce žen s pokrokově smýšlejícími muži se ve velkém rozvíjí od poloviny 60. let 19. století (Malínská, 2013, s. 7). Akcentace národního charakteru ženského hnutí, a tudíž jeho spjatost s potřebami národa jako celku (Neudorfllová, 1999, s. 10), byla způsobená narůstajícím národním cítěním Čechů a potřebou soupeřit s německou částí monarchie. Češi si byli dobře vědomi pohrdání ze strany Austroněmců, kteří se na český národ dívali jako na méněcenný a zaostalý (Neudorfllová, 1999, s. 18). Důležitým faktorem v tomto procesu bylo zakládání nepolitických a později i politických spolků, jejichž prostřednictvím ženy postupně pronikaly do veřejné sféry (Malínská, 2013, s. 6). Ačkoli se ženské hnutí postupem času diferencuje, základní stmelovací silou 2. poloviny 19. století zůstává český nacionalismus a potřeba vymezit se vůči německému vlivu. Nacionalismus byl obecně hybnou silou ženských hnutí na území monarchie, a přestože bylo německé ženské hnutí na území monarchie častou inspirací pro české ženské hnutí, obě hnutí se vyvíjela odděleně stejně jako například hnutí slovenské, a právě ani německé hnutí působící na území Čech a Moravy nemělo potřebu s tím českým nijak spolupracovat (Bahenská a kol., 2010, s. 17). Mužská inteligence sdružující se od 30. let 19. století nejdříve kolem Františka Palackého (1798–1876) a později kolem Františka Ladislava Riegera (1818–1903) a Karla Havlíčka Borovského (1821–1856) s ženským hnutím spíše sympatizovala – ve smyslu podpory národního cítění a shodě v otázce potřeb vzdělávání žen, ale kromě několika výjimek jako byli Karel Slavoj Amerling nebo Vojta Náprstek, se viditelněji neangažovala. Jako velký zastánce ženské otázky se stavěl koncem 19. století hlavně Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937), jehož první úvahy o ženách časově spadají do konce 70. let (Bahenská a kol., 2011, s. 84). Masaryk, jako ryzí stoupenec ženské otázky, kritizoval ze své pozice realismu – jakožto filozofického směru i čisté sociologické znalosti společenských poměrů – nedemokratické myšlenkové proudy (Malínská, 2005, s. 79). Nejvýznamnější část Masarykovy publikační činnosti klade důraz právě na „široké vzdělání jako prostředek realistického chápání světa, jeho problémů a možností je řešit“ (Malínská, 2005, s. 84–85). Ve svých projevech v zemském sněmu a říšské radě z let 1891–1893 se tudíž často vyjadřuje ohledně žen a dívek, a to zejména z pozice, že ženám je potřeba lepšího vzdělání, protože jsou to právě ony, kdo vychovává děti, které se pak stávají součástí školského systému (Malínská, 2005, s. 93–99). Dále v roce 1898 publikuje Masaryk stat' ‚Otázka sociální‘, kde se dotýká otázky feminismu a vychází přitom ze základů

marxismu a socialismu (ke kterým se nicméně staví kriticky) (Malínská, 2005, s. 89) a zdůrazňuje, že „v otázce tzv. ženské neběží, a nikdy neběželo, jen o ženu, nýbrž zároveň a stejnou měrou o muže. Otázka ženská – je otázkou mužskou, otázka mužská – je otázkou ženskou.“ (Malínská, 2005, s. 90). O rok později, v roce 1899, publikuje další přednášku, a sice ‚Mnohoženství a jednoženství‘, jejímiž hlavními tématy byly morálka, rodina, manželství, náboženství, vzdělání žen a jejich uplatnění v praxi a kde také blíže rozebírá socialistický názor na rodinu ve smyslu potřeby dělby práce, a tudíž i rovnosti mezi mužem a ženou: „Docházím tudíž k oprávněnému úsudku tomu, že jest mezi mužem a ženou úplná rovnost. Já bych tento názor nazval demokratismem pohlavním proti aristokratismu pohlavnímu, který se dosud zjevuje ve starších názorech náboženských, sociálních a politických. Je-li rovnost mezi mužem a ženou, vyplývá mi z toho požadavek po stránce hospodářské, sociální a politické, že muž a žena mají a mohou mít úplně stejná zaměstnání, pokud svými pohlavními funkcemi žena není vedena k jiným zaměstnáním zvláštním. Teda naprostá rovnost hospodářská, lépe řečeno, naprostá rovnost práce.“ (Malínská, 2005, s. 84–85).

4.2. Periodizace emancipačního hnutí v českých zemích

Přestože zaměření této práce je jasně dané vzhledem ke zkoumanému časovému úseku, není možné vytrhnout léta 1850 až 1899 z kontextu hutně provázaných historických, ale i sociálních událostí, které dohromady tvoří obrázek o vývoji české ženské otázky. Proto je třeba se alespoň stručně podívat na období, které předcházelo velkému rozmachu ženských emancipačních snah, a ještě stručněji nastínit další vývoj počínaje začátkem 20. století, kde ženská otázka nabrala na síle a obsáhla nové, do té doby neznámé aspekty.

4.2.1. *Druhá čtvrtina 19. století aneb počátky emancipačních snah*

V tomto období se ženská otázka začíná teprve rýsovat, můžeme mluvit o raném feminismu, který stanovuje podmínky pro zvyšování základní úrovně žen a rodin (Neudorflová, 1999, s. 18). Charakteristikou ženského hnutí v období před rokem 1848 je neformální a neorganizovaný charakter a kladení důrazu na mravní a kulturní rozvoj české společnosti (Neudorflová, 1999, s. 25). První veřejné projevy ženské činnosti můžeme datovat do 40. let 19. století (Bahenská a kol., 2010, s. 9), ve stejné době se také začínají pořádat plesy pod taktovkou Josefa Kajetána Tyla (1808–1856), které se tak zařadí do koloritu české společenské tradice (Neudorflová, 1999, s. 23). V roce 1848 je také společnými silami Svatavy Amerlingové (1812–1887), Johany Fričové (1809–1849) a Honoraty Wiśniowské-Zapové (1825–1856)

založen Spolek Slovanek, jako první spolek českých žen v Praze (Neudorfllová, 1999, s. 24). O Spolku je celkově dochováno velmi málo informací a neměl bohužel dlouhého trvání – zaniká po necelém roce zejména v důsledku finančních potíží (Ibid.). Často pozorovatelným jevem ve druhé čtvrtině 19. století je i pořádání českých salonů, kterých se aktivně účastnily i ženy – pravda, často salony nebyly tak úplně české, protože češtinou nevládli automaticky všichni hosté. Nejznámější se konaly u Palackých, Riegrů, Staňků, Hlavsů, Hoffmanů, Pechů, Purkyňů, Fričů a dalších. Tím nejvýznamnějším byl zřejmě salon u Josefa Friče, kde se dlouhá léta scházela řada českých vlastenců a vlastenek (Neudorfllová, 1999, s. 20). Se salonem J. Friče je spojeno i jméno Antonie Reisové, známější pod jménem Bohuslava Rajska (1817–1852), která byla sestrou Fričovy manželky Johany. S osobou B. Rajska je pro změnu spojen vznik první veřejné dívčí školy a také nepříliš dlouhá existence vzdělávacího ústavu Budeč (založen v roce 1842), jakožto projektu nadšeného českého vlastence a pedagoga Karla Slavoje Amerlinga (1807–1884). Komplex Budeč měl kromě školy zahrnovat i nemocnici a obchody, otevřena však byla nakonec jen škola, včetně soukromé dívčí školy – její ředitelkou byla právě B. Rajska. Ta si v rámci Budeče vytvořila i vlastní ústav pro dívky ve věku 5–18 let. Kvůli finanční tísně byl projekt Budeč v roce 1848 zrušen, komplex budov však nenašel nového kupce. Ústav pro dívky zaniká o něco později, až v 60. letech, a v té době už jím stihla projít většina českých vzdělaných žen v Praze, které tam navázaly pevná přátelství důležitá pro pozdější spolupráci. Sama B. Rajska se v roce 1844 provdala za ovdovělého Františka Ladislava Čelakovského (1799–1852) a odešla s ním do Vratislavi. A tím skončila i její slibná účast v počátcích českého vzdělávání dívek (Neudorfllová, 1999, s. 21–23).

S emancipačními snahami v tomto období jsou spojena i jména dalších žen, které by se daly považovat za pionýrky hnutí a první feministky (i když ony samy by se tak jistě neoznačily). Jednou z nich byla Magdalena Dobromila Rettigová (1785–1845), která ve své době razila ideál ženy hospodyně a manželky a zároveň měla velmi pozitivní přístup ke vzdělání žen. Cílem tohoto vzdělání měla v této době být „pouze“ duševní rovnocennost mužů, a ne přímo existenční soběstačnost ženy, jako tomu bylo později (Neudorfllová, 1999, s. 12–13). M. D. Rettigová se snad nejvíce proslavila jako autorka kuchařek (psaných česky i německy) a rad ohledně stolování, estetické úpravy jídel a správné výživy, které se staly všeobecně rozšířenými, a ve své podstatě tak přispěla k české osvětě i šíření českého jazyka (Neudorfllová, 1999, s. 17). Méně známou osobností tohoto období je i autorka Josefa Pedálová (1770–1831), která tvořila nejčastěji pod pseudonymem Dobrovlastka. Přestože byla hodně ovlivněna nábožensky, její tvorba ve své době saturovala duševní a citové potřeby žen (Neudorfllová, 1999, s. 19). A konečně v neposlední řadě je třeba zmínit i jméno Boženy Němcové (1820–

1862), která se dá považovat za opravdu první ženu, která hledala odpovědi na otázky ohledně postavení žen a veřejných záležitostí. Jako první také psala o problémech ve vztahu mezi mužem a ženou a její vzbouření se proti nešťastnému manželství dodalo nový aspekt českému feministickému hnutí. Dílo B. Němcové se dá celkově označit jako hluboce vlastenecké. Zajímala se o sociální problematiku, známá je její aktivita ve sbírání lidové slovesnosti v Čechách a na Slovensku. Postupem času B. Němcová došla k názoru, že problém postavení ženy není jen v samotném vztahu mezi mužem a ženou, ale v mnohem širších národních a sociálních souvislostech. Jako největší naději k povznesení ženy tak viděla vzdělání, což se promítalo v její tvorbě i v korespondenci přátelům – do jejího přátelského okruhu patřily kromě jiných i sestry Johana a Sofie Rottovy, známější pod jmény Karolína Světlá a Sofie/Žofie Podlipská (i když přátelství s K. Světlou později pro rozpory nekončí příliš šťastně). Její uvažování předjímalo události druhé poloviny 19. století. Bohužel její myšlenky poněkud předběhly dobu, a tak je paradoxem, že velká spisovatelka českého národa umřela bez prostředků, jako žebračka na následky tuberkulózy a rakoviny (Neudorflová, 1999, s. 25–33).

4.2.2. Období kolem revolučního roku 1848

Revoluční rok 1848 se zdál být pro možnosti vzdělávání žen a dívek slibným začátkem, historický vývoj událostí ale zapříčinil, že se na tento vývoj navázalo až v 60. letech 19. století. I tak ale byly události tohoto roku zřejmým dokladem dychtivosti českých žen účastnit se veřejného dění. České revoluční hnutí s sebou přineslo o něco větší svobodu, než bylo doposud běžné pro většinu populace včetně právě žen. V tomto duchu také promlouval anonymní článek z 2. dubna 1848 vydaný v *Bohemii*, který vyzýval české ženy, aby se účastnily politického života. Poukazoval na to, že ženy jsou nejméně svobodnou částí české společnosti, a podtrhoval důležitost pěstování dobré úrovně češtiny (Neudorflová, 1999, s. 34). Možná i ve světle tohoto článku se ženy angažovaly ve všech oblastech revolučního hnutí včetně bojů na barikádách a organizování politických akcí. Jednou z nich byla i petice českých žen z března 1848 adresovaná císaři do Vídně ohledně osvobození polských vězňů, kteří byli od roku 1842 vězněni v českých věznicích. Nicméně po porážce pražské revoluce vyšel v *Bohemii* další anonymní článek s názvem ‚Emancipace a ženy‘, který se nyní úplně opačně snažil ženy od politických aktivit odradit (Neudorflová, 1999, s. 35). Bez ohledu na tyto snahy se české ženy znovu mobilizovaly v okamžiku, kdy generál Windischgrätz obvinil pražské občany ze spiknutí, jehož cílem bylo právě červnové povstání. České i německé ženy svolaly na 16. srpna 1848 schůzi, kde podaly svědectví o tom, že povstání bylo spontánní akcí. Dalším krokem pak bylo vyslání delegace dvou žen do Vídně k císařovně s formulovaným protestem proti

Windischgrätzovi. V krátkém sledu, 18. srpna 1848, se konala další schůze pražských žen, která měla za cíl hájit ženské zájmy, a jedním z těchto zájmů bylo založení ženské organizace s vlastní budovou a knihovnou, jejíž součástí by byla i česká dívčí škola. Horlivou obhájkyň tohoto projektu byla již zmiňovaná H. Wiśniowska-Zapová, která následně spoluzakládala Spolek Slovanek. Ten krátce fungoval i jako česká škola pro chudé dívky v Praze. V reakci na konanou ženskou schůzi uveřejňuje *Bohemia* jen o den později, tedy 19. srpna 1848, další článek o ženách a politice. Doporučuje ženám, aby politiku ovlivňovaly výlučně prostřednictvím svých manželů (Neudorfová, 1999, s. 36). Otázka ženské emancipace byla v ustavených zastupitelských sborech této doby probírána spíše výjimečně a celkově byl postoj poslanců spíše negativní. A dlouhou dobu zůstal, protože české ženy vznesly požadavek své politické rovnoprávnosti poprvé až koncem 19. století, na rozdíl například od feministického hnutí v USA (Neudorfová, 1999, s. 37).

Revoluční rok 1848 tak můžeme chápat jako mezník počátku utváření moderní občanské společnosti, zejména jakožto důsledku zrušení poddanství v září 1848. O občanské společnosti v plném významu slova však můžeme mluvit až od 60. let 19. století, kdy se postupně začal etablovat měšťanský proud ženského hnutí (Bahenská a kol., 2010, s. 9). Kromě jiného byl důsledkem revoluce i vznik povinnosti výuky v mateřském jazyce na obecných školách a v neposlední řadě také masové rozšíření liberálních a demokratických ideálů, které tak mnohem kritičtěji přistupovaly k církevnímu konzervatismu a promítly se i do prohloubení odstupů mezi šlechtou a nižšími vrstvami společnosti. V této době také F. Palacký formuluje moderní český politický program. Zohledňuje krátkodobé i dlouhodobé potřeby – ve smyslu národním i kulturním – českého národa. S tímto programem se mohou plně ztotožnit i ženy (Neudorfová, 1999, s. 37).

4.2.3. Druhá polovina 19. století aneb první úspěchy českých žen na cestě k emancipaci

50. léta 19. století mají celkově neblahý dopad na situaci v českých zemích. Obnovený absolutismus a zavedený policejní režim utlumuje všechny národnostní a emancipační snahy. I když se vídeňská vláda snažila podporovat ekonomický rozvoj jako kompenzaci za nedostatek politické, národní a kulturní svobody, na vzdělání moc prostředků nezbývalo. Ani iniciativy zakládání soukromých škol tak nejsou příliš podporovány, přestože vzdělání je chápáno jako zásadní proměnná pro ekonomický úspěch říše. O něco později již vláda těmto snahám alespoň nepřekáží, ale nesnaží se ani školství převést do státní sféry, na což poukazuje, a zároveň to kritizuje, T. G. Masaryk. Velký počet nevzdělaných dívek také automaticky vede k velkému nárůstu prostituce. V roce 1851 existuje v Praze jediný spolek, který si klade za cíl podporovat

vdovy a ženské vzdělávání – je to Spolek sv. Ludmily. Jak mu ale bylo vyčítáno, byl veden příliš klerikálním způsobem a příliš nedbal na vychovávání dívek k samostatnosti. Do 60. let tedy nejčastěji na potřeby tehdejších žen reagují jen literární projevy českých žen, jiné neměly příliš šanci na úspěch. Od 60. let 19. století ale postupně dochází k uvolňování politických poměrů, což s sebou nese nové možnosti. Toto období se často udává jako počátek organizovaného ženského hnutí (Neudorfllová, 1999, s. 38–40).

Období řešení ženské otázky můžeme v podstatě rozdělit na dvě části. První období se datuje mezi 60. –90. léta 19. století, kdy díky politickému uvolnění dochází k postupné proměně české společnosti a mění se i způsob uvažování o ženách. Největší zásluhu na tom má právě rozvoj ženských spolků a organizací. Druhé období začíná v 90. letech 19. století a trvá až do začátku 1. světové války. Jedná se o období dynamické, neboť emancipační postupy se zdatně zrychlují, a je i velmi proměnlivé (Bahenská a kol., 2011, s. 26–27). Ženské hnutí se celkově rozvíjí novými směry a dochází k jeho velké vnitřní diferenciaci. Najdeme v něm socialistky, radikalizované učitelky, umělkyně, stoupenkyně realismu a Masarykových názorů, feministky typu Terézy Novákové a další. Koncem 19. století se feminismus nadále spjatý s ideou národa stává příliš konzervativním přístupem a v této době se střetávají ideologie starší generace feministek, jako např. Elišky Krásnohorské, s generací nastupující (Heczková, 2007, s. 97). Vzhledem k tomu, že nás v této práci zajímá výsek let 1850–1899, soustředíme svou pozornost zejména na první období a 90. let se dotkneme již jen okrajově. Popis této problematiky nám má sloužit k vymezení teoretického rámce a nejde nám o její zevrubné a detailní zpracování.

Pro větší část 19. století jsou charakteristické následující zájmy ženského hnutí: rodina a domácnost, mateřství, vlastenectví a vzdělání. Zároveň na základě sociálního zařazení reprezentantek ženského hnutí rozlišujeme nejprve hnutí povahy měšťanské, později dělnické (Bahenská a kol., 2010, s. 9–10; Bahenská a kol., 2011, s. 27). Další charakteristikou hnutí je také celkově velmi malý vliv církve. Prostřednictvím náboženských spolků se řešení ženské otázky v českých zemích neubíralo a náboženství bylo chápáno buď v čistě osobní, nebo naopak obecné rovině – kdy například zbožnost byla zmiňovaná jako ceněná ženská vlastnost (Bahenská a kol., 2010, s. 14). Na základě zmiňovaných charakteristik docházelo ve druhé polovině 19. století nejčastěji k propojení mateřství a vlastenectví – což bylo od žen automaticky očekáváno – a sice ve formě řádné a uvědomělé výchovy dětí, zejména synů. Druhým nejčastějším spojením bylo vzdělání a rodinný život, nicméně v tomto spojení nebyly obě složky vždy nutně kompatibilní (Bahenská a kol., 2010, s. 14). I přes konceptuální obraz ženy, který se jevil převážně mateřský a přetrvával až do 70. let, můžeme paradoxně pozorovat progresivní vývoj emancipace vzdělanostní a politické, ale zato regresivní povahu úvah o

tělesnosti, sexualitě a právě mateřství. První diskuze o těle a tělesnosti, pohlaví a sexualitě se u nás objevují až na přelomu 80. a 90. let (Bahenská a kol., 2011, s. 59, 75–76). To potvrzují i dobové deníky žen, jakožto prameny k genderovému konstruktovi a vnímání femininity (Lenderová, 2007, s. 172–173). Důvodem možná byla i koncepce národního, veřejného a politického mateřství jako způsobu jak eliminovat strach z ženy, a mateřství tudíž získávalo konotace, které byly čím dál vzdálenější od reálných pocitů žen (Bahenská a kol., 2011, s. 73).

Domácí práce jsou i v tomto období, alespoň zpočátku – stejně jako za časů M. D. Rettigové – nejdůležitější ženskou činností. Postupně se však ukazují rozdíly v množství času, který má být domácím pracím věnován, a také se přidává aspekt ocenění, ať už ve formě uznání, nebo peněžní (Bahenská a kol., 2010, s. 10). Do 60. let je primárním působištěm ženy domov a rodina, tam žena plní své závazky, a pouze ve zbývajícím čase se může věnovat jiným aktivitám. S nástupem spolků se volný čas žen orientuje především na prospěšné činnosti a sebevzdělávání. Takové sebevzdělávání má být využitelné zejména pro blaho a prospěch rodiny (Bahenská a kol., 2010, s. 11–12). Až mnohem později, v 80. a 90. letech, se objevuje koncept zábavy a rozptýlení pro ženy v tom pravém slova smyslu. Do této doby musela být žena neustále něčím zaměstnaná – pokud to nebyla zrovna práce v domácnosti nebo filantropická činnost, musela se věnovat alespoň ručním pracím. Na počátku 20. století se pak formují přímo spolky, které se podílejí na organizaci českého kulturního a společenského života. V tomto kontextu stojí za zmínku dva pražské literární salony z 80. a 90. let: první soustředěný kolem osoby spisovatelky Anny Lauermannové (1852–1932), kde byla primárním účelem právě nevázaná zábava, druhým byla společnost kolem další spisovatelky – Růženy Svobodové (1868–1920), kde se řešily nejdůležitější kulturně-politické otázky doby. Mezi oběma salony panovala nevraživost a často mezi sebou doslova bojovaly o účastníky, mezi které patřila soudobá národní intelektuální elita (Vošahlíková, 2007, s. 246–347, 349).

Již bylo avizováno, že významným tématem ženské otázky ve sledovaném období byly také vzdělání a výchova. Jejich úroveň se v průběhu 19. století rapidně zvyšuje. Postupně se přechází od modelu domácí výuky, kde se dívky v zásadě připravovaly na roli matky a manželky v domácnosti, ke konceptu odborných škol během 80. let. Již o desetiletí dříve se zavádí tzv. „průmyslové vychování“, kterým se označovalo právě odborné vzdělání. Toto vzdělání znamenalo pro dívky z nemajetných rodin šanci na získání plnohodnotného zaměstnání, ale zároveň jim také často bylo překážkou k uzavření manželství (Bahenská a kol., 2010, s. 13). Idealizovaná a dobově velmi rozšířená představa, že se všechny ženy vdají a budou tak pro život zajištěné, bere postupně za své. Zde mluvíme o dívkách z chudých rodin, které neměly na vdávání dostatečné věno, a tím pádem se jejich možnosti na svatbu rapidně

snižovaly, o vdovách a svobodných matkách s nemanželskými dětmi. Na vině byl v té době jistě i čistě demografický faktor, jak dokládá příspěvek z *Kalendáře paní a dívek českých na rok 1892*: „Chceme-li však [...] poznati, kolik dívek s neúprosnou statistickou nutností odsouzeno jest strávití život mimo manželství, [...] zbude nám v Rakousku obyvatelstva mužského staršího 25 let 5,101.896 a žen starších 20 let 6,447.989, tak že v tomto poměru připadá na 1000 mužů 1264 žen čili skoro na 10 mužů 13 žen.“ (Englová, 2003, s. 3). Reálným východiskem se tak čím dál víc ukazuje být rozvíjení schopností žen, které tak v případě potřeby budou schopné obživy (Neudorflová, 1999, s. 41). Fenomén neprovdaných, ‚osamělých‘ žen se v plné síle objevuje v 70. a 80. letech 19. století. V české společnosti byly neprovdané ženy nazírány jako politováníhodné a vzdělání pro ně bylo jedinou cestou k ekonomické nezávislosti a lepšímu životu. V tomto období se také ukazuje rozkol, který postupně vznikl mezi domácnostmi, dobročinným působením, vzdělávací činností a mezi vlastní profesí (Bahenská a kol., 2010, s. 12). Dobrým příkladem tohoto posunu byla například profese učitelky, přestože se zdála nejbližší tomu, co bývalo označováno jako přirozený úkol ženy, tedy stát se manželkou a matkou. „Literní“ profesorky, po kterých se vyžadoval celibát, tak byly vlastně stavěny před volbu mezi profesí a vlastní rodinou. Jejich praktické uplatnění také nebylo jednoduché a často se setkávaly s platovou nerovností a diskriminací (Bahenská a kol., 2014, s. 37). Článek vydaný anonymním učitelem v roce 1874 to jen dokládá: „Spůsobilost ženských k vyučování na veřejných školách dovozuje se, pokud nám známo jest, takto: Jakož ženská stvořena jest k plození, rovněž stvořena je i k vychovávání. A kdož by nevěděl, že vskutku větší část vychování domácího spočívá na matce. [...] Ale zkušenost ukázala, že slečnám učitelkám přednější byl ženich než škola a kdekoliv která mohla, vdala se. Tímto střídáním a pak z té zásady, že jest to hřích proti humanitě, ukládati učitelkám celibát, ozývaly se na sněmu hlasy, zdaž by nebylo dobře, aby dovolilo se učitelkám vdávati se, čímž prý by se při školství udržely. Ale kdež se poukázalo na důsledky takové humanity, přešla pány „liberály“ chuť povolovat učitelkám vdavky.“ (Bahenská a kol., 2014, s. 38–39). Rozšiřování odborného vzdělávání šlo ruku v ruce se snahami o vyšší vzdělání dívek ve smyslu maturity a vysokoškolského studia. Společnost se k této možnosti stavěla poněkud odtažitě. Až koncem 19. století, přesněji v roce 1890, bylo založeno soukromé dívčí gymnázium Minerva – s ním je neodmyslitelně spjata i osoba Elišky Krásnohorské (1847–1926) – jehož absolventky se zároveň staly prvními studentkami filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Ženské studium na UK bylo po nesporném úsilí ze strany českých žen řádně povoleno až 23. 3. 1897 (Heczková, 2007, s. 94). Není asi velkým překvapením, že žádná z první generace vysokoškolsky vzdělaných dívek se nevdala a

neměla děti, což (stále ještě na přelomu 19. a 20. století) dokládá, že kombinace profese s manželstvím a mateřstvím nešla dohromady (Bahenská a kol., 2010, s. 13).

S ženským hnutím druhé poloviny 19. století jsou neodmyslitelně spjata jména jako Karolína Světlá, Žofie Podlipská, Marie Riegrová-Palacká, Věnceslava Lužická a mnoho dalších. O nich se ještě zmíníme v souvislosti s konkrétními ženskými spolky v další kapitole. Všechny se zabývaly charitativní činností a snad v největší míře to byla právě M. Riegrová-Palacká (1833–1891). Ta v roce 1858 dosáhla založení Fondu pro opuštěné a chudé šestinedělky a jejich děti, v roce 1862 první dětské opatrovny pro předškolní děti, určené pro děti pracujících chudých matek (Neudorfllová, 1999, s. 42–43). Velmi se také zajímala o dětskou pedagogiku a vypracovala celou koncepci českých školek a jeslí, kde se jasně distancovala od dosud přebíraného německého způsobu. 1. 1. 1869 tak byla otevřena první opatrovna pro děti u sv. Jakuba, podle konceptu J. A. Komenského tato zařízení později nesou název mateřské školy. Postupně se v Praze otevírají další a další, do roku 1889 jich je otevřeno ještě 15 a městská rada postupně schvaluje i jejich financování (Neudorfllová, 1999, s. 46–47). V roce 1863 je založen Český výrobní spolek, v roce 1871 Ženský výrobní spolek – oba spolky se stávají středisky emancipačního hnutí a zaměřují se zejména na ty nejnižší vrstvy populace (Neudorfllová, 1999, s. 42). V 50. a 60. letech se české ženy a později i Český výrobní spolek zapojují do dalších aktivit, jako byla sbírka na sirotka Zdenku po smrti K. H. Borovského a jeho ženy, případně sbírka peněz na stavbu chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Praze (Neudorfllová, 1999, s. 45). Mezi hlavní úspěchy Českého výrobního spolku patří založení Městské dívčí školy v Praze v roce 1863, která byla první svého druhu v celém Rakousku, a kromě praktického vyučování nabízela i akademické předměty včetně cizích jazyků. Vzhledem k poměrně vysokému školnému byla tato škola určena zejména dívkám z měšťanských rodin. V roce 1865 byla také založena první průmyslová dívčí škola s pečlivě vypracovanou koncepcí výuky, na niž se podílelo mnoho tehdejších nadšenců z řad českých mužů a zaměřovala se na potřeby dívek z nižších vrstev. Ve škole se vyučovalo šití, vyšívání, malování na sklo, malířství, zhotovování stříhů, základy účetnictví atd. a protože sloužila pro dívky pražské i mimopražské, nestačila většinu času kapacitně (Neudorfllová, 1999, s. 44). Přestože se pomalu nezadržitelně rozdělovala sféra domácího a veřejného a počet žen na trhu práce začal stoupat, ještě na konci 60. let panovaly mezi tehdejšími „zastánkyněmi“ ženského hnutí velmi konzervativní názory. Jedním z paradoxů je i to, že se většina žen věnujících se emancipačním činnostem s emancipací neztotožňovala, a dokonce se od ní snažila distancovat. Tak Žofie Podlipská (1833–1897) píše ve svých „Listech staré vychovatelky k někdejší schovankám“ z roku 1868: „Neradím děvčatům k žádným výstřednostem, což dobře víš, nejméně pak k takovým, které se

nazývají mylně emancipací. Neradím mladým manželkám a matkám, aby svých povinností zanedbaly, jak se rovněž emancipistkám přičítá; avšak důtklivě napomínám přítelkyně své, aby byly připraveny na život oplývající nehodami mnohými a nedaly se uchvátit nepříznivými poměry bezbranně jako zlým vírem, který je stopí v hlubiny nedůstojnosti a bídy.“ (Bahenská a kol., 2010, s. 40). Podobně píše Marie Červinková-Riegrová (1854–1894) ve svém „Dopise dceři o rozdílech ve vzdělávání žen a mužů“ z roku 1869: „... Nemyslím si, že by měl mít muž jenom rozum a žena jenom cit, to by bylo neštěstí, ale při muži má tou měrou převládat rozum, jakou měrou u ženy převládá cit. [...] Není protivnějšího tvora nežli ženská, která by se ráda každému pochlubila, že ví to a ono a že myslí to neb ono. Proto jsou také učené dámy někdy v posměchu a v nelásce.“ (Bahenská a kol., 2010, s. 42). A konečně o něco později se datuje povzdychnutí české političky a novinářky Františky Plamínkové (1875–1942) jedné ze svých přítelkyň: „Mne sůžují lidé na feministku a já nejsem jen feministka.“ (Bahenská a kol., 2011, s. 7).

Velmi okrajově je v této době také řešena účast žen v politice, zejména proto, že § 30 spolkového zákona z roku 1867 nepovoloval ženám účast v politických spolcích (ve smyslu stran) (Bahenská a kol., 2010, s. 15). Až v průběhu 90. let se v Čechách objevují hlasy volající po ženském volebním právu (Bahenská a kol., 2011, s. 55). Konec 19. století s sebou obecně přináší nová práva a povinnosti žen, toto období je také spjato s osobou Terézy Novákové (1853–1912) jakožto vůdčí síly českého ženského hnutí na přelomu století. V roce 1897 organizovala I. sjezd žen československých, který můžeme chápat jako symbolické završení ženského hnutí ve 2. polovině 19. století, rovněž založila Ústřední spolek českých žen, v rámci kterého měla primární úlohu edice *Ženský svět* (poprvé se objevuje již v roce 1872 v Kobrově nakladatelství pod vedením Věnceslavy Lužické (Bahenská, 2005, s. 58)). T. Nováková byla také jednou z prvních žen, které začaly prosazovat všeobecné volební právo i pro ženy a později se sama angažovala v politice (Bahenská a kol., 2010, s. 18–19). Koncem 19. století se také formovalo ženské dělnické hnutí. Distancovalo se od ženského hnutí středních vrstev, od něhož se lišilo zejména z hlediska různosti cílů. V českých zemích bylo po vzoru mezinárodního hnutí orientováno marxisticky a protikapitalisticky (Neudorfllová, 1999, s. 299–300).

4.3. Ženské spolky ve 2. polovině 19. století a přehled těch nejvýznamnějších

Ženské spolky a jejich aktivita zažívají největší rozkvět ve 2. polovině 19. století a v mnohém byly podobné tehdejším spolkům mužským. Jak už ale bylo zmíněno, ženám nebyla povolena účast v politických spolcích, a tak se od nich zásadně odlišovaly svým nepolitickým charakterem. Většina ženských spolků byla navíc historicky orientovaná na jiné oblasti zájmu

(Bahenská, 2007, s. 29–30). Jejich charakteristickým rysem byla dále i jistá uzavřenost – ve své době se nejednalo o celonárodní a jednotnou ženskou aktivitu, jak by se mohlo zdát, a tak se zakládání ženských spolků nedotklo například žen z dělnických poměrů. Odtud také pramení i zdůrazňovaný měšťanský charakter ženského hnutí v tomto období (Bahenská, 2005, s. 53). Předchůdci spolků byly již také zmiňované salony a pořádané dýchánky. V rámci nich hrála žena důležitou úlohu jako hostitelka a zároveň byla jejich aktivní účastnicí, a sice v podobě hudebních a recitačních vystoupení (Bahenská, 2007, s. 31). 40. léta tak pokládáme za jakýsi počátek kulturních a společenských aktivit českých žen, které byly během 50. let téměř utlumeny, a znovu se plně rozvinuly v 60. a 70. letech. Většinu ženských spolků 2. poloviny 19. století navíc spojovaly tytéž vůdčí osobnosti a velmi podobné cíle. Mezi tyto cíle patřilo zejména vzdělávání, dále dobročinná činnost a vlastenecká práce. S ohledem na obecný rozvoj ženské vzdělanosti tak byly v rámci spolků často pořádány nejrůznější kurzy, přednášky a častá byla i snaha orientovaná na zakládání vlastních škol se zaměřením na základní nebo odborné vzdělávání dívek. Později, ke konci 19. století, jak se ženské hnutí více diferencovalo, vznikaly i shodně zaměřené spolky, jejichž cílem bylo vyšší dívčí vzdělávání a politická angažovanost (Bahenská, 2007, s. 31–33).

I přes velmi podobné zaměření většiny ženských spolků v tomto období si tyto organizace navzájem nekonkurovaly. Důvodem byly národní zájmy, kladené na první místo, a jakékoliv soupeření mezi spolky je tak logicky nejvíce ohrožovalo (Bahenská, 2007, s. 43). Na druhou stranu neexistují ale ani doklady, které by ilustrovaly vzájemnou spolupráci těchto spolků ve smyslu společně konaných akcí. Společná jim tak nejčastěji byla výhradně snaha vymezit se zejména vůči spolkům německým (Bahenská, 2007, s. 46). Zpočátku byly členkami spolků zvláště vlivné ženy tehdejší scény, manželky politiků a státních úředníků, jejichž zvučná jména měla velmi pozitivní dopad na uznávání spolkové činnosti ze strany veřejnosti a úřadů. Členství v dobročinných spolcích bylo ve svých začátcích vnímáno jako prestižní záležitost. Časem do spolků vstupovaly i dívky ze středně majetných měšťanských a úřednických rodin (Bahenská, 2005, s. 56; Bahenská, 2007, s. 31). Centrem pro rozvoj ženské spolkové aktivity byla již od poloviny 19. století Praha, do menších měst, kde byl pokrok mnohem pomalejší, se spolková činnost dostává až během let 70. a k největšímu rozmachu dochází dokonce až v posledním desetiletí 19. století (Bahenská 2007, s. 31).

Značná koncentrace žen v jednotlivých spolcích vedla i k mnoha neshodám, které však probíhaly víceméně na osobní úrovni a nijak se negativně neodrážely na veřejném mínění o konkrétním spolku (Bahenská, 2007, s. 38, 42). Snad jedinou výjimkou byly spory mezi

Věnceslavou Lužickou a Karolínou Světlou ohledně prvního ryze ženského časopisu *Ženských listů* a později opět mezi první jmenovanou a Eliškou Krásnohorskou v názoru na vyšší vzdělávání dívek a potažmo tak na první dívčí gymnázium Minerva (Bahenská, 2005, s. 57; Bahenská, 2007, s. 47). Neshody mezi ženskými představitelkami, ať sebevíc osobního rázu, měly za následek časté prosazování nejrůznějších požadavků prostřednictvím sympatizujících mužů jako byli: Vojta Náprstek (1826–1894), bratři Julius (1831–1896) a Eduard (1827–1907) Grégrovi, Miroslav Tyrš (1832–1884) a MUDr. Vítězslav Janovský (1847–1925) (Bahenská, 2005, s. 58). Nejaktivnější byl právě Vojta Náprstek, spojený s Americkým klubem dam a později trochu paradoxně i se spolkem Domácnost a konečně i se spolkem Minerva. Na ženu pohlížel jako na naprosto rovnocenného partnera (Bahenská, 2005, s. 55).

Nesporným přínosem pro vznikající ženské spolky byl i vzrůstající zájem domácího tisku – od 60. let se publikovaly zprávy o dění v zahraničních i domácích ženských hnutích, později také výroční a tiskové zprávy ženských spolků (Bahenská, 2005, s. 58). V tomto kontextu nesmíme opomenout edici *Ženský svět* redigovanou Věnceslavou Lužickou a edici *Ženská bibliotéka* řízenou Žofií Podlipskou (Bahenská, 2005, s. 58), stejně jako časopis *Ženské listy* tedy jediné periodikum vydávané v 70. a 80. letech ženským spolkem (Ženský výrobní spolek český) (Bahenská, 2007, s. 47). Starší generace nicméně stále sledovala emancipační tendence českých žen spíše kriticky a nedůvěřivě, s obavami z nadcházejících změn, technického pokroku a nových myšlenkových proudů (Bahenská, 2005, s. 54). Podobně smýšlela i část veřejnosti a v tisku se tak stále čas od času objevovaly články laděné ke schopnostem žen spíše kriticky, přestože možností ke vzdělávání dívek stále přibývalo (Bahenská, 2005, s. 59).

V našem přehledu se pokusíme zmapovat spolky chronologicky a musíme zdůraznit, že nám nejde o podrobný výčet ani vyčerpávající charakteristiku, ale spíše o ilustrativní náčrt těch pražských a zároveň nejvýznamnějších, kdy každý spolek ve své podstatě představoval jeden z možných směrů moderní ženské činnosti.

4.3.1. Spolek sv. Ludmily

Jak bylo již zmíněno (viz s. 38), spolek sv. Ludmily byl založen v Praze už v roce 1851, největšího rozmachu ale dosáhl až během 60. let. V pozdějších letech byla jeho činnost velmi úzce spjatá s osobou Marie Riegrové-Palacké (ta se v roce 1865 stala jednatelkou celého spolku), a později i Věnceslavy Lužické (1832–1920). Právě v této době spolek doznává značných změn – byly vypracovány nové stanovy, pevně bylo stanoveno i řízení spolku. Jeho

účelem byla péče o chudé rodiny a zajištění práce chudým dívkám nebo opuštěným ženám. Velkou změnou oproti původnímu a kritizovanému směru výchovy byl cíl „vyučovat chudé dívky způsobem takovým, aby dostávaly netoliko pevný základ zbožnosti a mravnosti, ale aby nabyly také takového vědění a vycvičení, by si mohly opatřiti výživu svou a aby nepotřebovaly více almužny.“ (Bahenská, 2007, s. 39). Z další iniciativy M. Riegrové-Palacké, která svým způsobem přesahovala dobročinné zaměření spolku, vzniká ještě v roce 1865 i první průmyslová dívčí škola s tzv. roční přípravkou (viz s. 41 této práce). Ta se ve své době stala převratným projektem s velmi jasně stanovenými cíli a postupem času prokázala účelnost – v roce 1872 průmyslovou školu navštěvovalo 72 žákyň. Vybrané školné se následně používalo na charitativní účely jako podpora chudých rodin a vedení škol. Projekt dívčí průmyslové školy nebyl ale příliš blízký skupině starších členek spolku a od jejího založení docházelo k četným střetům ohledně jeho další existence i ke kolizi s charitativní činností. M. Riegrová-Palacká nakonec v roce 1870 vedení spolku opustila a v roce 1873 ze spolku sv. Ludmily odešla nadobro, aby tak ukončila neshody. Neshody tak sice ukončila, ale zároveň i zpečetila osud školy, jejíž význam začal postupně upadat, protože spolek se téměř ihned přeorientoval zpět na výlučně charitativní činnost. V roce 1873 byla zrušena velká část odborných předmětů a škola nakonec úplně zanikla v roce 1885, kdy již poskytovala jen přípravu v šití (Bahenská, 2005, s. 60–75; Bahenská, 2007, s. 38–40).

4.3.2. Americký klub dam

Vznik a působení Amerického klubu dam jsou neodmyslitelně spojeny s osobou Vojty Náprstka, dalšího z ryzích zastánců ženské otázky i ženské emancipace v Čechách. V roce 1858 se vrátil z nuceného exilu v Americe a kromě mnoha technických vymožeností si s sebou přivezl právě i velký obdiv k ženskému emancipačnímu hnutí. Jeho osoba tak kolem sebe automaticky soustřeďovala všechny se zájmem o kulturní, vzdělávací a charitativní činnost, a především z řad žen. Počátkem 60. let začal V. Náprstek organizovat přednášky, které vzbudily velký zájem zejména mezi českými ženami. Jako stoupenec technické modernizace viděl v technických vymoženostech ulehčení lidské práce, často právě ženské práce v domácnosti, a věřil, že čas ušetřený na domácích pracích budou moci ženy investovat do intelektuálního a kulturního rozvoje. Pořádané přednášky měly vždy vysokou úroveň a po začátku na Střeleckém ostrově v Praze se v roce 1863 postupně přesunuly do domu „U Halánků“ na Betlémském náměstí, který Náprstkovi vlastnili. Přednášky byly určeny především ženám a těšily se obecně velkému zájmu. Ten byl tak veliký, že převyšoval často kapacitu sálu, a muži

tak mohli přednášky poslouchat jen ze sousední místnosti. V roce 1863 tak můžeme mluvit o vzniku neformální společnosti pod názvem Americký klub dam. Název byl odvozen s ohledem na první Náprstkovy přednášky o poznatcích z Ameriky. V roce 1865 je Americký klub dam ukotven i formálně, a to když jsou sepsány obecné stanovy. Nejznámějšími a nejobětavějšími členkami klubu byly například: Věnceslava Lužická, Žofie Podlipská, Karolína Světlá, Dora Hanušová, Laura Hanušová, Klemeňa Hanušová, Eliška Krásnohorská, Anna Uhlířová, Anna Holinová atd. Postupem času se činnost klubu z přednáškové činnosti rozšiřuje i do mnoha dalších oblastí včetně té charitativní. Mezi nejhmataelnější cíle klubu patřilo založení průmyslového muzea a vlastní knihovny, na které byly pořádány mnohé sbírky. Americký klub dam sloužil jako organizační středisko pro činnost českých žen a záběr jeho aktivit byl opravdu nesmírný, včetně pravidelně pořádaných výletů pro chudé děti a v roce 1866 po pruskoněmecké válce třeba i péče o raněné vojáky v českých nemocnicích. Americký klub dam se tak stal velkým vzorem i pro další ženské organizace. Klub také udržoval široké kontakty se zahraničím, například s Českou organizací v Chicagu. V roce 1870 byl však Americký klub dam zrušen a navázal na něj opět sice neformální „Bývalý americký klub dam“, který pokračoval v činnosti jen omezeně a s užší orientací, zato ale až do doby po roce 1914 (Neudorfllová, 1999, s. 52–65).

4.3.3. *Tělocvičný spolek paní a dívek českých*

Přestože se pražský tělocvičný spolek poněkud vymyká obvyklému koloritu ženských spolků, sdílel s nimi podobné cíle jako zdůrazňování češství a také podobnou členskou základnu. Jeho specifika ho zároveň řadí mezi moderní projevy emancipace. U zrodu spolku v září roku 1869 stáli Miroslav Tyrš, Žofie Podlipská, Věnceslava Lužická, Klemeňa Hanušová a pár dalších. První starostkou se stala Žofie Podlipská a členkami prvního výboru se staly Kateřina Fügnerová, Klemeňa Hanušová, Věnceslava Lužická, Terezie Nebeská, Emílie Priknerová a Karolína Světlá – ty byly pro osud spolku asi mnohem důležitější než členky pravidelně cvičící. Hned od října roku 1869 zahajuje činnost cvičitelský sbor v čele s K. Hanušovou, která následně vedla pravidelná cvičení. Do listopadu 1869 spolek čítal již 111 členů. Podle stanov se spolek zasazoval o to, aby „pěstoval tělocvik u spojení se zpěvem. K oživení ducha společenského slouží přednášky a rozpravy o záležitostech spolkových, jakož i schůze společné.“ (Bahenská, 2005, s. 97). Během 70. let se spolek zapojuje do dalších ženských aktivit, spolupracuje s Ženským výrobním spolkem a Americkým klubem dam. První veřejné cvičení proběhlo v roce 1870 a vysloužilo si příznivou odezvu veřejnosti i dobového

tisku. Od roku 1871 se výuka tělocviku zavedla na obecné dívčí školy, později i na vyšší dívčí školu a pražské učitelské ústavy. První učitelkou tělocviku se stala K. Hanušová, která také v roce 1872 vydala první metodickou příručku ‚Dívčí tělocvik‘. Od mužského Sokola si ženský spolek pronajímal prostory ke cvičení a zároveň se jím na úrovni organizační struktury inspiroval, jinak se však více podobal soudobým ženským spolkům. Výuka zpěvu a hudební vzdělávání se k činnostem spolku přidaly už od 70. let. Od 80. let spolek rozšířil pole působnosti na cvičení pro dívky s ortopedickými vadami (1884) a pro děti předškolního věku (1887). V 90. letech vzrostl celkově zájem o ženský tělocvik a spolek navázal i kontakty s dívčím gymnáziem Minerva. Až do začátku 20. století si spolek zachoval svou subjektivitu, v roce 1902 se začlenil do sdružení Sokola, ale ponechal si vlastní autonomii, a konečně roku 1912 vzniká ženský odbor Sokola pražského (Bahenská, 2005, s. 97–103).

4.3.4. Ženský výrobní spolek český

V 70. letech 19. století se emancipační snahy začaly orientovat na ekonomické zajištění neprovdaných a nemajetných žen. Zároveň se česká spolková činnost dostala do období, kdy se již etablovala a členky a zakladatelky spolků tak měly potřebné znalosti a zkušenosti pro zakládání spolků nových. Rozsah a náplň práce zámožných žen se začaly v tomto období snižovat. Ty tak měly volné ruce účastnit se nových aktivit, které byly i nadále spojeny s ideou práce v domácnosti (jako švadleny, vychovatelky, učitelky a ošetřovatelky). Na druhé straně naopak narůstá práce žen z dělnických vrstev, jimž právě jejich pracovní nasazení a chudoba neumožňovaly účastnit se spolkového života. Zároveň primární snaha spolku v tomto období, tedy zajistit ženám ekonomickou soběstačnost, pro ně vlastně postrádaly smysl. A tak se tato vrstva žen stává předmětem zájmu ženských sdružení. Se vznikem Ženského výrobního spolku českého je neodmyslitelně spjata postava Karoliny Světlé (1830–1899). Ta se problematikou postavení ženy zaobírala ve své tvorbě, od 70. let se aktivně účastnila ženského hnutí a hned v roce 1871 založila výše zmíněný spolek společně se spolkovou školou zaměřenou na výuku praktických předmětů. Spolková škola měla mít původně návaznost na průmyslovou školu existující při spolku sv. Ludmily – záměrem bylo školu rozšířit a zároveň oddělit školskou a charitativní činnost. M. Riegrová-Palacká tento návrh však nepodpořila, a tak se zakládá škola úplně nová. S činností spolku a spolkové školy jsou dále spjata jména jako E. Krásnohorská, Ž. Podlipská nebo V. Lužická. Spolek se hned od svého založení těšil velké oblibě, v roce svého založení měl ihned 1000 členek a členů a výjimkou nebyli ani členové mimopražští. Spolková škola, označovaná také jako škola obchodnicko-průmyslová, měla připravit dívky pro rodinný

i samostatný život a poskytnout praktické dovednosti. Zároveň ve své době představila i „poptavárnu ženských zaměstnání“. Dvěma hlavními vyučovacími směry byly obchodní nauky a šití. Například v roce 1885 ale spolková škola nabízela už tyto předměty: češtinu, počty, účetnictví, kupecký sloh, zeměpis, nauku o zboží, mravouku a obchodní zákony, kreslení, rýsování a měřičství, vychovatelství, zpěv, domácí hospodářství a krasopis. Tento ráz školy a poskytované vzdělání nenarušovaly tradiční představu o úloze ženy, a tak se spolek těšil většinové podpoře veřejnosti. Zvýrazňování tohoto zaměření školy a zároveň požadavek zbytečného nezdůrazňování emancipace razily i samotné členky a hlavní aktérky spolku. Dobrá pověst spolku se udržovala také publikační činností, zejména prostřednictvím vlastního časopisu *Ženské listy*, který dlouhá léta redigovala E. Krásnohorská. Našly se ale i momenty, kdy se veřejnost s myšlenkami spolku neztotožňovala, například když spolek otevřeně vyjadřoval podporu a obdiv první české vystudované lékařce Anně Bayerové (1852–1924). Přestože školu pravidelně navštěvovalo každý rok více než 500 studentek, řešil spolek problémy s financováním. Zčásti i proto, že zhruba třetina dívek „z prokazatelně chudých rodin“ neplatila žádné školné. V roce 1879 ze spolku odešla ze zdravotních důvodů K. Světlá, spolek nicméně pokračoval ve své činnosti dál, a to až do přelomu století. V té době spolek opustily i zakládající členky, a teprve tehdy postupně začal ztrácet na významu, částečně i proto, že dívčí vzdělávání začalo být všeobecně dostupnější. Spolek zanikl v roce 1957. V rámci Ženského výrobního spolku českého byla také patrná inspirace zahraničním děním, kde již od poloviny 19. století vznikaly podobně založené spolky. Pro české ženy byla velkou inspirací anglosaská oblast, částečně vlivem V. Náprstka a jeho proamerické orientace, částečně jako programové odmítání podobných německých spolků (Bahenská, 2005, s. 103–122).

4.3.5. Spolek Domácnost

Založení spolku se datuje na začátek roku 1885, tedy roku spojeného s oslavami 100. výročí narození M. D. Rettigové. Odtud lze také odvodit jeho zaměření i částečný návrat k poněkud tradičnějšímu pojetí role ženy. Práce v domácnosti se měla tímto způsobem opět povýšit na rovnocennou s jinými odbornými ženskými činnostmi. Projekt ženského spolku nesl oficiální název „Domácnost“ a jeho cílem bylo „vychovávat české dívky v duchu domáckém a vyučovati je v umění kuchařském i ve všech odborech domácího hospodářství“ (Bahenská, 2005, s. 124), součástí projektu měla být i kuchařská škola. Mezi zakládající členky spolku patřily Anděla Randová, Věnceslava Lužická, Anna Holinová, Josefa Náprstková a Marie Neffová – většinou se jednalo již o zkušené členky jiných ženských spolků. I přes své praktické

cíle ve formě industriální/odborné výchovy spolek příliš nespolupracoval s jinými podobně zaměřenými spolky, a to zejména z toho důvodu, že praktický ráz výuky byl orientován na potřeby rodiny a domácnosti, a ne na potřeby žen a dosažení jejich ekonomické soběstačnosti jako tomu bylo v případě ostatních spolků. V. Lužická tak v rámci spolku může naplno rozvíjet své představy o ženě jakožto hospodyně, jejímž primárním zájmem bude logicky domácnost a rodina. Její představy se téměř na sklonku 19. století mohly zdát poněkud zpátečnické, a i to bylo často důvodem nepochopení mezi ní a například K. Světlou nebo E. Krásnohorskou. Kuchařské škola, jejíž provoz byl zahájen ještě na konci roku 1885, se hned od začátku osvědčila jako dobře fungující a úspěšná. Kromě výuky nabízela také možnost zakoupení obědů pro veřejnost, případně je poskytovala úplně zdarma pro chudé studenty a chudé ženy. Tak škola plnila poněkud po svém dvě základní funkce společné ženským spolkům 2. poloviny 19. století – vzdělávání a dobročinnost. Spolek i kuchařská škola se v průběhu let osvědčily ještě více a slavily velké úspěchy. Od roku 1888 spolek pořádal odborné přednášky a v 90. letech svou vzdělávací činnost rozvinul v ještě větším měřítku. Svůj vliv si spolek udržel téměř do poloviny 20. století, zaniká až na začátku 50. let (Bahenská, 2005, s. 124–130).

4.3.6. Spolek Minerva

Spolek Minerva a s ním spojené dívčí gymnázium se dá považovat za završení emancipačních snah v otázce dosažitelnosti vzdělání pro dívky ve 2. polovině 19. století. V souvislosti se založením spolku a gymnázia a jejich pozdější existencí je třeba zmínit Elišku Krásnohorskou. Právě ona přišla s myšlenkou vyššího dívčího vzdělávání a postupně se tak odkláněla od tradičního pojetí vzdělávání ve smyslu pouhé praktické přípravy dívek a žen. E. Krásnohorská plánovala založení střední dívčí školy již od roku 1885 a původně chtěla do této činnosti zapojit i Ženský výrobní spolek český, tam se ale názorově rozcházela s Karolínou Světlou. Nakonec se do projektu pustila sama a s pomocí advokáta Vojtěcha Bárty v červenci roku 1890 oficiálně vznikl spolek Minerva, který měl dívčí gymnázium spravovat a financovat; samotné gymnázium bylo otevřeno v září téhož roku. Zakládajícími a přispívajícími členy spolku byli nejen jednotlivci, ale celé spolky, a to i z mimopražských oblastí. Mezi nejbližšími spolupracovníky E. Krásnohorské v rámci spolku můžeme uvést například Tomáše Černého, Vítězslava Janovského, Františka Prusíka, Doru Hanušovou, Vilmu Sokolovou a Pavlu Maternovovou. Gymnázium nabízelo šestiletou výuku v podobě dvouleté přípravy a navazujících 4 tříd gymnázia. V roce 1890 nastoupilo do 1. ročníku 51 žáků. První maturity, která se konala v roce 1895 na Akademickém gymnáziu v Praze (protože Minerva jakožto

soukromá škola neměla právo na maturitní zkoušky), se účastnilo 18 studentek. Mezi první absolventky Minervy patřily například Anna Honzáková, Marie Fabiánová, Olga Šrámková, Božena Jiránková a další. Dalším krokem bylo pro studentky v roce 1896 povolení účasti (pouze jako hospitantky) na vysokoškolských přednáškách, od roku 1897 mohly oficiálně studovat na filozofické fakultě a od roku 1900 i na fakultě lékařské. V roce 1901 se Minervě podařilo vymoci klauzuli do maturitního vysvědčení, která studentky opravňovala ke studiu na univerzitě. Spolek s dívčím gymnáziem vzbuzovaly u veřejnosti přímo rozporuplné reakce, které oscillovaly mezi podporou a odporem hraničícím až s nenávisť. Velkým příznivcem myšlenky středního vzdělání byl již několikrát zmiňovaný Vojta Náprstek nebo třeba i Teréza Nováková; i K. Světlá se nakonec s existencí spolku smířila a začala si cenit jeho účelnosti. Odpůrci celé myšlenky nelibě nesly fakt, že se ženy začínaly kvalifikovat v oborech do té doby vyhrazených jen mužům – dívčí vzdělávání bylo tolerováno totiž jen do té míry, pokud nepřesahovalo okruh typicky ženských zaměstnání. Nebylo tedy překvapivé, že ještě minimálně během dvou desetiletí měly absolventky Minervy problémy najít si uplatnění, často se pak vracely na Minervu jako učitelky s nemožností založit si rodinu (celibát byl učitelkám v českých zemích nařizován do roku 1919) (Bahenská, 2005, s. 130-134).

I zde se musíme alespoň v krátkosti zmínit o existujících kvalifikačních pracích, kterých vzhledem k velmi rozsáhlé a různorodé povaze této problematiky existuje mnoho. Svým zaměřením se od sebe diametrálně liší, ale alespoň pro ilustraci uvedeme některé z nich. Část prací popisuje emancipaci českých žen, ať už v celkovém historickém pohledu, prostřednictvím konkrétních akcí hnutí, nebo konkrétních projevů emancipace (Káfoňková, 2006; Šrolová, 2010; Najmanová, 2011; Vrchetová, 2011; Pernicová, 2012; Brůjová, 2016; Říhová, 2016), další se zaměřují na mapování dívčího vzdělávání v českých zemích (Flekal, 2007; Mlýnková, 2008) a konečně poslední část se věnuje činnosti spolků v Praze i jinde a někdy prostřednictvím konkrétních žen (Novotná, 2007; Perková, 2010; Krajčová, 2012; Oudová, 2015). Tento výčet samozřejmě není a ani nemá být vyčerpávající.

5. České překladatelky a jejich překlady vydané v letech 1850–1899

Přehled knižně vydaných překladů z let 1850–1899 a časopisecky vydaných překladů z let 1850–1888 z pera českých překladatelek je zpracován formou bibliografického rejstříku, a sice jednotlivě u každé z autorek. Autorky jsou řazeny abecedně. Pokud to prameny umožnily, jsou u každé autorky zmíněny alespoň základní životopisné údaje (v některých případech – a nebylo jich málo – bylo však naše pátrání neúspěšné) a zvláště je zařazen přehled knižně a časopisecky vydaných překladů. Překlady jsou v obou případech řazeny chronologicky.

Je třeba zmínit, že do knižně vydaných překladů zahrnujeme i tzv. sešitová, ve 2. polovině 19. století velmi oblíbená vydání. Zejména proto, že nám šlo o zvýraznění rozdílu mezi překlady uveřejněnými v českých periodikách a překlady vydávanými samostatně v rámci nejrůznějších dobových edic. Údaje uvádíme v tomto pořadí: český název, rok vydání překladu, autor originálu, název originálu a rok vydání originálu a konečně místo vydání, jméno nakladatele a pro zajímavost i edici, v rámci které překlad vyšel. Pouze ve 4 případech za těmito údaji následuje ještě poznámka, že byl překlad pořízen přes němčinu. Na místě jsou i poznámky k jednotlivým uváděným údajům. Rok vydání překladu: jen v jediném případě se nepodařilo zjistit přesný rok vydání, a sice v případě překladu divadelní hry ‚Vláda a láska aneb matka v zápasu s dcerou‘ od Boženy Němcové, i tak ho ale v přehledu uvádíme, protože B. Němcová je zároveň autorkou dalšího překladu publikovaného časopisecky ve sledovaném období. Někdy byly informace o roce vydání překladu pouze orientační, tedy uváděné jako ‚po roce 1895‘ nebo ‚188?‘. V těchto případech – a zejména pro účely grafického zpracování dat – byl za rok vydání považován první rok zmiňovaného období, tedy konkrétně pro uvedené příklady roky 1895 a 1889. V případech, kdy byly k dispozici dva a někdy dokonce i tři různé údaje o roce vydání, jsme považovali za závazný údaj z katalogu Národní knihovny ČR. V případech, kdy byl konkrétní překlad vydán více než jedenkrát – v drtivé většině případů stále tímž nakladatelem –, uvádíme jednotlivá vydání formou ‚1896+1899‘, pro potřeby grafického zpracování dat jsme tyto překlady zohlednili pouze jedenkrát, vždy podle nejstaršího vydaného překladu. Autor originálu, název originálu a rok vydání originálu: i v tomto ohledu jsou uváděné informace neúplné, je to částečně dáno tím, že divadelní hry, které tvoří většinu knižně vydaných překladů, se často odchylují od originálního názvu takovým způsobem, že je těžké vůbec usuzovat na konkrétní z nich, a proto bylo téměř nemožné názvy dohledat. V těchto případech pak kromě názvu originálu chybí rok vydání originálu. V případě některých překladů nebyl uveden ani autor originálu, potom logicky název a rok vydání originálu nejsou vůbec zmíněny. Místo vydání, jméno nakladatele: údaje o nakladateli a místě vydání byly většinou

k dispozici, pouze v 5 v případech, respektive v 6 případech – vzhledem k výše uvedenému překladu B. Němcové – tyto údaje chybí, a tudíž je neuvádíme ani v bibliografickém přehledu.

V případě časopisecky vydaných překladů je třeba opět upřesnit, že se jedná o překlady uveřejněné v českých periodikách, včetně novin. Údaje uvádíme v tomto pořadí: český název, autor originálu, rok vydání překladu a konečně název periodika a konkrétní číslo, pokud bylo uvedeno. I zde je třeba pár komentářů. Autor originálu: v celkem 15 případech nebyl autor originálu uveden, a tak je to i specifikováno v bibliografickém přehledu. Rok vydání: objevil se pouze jeden případ, kdy nebyl rok vydání úplně jistý, a i zde byl – pro potřeby grafického zpracování dat – za závazný rok vydání považován ten uvedený, přestože s otazníkem. Konkrétní číslo periodika: v rámci číslování periodických zdrojů přebíráme číslování tak, jak bylo uvedeno ve zdrojovém dokumentu, včetně rozlišování arabských a římských číslic a podobně. Pouze v jednom případě připojujeme poznámku, že byl překlad pořízen přes němčinu.

Seznam překladatelek a bibliografický soupis překladů je k dispozici v kapitole 5.4. této práce.

Myslíme, že je důležité alespoň ve stručnosti popsat, jak takový přehled vznikl. Neosobujeme si totiž rozhodně právo tvrdit, že jde o vyčerpávající seznam, ale věříme, že by tento prvotní pohled do překladové produkce tvořené ženami ve 2. polovině 19. století mohl být odrazovým můstkem a základem pro další zkoumání. Při sestavování přehledu jsme primárně vycházeli z publikace J. Kloučka a L. K. Žižky: ‚Přehled překladů z jazyka francouzského do češtiny: obsahuje veškeré překlady uveřejněné aneb v rukopise ukončené do konce roku 1888‘. Ten vyšel v roce 1889 na popud Alliance française. Bohužel se nám nepodařilo najít publikaci, která by na tento přehled nějakým způsobem navazovala. I to je důvodem, proč v případě časopisecky vydaných překladů končíme náš přehled rokem 1888 – vzhledem k rozsahu této práce a objemu periodického tisku vydávaného v českých zemích na konci 19. století jsme usoudili, že zpracování dalších let až do roku 1899 by samo o sobě vydalo na celou práci, a proto tento časový úsek přenecháváme dalším badatelům. V případě překladové produkce v knižní podobě jsme se snažili obsáhnout i roky 1889 až 1899. Vděčnými zdroji nám v tomto případě byly katalogy Národní knihovny České republiky, Institutu umění – Divadelního ústavu, Památníku národního písemnictví a v neposlední řadě také Informační portál Jednotné informační brány. Postup spočíval ve vyhledávání podle jmen autorů/původců překladu (můžeme upřímně říct, že žádné ženské jméno vyskytující se v publikacích o ženské otázce a emancipaci v českých zemích ve 2. polovině 19. století neuniklo našemu pátrání) a ve vymezeném časovém období (1850–1899) jsme pozornost věnovali i nakladatelské produkci v

tomto období, jednoduše procházením dostupných záznamů podle jednotlivých nakladatelství. Do přehledu jsme zařadili pouze překlady, které jsou prokazatelně z francouzštiny – avizováno jménem autora originálu (pokud je k dispozici), případně je fakt, že se jedná o překlad z francouzštiny explicitně zmíněn v popisu díla (pro 2. polovinou 19. století jsou typické formulace jako „dle francouzského vzdělala E. Pešková“, případně obvyčejné formulace jako „přeložila“ atd.). Pro vyhledávání životopisných údajů překladatelek jsme využívali jak publikace zmíněné v bibliografickém přehledu, tak možnosti internetu.

Bohužel velká část překladatelek (zejména autorek časopisecky uveřejněných překladů) stále uniká našemu poznání, a tak pokus odhalit jejich identitu může být dalším ze směrů, kterým se v této oblasti ubírat. Podobně může jako zdroj pro další bádání sloužit i seznam rukopisů – dokončených, ale k roku 1888 nevydaných – z publikace Kloučka a Žižky. Až na dvě výjimky (a obě figurují v našem přehledu knižně vydaných překladů) žádný ze zmíněných rukopisů do roku 1899 nevyšel, je tedy dost dobře možné, že vyšly alespoň v rámci českých periodik nebo byly vydány později, po roce 1899. Co se týče překladatelek samotných, kromě „rekordmanek“ v počtu vydaných překladů, jako jsou Eliška Pešková nebo Marie Kaminská, přehled rukopisů přináší tři úplně nová jména – Josefa Božena Koppová, L. Hufová a Marie Zvěřinová – ani u jedné se nám nepodařilo dohledat žádný knižně vydaný překlad do roku 1899, v časopisecky vydaných překladech do roku 1888 také nefigurují. Je tedy možné, že své překlady vydaly alespoň časopisecky v pozdějších letech, nebo je také nemusely vydat vůbec.

Než se pokusíme rozebrat a shrnout údaje z vytvořeného soupisu překladů, podívejme se v krátkosti na dějiny překladu ve 2. polovině 19. století.

5.1. Druhá polovina 19. století z hlediska dějin překladu

Podobně jako je 2. polovina 19. století převratná z hlediska proměn v postavení české ženy, tak je převratná i pro oblast překladu. Od 40. let totiž překlad fungoval jako médium pro sdělování nových myšlenek, překladatelé si vybírali díla k překladu z hlediska obsahového a zároveň se programově a cíleně odkláněli od německých literatur a začínali se orientovat na literatury románské, slovanské, anglosaské a severské (Levý, 1996, s. 146–147). Zároveň přelom třetí a čtvrté čtvrtiny 19. století patřil k nejplodnějším obdobím našeho překladatelství (Levý, 1996, s. 163). Dle dělení J. Levého (Levý, 1996) byli od 40. do 60. let 19. století nejvlivnější literární (a tedy mající přímý vliv i na překladovou tvorbu) skupinou Májovci, kteří částečně pod vlivem romantismu pojmujícího překlad jako obsahovou interpretaci předlohy, měnili i kritéria pro výběr překladové literatury. Nejdůležitějšími hledisky se staly aktuálnost

ve smyslu zájmu o nejnovější literární počiny a soustavnost ve snaze organizovat české překladatelství a vytvářet edice literatur, jež by systematicky mapovaly situaci v jiných zemích (Levý, 1996, s. 149–154). V tomto období také dochází k rozmachu komerčního překladu a překládání se začínají věnovat i lidé s potřebnou znalostí cizího jazyka, aniž by museli být nutně spisovateli (Levý, 1996, s. 156). Májovce, s jejich aktualizací překladů a kladením důrazu na volnost proti doslovnosti, vystřídali v rozmezí let 70. – 90. Ruchovci a Lumírovci. S touto epochou jsou neodmyslitelně spojena jména Jaroslava Vrchlického, který nade vše zdůrazňoval estetický zřetel, a Josefa Václava Sládka, jenž zřetel reprodukcí nadřazoval tomu estetickému (Levý, 1996, s. 170, 178). J. Vrchlický se zaměřoval zejména na soudobou francouzskou poezii, překládal ji systematicky a snažil se tak zaplnit mezery v této oblasti, pravidelně také uváděl do češtiny rozmanité strofické formy jako rondó nebo ritornel (Belisová, 2002, s. 94–95). V průběhu 90. let 19. století se na literární scéně objevily nové umělecké směry jako symbolismus a dekadence a opět ovlivnily české literární prostředí, které vstupovalo do nového století.

Nyní se ještě v krátkosti a konkrétně podívejme na toto období z hlediska překladů z francouzštiny a nejvýraznějších vysledovaných tendencí. 60. léta po uvolnění absolutistického režimu byla érou opravdového tvůrčího rozmachu, pozornost překladové produkce se soustředila především na román – překlady románů sice vycházely už v 50. letech, ale zdaleka ne v tak hojném počtu – během 70. let počty překladů z francouzštiny stále stoupají, z velké části právě zásluhou francouzských románů, které zdaleka předběhly oblíbenost původních českých románů (Belisová, 2002, s. 85, 88). Do české literatury začaly pronikat zatím neznámé literární formy, z nichž můžeme jmenovat například román-fejeton po vzoru E. Suea a jeho děl nebo sociální román. Tento žánr se následně rozvinul v oblasti brakové literatury, ale například Neruda se jím inspiroval i ve své původní české tvorbě (Belisová, 2002, s. 86–87). V následující dekádě se ve velkém překládají díla J. Verna, která popularizují soudobé vědecké poznatky, a tyto snahy jsou spojeny především s osobou J. Nerudy (Belisová, 2002, s. 89). V oblasti dramatických překladů byl velký zájem o sentimentálně sociální drama a ještě větší úspěch zaznamenaly zápletkové konverzační komedie v podání francouzských autorů jako Octave Feuillet, Alexandre Dumas mladší, Eugène Scribe nebo Victorien Sardou. O něco později se začala uvádět i dramatická provedení děl J. Verna. Z francouzštiny přeložené divadelní hry byly také pravidelně uváděny v Prozatímním divadle. Divadelní představení v té době fungovala jako zatěžkávací zkouška pro jazykovou úroveň češtiny, protože divadelní jazyk kladl na češtinu jiné a ve své podstatě nové nároky. Navíc překládání francouzských her se příznivě odráželo i na původní české dramatické tvorbě (Belisová, 2002, s. 92–93). V oblasti

poezie se nejvíce angažoval již zmíněný J. Vrchlický, který se snažil soustavně a koncepčně překládat ty největší a nejaktuálnější francouzské básníky (Belisová, 2002, s. 94–95). Během 80. let se do češtiny převáděla díla velkých francouzských klasiků, včetně románů Alphonse Daudeta, které alespoň zpočátku vycházely hlavně časopisecky. Objevila se první naturalistická díla Émila Zoly jako protipól realismu a jeho mravně výukové funkci, která vyvolala živější polemiku (Belisová, 2002, s. 96–97). Přístup k životu i k umění se v 90. letech, jež byla uváděna jako mezník pro moderní tvorbu a předznamenala i nový přístup k překladům obecně, celkově změnil. V umění se objevily nové směry a tendence, které samozřejmě formovaly i literaturu (Belisová, 2002, s. 98). V tomto období se již běžně překládala díla francouzských naturalistů a realistů jako byli Guy de Maupassant, Honoré de Balzac, Victor Hugo, bratři Goncourtové, o něco později se přidaly i překlady Stendhala. V této době přispíval k překladové produkci prózy a dramát i J. Vrchlický (Belisová, 2002, s. 99–100). 90. léta byla charakteristická i konkurenčním bojem mezi jednotlivými nakladatelstvími, vzhledem k jejich počtu a sledovanosti produkce se v této době dalo už na základě nakladatele usuzovat na kvalitu překladu. Za zmínku v tomto období určitě stojí i vznik prvních generačních překladů, jako například přebásnění ‚Ataly‘ v podání Jindřicha Vodáka z roku 1989 (Belisová, 2002, s. 101–102). Překlady děl prokletých básníků a symbolismu se k nám dostaly až počátkem 20. století, a tím pádem se už nekvalifikují pro námi sledované období.

5.2. České ženy ve světle feminismu

Ovzduší 2. poloviny 19. století v českých zemích bylo podobně jako jinde v této době ukázkovým příkladem společnosti jako genderově podmíněné struktury, kde veškeré interakce probíhaly v rámci pohlavně-genderového systému. Tedy takového systému, kde ženy nebyly rovnoprávné s muži a na pomyslném žebříčku hierarchie – v té době velmi hmatatelném – stály rovnou o několik stupínků níže. České společnosti dominoval typický patriarchální řád, kde muž byl hlavou a vůdcem společnosti, ženy byly manželkami a matkami, tedy požívaly jisté vážnosti, jen pokud byly vdané. Svobodné ženy nebo vdovy byly na zmiňovaném žebříčku hierarchie zdaleka nejnižší. První vlna feminismu v rámci 19. století se na své cestě nevyhnula ani českým zemím, ženy si postupně začínaly uvědomovat svou sexuální odlišnost v sociálním, kulturním a politickém kontextu a začínaly zpochybňovat i zavedený systém. V 19. století a zejména v jeho druhé polovině byl feminismus v českých zemích zaměřen nejvíce na sociální kontext, o něco později na kontext kulturní a konečně až koncem 19. století nebo spíše na přelomu století na kontext politický. Z hlediska českých žen můžeme tedy snadno vyvrátit tvrzení, že první vlna feminismu byla v zásadě jen bojem za získání volebních práv pro ženy,

jak se často uvádí. České ženy si ze všeho nejdříve palčivě uvědomovaly právě své nedostatečné vybavení v oblasti vědomostí (převážně praktického rázu) a vzdělání, a proto nejdříve zaměřily své snahy tímto směrem. Jejich tažení za emancipaci nebylo příliš extrémní a násilné, většina z nich i přes své „pokrokové“ myšlenky ve smyslu nutnosti vzdělávání dívek a ekonomické soběstačnosti žen stále zastávala názor, že žena bude vždy na prvním místě manželka a matka, která bude podporovat svého manžela, starat se o domácnost a rozšiřovat své vzdělání v předem vytyčeném spektru dovedností, které jí jako ženě přísluší. V podobném smyslu o ženách smýšlely například dvě veliké zastánkyně ženské otázky a emancipace – Žofie Podlipská a Věnceslava Lužická. Přidat k nim můžeme i Marii Riegrovou-Palackou a její dceru Marii Červinkovou. Nicméně mezi zastánkyněmi ženské emancipace byly i české spisovatelky, jejichž názory bychom mohli označit za poněkud vyhraněnější a jejich přístup k ženské otázce za ráznější. I díky nim se ženská otázka v českých zemích posunula dále než jen na úroveň středního průmyslového vzdělávání dívek a charitativní činnost.

Jako jednu z prvních můžeme zmínit například Boženu Němcovou, ta sice ve sledovaném období již nepůsobila, ale do velké míry ovlivnila své okolí jak svými názory, tak svou tvorbou. Jako další můžeme uvést Karolínu Světlou, v jejím případě byl právě vliv B. Němcové veliký, nebo Elišku Krásnohorskou. Z pozdější generace pro příklad i Terézu Novákovou. Druhá polovina 19. století se obecně vyznačovala tím, že se literatura etablovala jako činnost sama o sobě, skončilo období prvních převážně literárně zaměřených spolků a nová generace českých spisovatelek začala tvořit jako samostatné individuality. Jejich tvorba se tak začala plně odehrávat mimo spolky (Bahenská, 2005, s. 102). Literatura byla zároveň vnímána jako nezastupitelná síla v procesu sebepoznávání ženy a nejednalo se nutně jen o českou tvorbu. Období 2. poloviny 19. století je charakteristické rozmachem překladů, a protože téměř všechny významné spisovatelky i ženy z vyšších společenských vrstev byly příznivkyněmi otázky emancipace – ve větší či menší míře – a znaly obvykle několik cizích jazyků (nejčastěji němčinu, francouzštinu a angličtinu, později se přidala i polština, ruština, jihoslovanské jazyky, a dokonce i jazyky severské), jejich překladatelská činnost byla poměrně rozsáhlá. Českým čtenářům, včetně vzdělané vrstvy žen, se tak rozšiřovaly obzory (Neudorflová, 1999, s. 84, 319). Spisovatelská činnost v období po národním obrození byla navíc vnímána jako kompatibilní s ženskou rolí, literárně činná žena veřejnost nepobuřovala, stejně jako bylo všeobecně dobře vnímáno odborné vzdělávání žen, pokud šlo primárně o činnosti, které byly s ženami asociovány. Proto například pro vdané ženy z měšťanských kruhů přicházela v úvahu literární tvorba místo jiného zaměstnání, ovšem jen pokud k tomu daná žena dostala svolení od manžela (Bahenská, 200, s. 103). Ostatní umělecké oblasti kromě právě té literární byly ženám

nadále otevřené jen částečně. Umělkyně se musely vypořádávat s dvojitým pohledem ze strany veřejnosti – s obdivem na jedné straně a s podezřívavostí na straně druhé, a to zejména vzhledem k jejich životnímu stylu (Lenderová, 2007, s. 172). Od 50. let ovlivňoval českou literaturu také romantismus, který se zaobíral ženou a hájil její právo na plný citový a sexuální prožitek. Do české literatury a povědomí žen se dostal zejména prostřednictvím románů Goerges Sand – během 60. let vydala své překlady jejích děl Žofie Podlipská (1865 ‚Konsuelo‘ a 1867 ‚Hraběnka z Rudolšatdu‘) a Klemeňa Hanušová (1869 ‚Teverino‘ v časopise *Světazor*), v 70. letech překladovou produkci rozšířily i Bohuslava Záleská (1874 ‚Markýz Villemer‘) a Hedvika Hellichová (1875 ‚Johana, pasačka Epnellská‘). Její romány byly pro české spisovatelky velkou inspirací a zároveň sehrály důležitou roli při nastolování ženské otázky (Belisová, 2002, s. 87). Nutno podotknout, že romantismus měl na české ženy nesporný vliv, nicméně i tak si byly schopné udržet odstup zejména pro své hluboce zakořeněné mravní hodnoty (Neudorfllová, 1999, s. 38–40, 84). Od 70. let se pole působnosti českých spisovatelek rozšířilo a kromě vlastní literární tvorby se začaly podílet i na vydávání spisů ženských autorek nebo spisů určených primárně ženám – od roku 1872 vycházely edice *Ženský svět* nebo edice *Ženská bibliotéka* (Bahenská, 2005, s. 58).

České ženské spolky, jejichž společným cílem byla emancipace žen, udržovaly během 2. poloviny 19. století kontakty s ženským hnutím v zahraničí – neomezovaly se pouze na spolky, ale zajímaly se i o jednotlivce. Jejich zájem také nebyl orientovaný jen proevropsky, ale často nacházely inspiraci i v USA. České ženy si uvědomovaly, že jejich snahy doma nejsou individuální záležitostí, ale že jsou naopak součástí širšího úsilí. První vlna feminismu se tak odehrávala ve vzájemné spolupráci na dálku, ve srovnávání, hledání poučení a inspirace. Podobně jako později během druhé vlny feminismu i v tomto období vznikají překlady literatury psané ženami (Neudorfllová, 1999, s. 319). Mezi přeloženými díly v rámci sestaveného přehledu tak figurují například tato jména ženských autorek: kromě již zmíněné Georges Sand jsou to Marie-Robert Halt, Alice Marie Céleste Durand (známá jako Henry Gréville), Madame Pelouze, Delphine de Girardin, Comtesse Dash, Marie Pape-Carpantier, Alix Aylicson, Mathilde Aigueperse, Mathilde Bourdon, Stéphanie Félicité du Crest (comtesse de Genlis) a některá další.

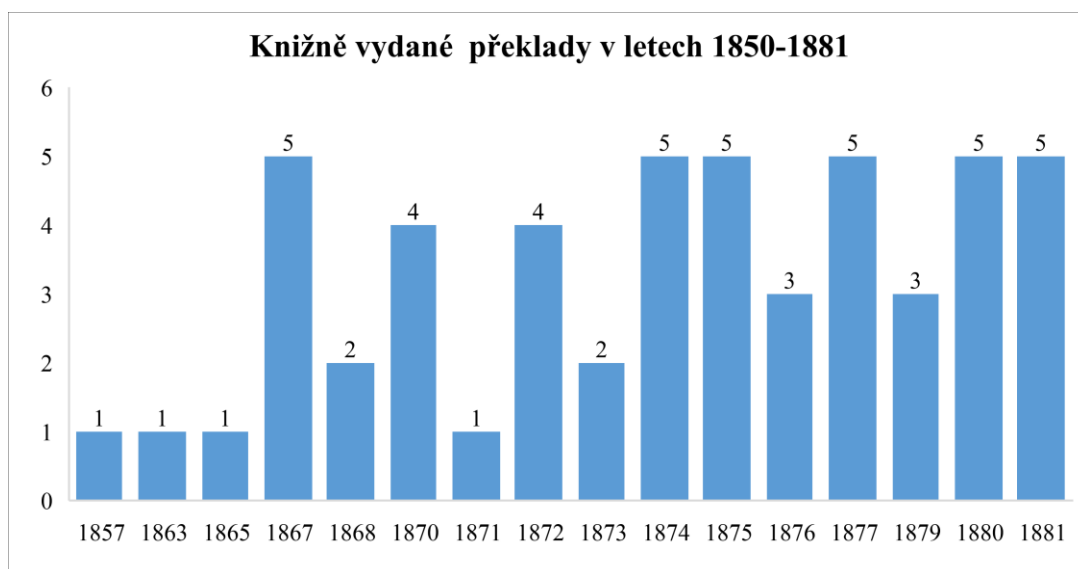
5.3. Překladatelky z francouzštiny v dějinách překladu: komentované shrnutí dat

Zkoumání překladů je v dnešní době stále oblastí ještě ne úplně probádanou a pořád nám zbývá objasnit některé aspekty a tendence. Uvádí se, že se ženy překládání věnovaly již od

středověku a s postupným rozvojem vzdělanosti, a ještě později například v Anglii od 17. století s rozvojem a stoupající oblíbeností divadel, se obecně začíná překládat mnohem více (Bassnett, 2014, s. 76). Stejně tak se uvádí, že některé ženské spisovatelky v historii byly dříve než jako autorky známé jako překladatelky. Ženy překládaly, aby mohly přispívat k šíření myšlenek a poselství – dobově ideologických nebo politických – a tato praxe je společné první i druhé vlně feminismu (Simon, 1996, s. 2). Až to někdy mylně vypadá, že první vlně feminismu není dostatečně doznáno, čeho dosáhla a jak se projevovala. Nicméně to je logicky dáno faktem, že druhá vlna následovala až po té první, a tudíž máme tendenci konfrontovat se v současnosti s vlnou druhou, která je nám časově bližší. Naše snaha zmapovat překladovou produkci tvořenou ženami by tak mohla být příspěvkem právě k literárně-historickému bádání v oblasti překladu.

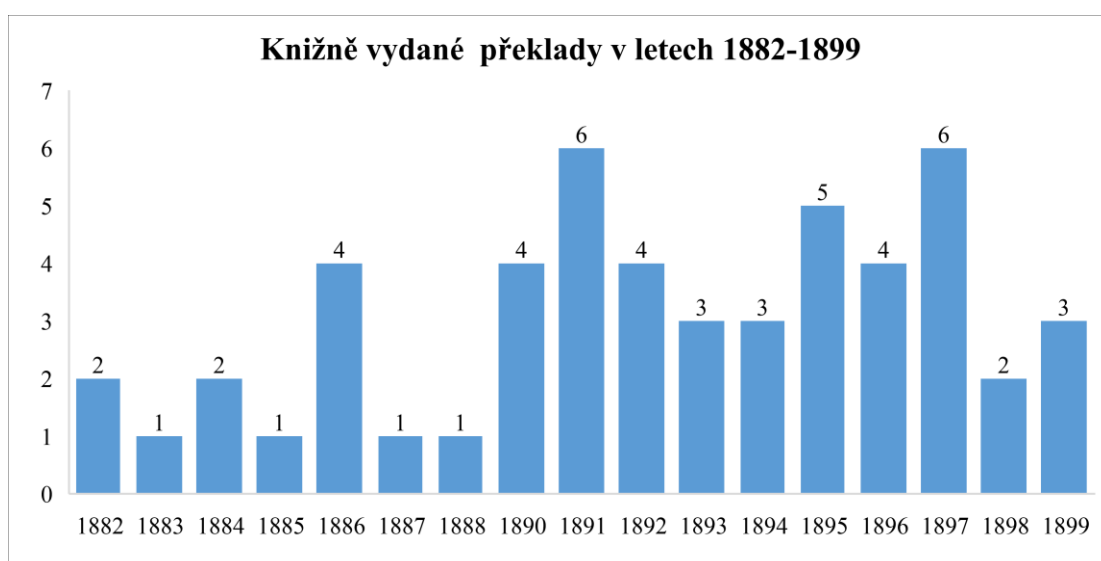
Náš přehled ukazuje, že v období let 1850–1899 bylo knižně vydáno celkem 105 překladů pořizovaných ženami. Podíváme-li se na počty překladů v jednotlivých letech (viz graf č. 1a a 1b), vidíme, že překladová produkce měla víceméně stálou tendenci – obvykle se počet pohyboval mezi 3 až 6 přeloženými díly ročně, samozřejmě s výjimkou let, kdy nebyl vydán žádný překlad (např. roky 1850–1856, 1858, 1859, 1860, z pozdější doby například rok 1889) nebo kdy byl vydán překlad pouze jeden (například roky 1857, 1871, 1883 nebo 1888). Zároveň jsou ženy překladatelky zastoupeny celkem 27 autorkami, z nichž nejproduktivnější byly zejména Eliška Pešková (1833–1895) se svými 42 překlady, Johanna Kuffnerová (1853–1911) s 10 překlady, Olga Fastrová (1876–1965) se 7 překlady anebo Barbora Pazderníková (1858–1925) a Eliška Řeháková (1846–1916) shodně s 5 překlady (kompletní přehled překladatelek a počty přeložených děl ukazuje graf č. 4). Zároveň z celkového počtu 105 překladů celých 60 % tvoří překlad dramatu (celkem 63 přeložených děl), 36 % překlad prózy (celkem 38 překladů) a 4 % procenta naučná literatura (celkem 4 překlady) (poměr počtu překladů znázorňuje i graf č. 3).

Naproti tomu v českých periodikách bylo v období let 1850–1888 vydáno celkem 136 překladů, jejichž autorky byly ženy. Přehled počtu překladů v jednotlivých letech opět ilustrují obrazové přílohy (grafy č. 2a a 2b) a ukazují, že kromě velkého výkyvu v počtu překladů v roce 1863 byla tendence spíše rovnoměrná a až od roku 1885 můžeme zaznamenat obrovský nárůst v počtu vydaných překladů, konkrétně 14 v roce 1885, 21 v roce 1886, 25 v roce 1887 a 32 v roce 1888. Můžeme se jenom dohadovat, zda tato tendence i v následujících letech stoupala. Časopisy patřily ve 2. polovině 19. století k tiskovinám, které byly velmi rozšířené i mezi nižšími vrstvami obyvatel – časopisy byly cenově dostupnější a slučovaly v sobě několik aspektů najednou – informativní, zábavný, poučný – a zároveň přinášely literaturu v omezeném

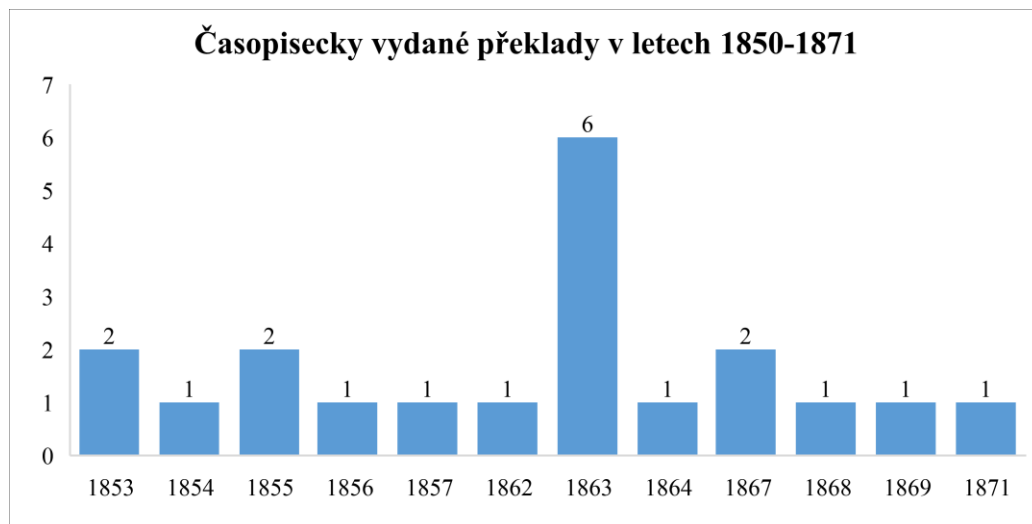
Graf č. 1a: Knižně vydané překlady v letech 1850–1881

Přehled počtu knižně vydaných překladů za jednotlivé roky – pro lepší přehlednost uvádíme v první části grafu pouze rozmezí let 1850–1881 (v celkovém součtu grafy 1a a 1b ukazují pouze 104 překlady – u překladu B. Němcové se nepodařilo dohledat rok vydání, není tedy zohledněn).

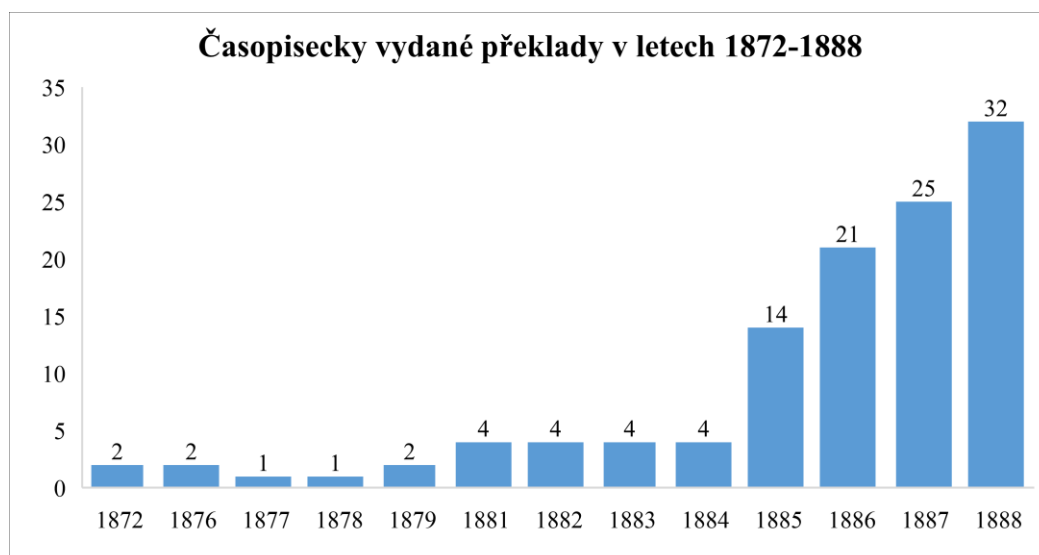
Graf č. 1b: Knižně vydané překlady v letech 1882–1899

Přehled počtu knižně vydaných překladů za jednotlivé roky – pro lepší přehlednost uvádíme v druhé části grafu pouze rozmezí let 1882–1899 (v celkovém součtu grafy 1a a 1b ukazují pouze 104 překlady – u překladu B. Němcové se nepodařilo dohledat rok vydání, není tedy zohledněn).

Graf č. 2a: Časopisecky vydané překlady v letech 1850–1871

Přehled počtu časopisecky vydaných překladů za jednotlivé roky – pro lepší přehlednost uvádíme v první části grafu pouze rozmezí let 1850-1871.

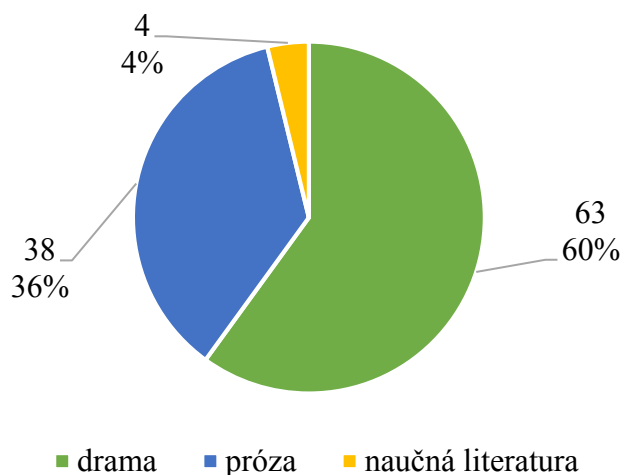
Graf č. 2b: Časopisecky vydané překlady v letech 1872–1888

Přehled počtu časopisecky vydaných překladů za jednotlivé roky – pro lepší přehlednost uvádíme v druhé části grafu pouze rozmezí let 1872-1888.

rozsahu (delší díla často vycházela na pokračování). V této době také ještě v české literatuře neexistoval rozpor mezi tvorbou novinovou/časopiseckou a knižním trhem. Obecně se uvádí, že česká periodika vykazovala od 80. let stálý vzestup nákladů (Šimeček, 2014, s. 203, 205) a naše zkoumání toto tvrzení rozhodně podporují. I v případě časopisecky uveřejněných překladů jsou ženské překladatelky zastoupeny v hojném počtu – celkem 43 autorek, z nichž nejproduktivnější byla Marie Kaminská (1854–1935) s 52 překlady (bohužel právě v jejím případě téměř úplně chybí životopisné údaje), Bronislava Herbenová (1861–1942) s 12 překlady a již zmiňovaná Johanna Kuffnerová s 9 překlady. Právě na seznamu překladatelek

časopisecky publikovaných překladů najdeme často úplně neznámá, někdy nekompletní jména, případně jen iniciály, a tyto překladatelky ve většině případů publikovaly ve sledovaném období jediný překlad. Je tak dost dobře možné, že se jednalo spíše o náhodnou než systematickou činnost (kompletní přehled překladatelek a počty přeložených děl ukazuje graf č. 5). Usuzovat detailně na povahu vydávaných překladů, z hlediska prózy, dramatu a naučné literatury můžeme jedině podle autora originálu, což nevyklučuje jisté procento chybné interpretace dohledaných údajů. Tak alespoň můžeme konstatovat, že obecně se časopisecky vydávala spíše drobná próza, možná i drama, a na rozdíl od knižně vydávané produkce i značné množství naučných statí a odborných pojednání.

**Knižně vydané překlady v letech 1850–1899:
Podíl překladů prózy, dramatury a naučné literatury**

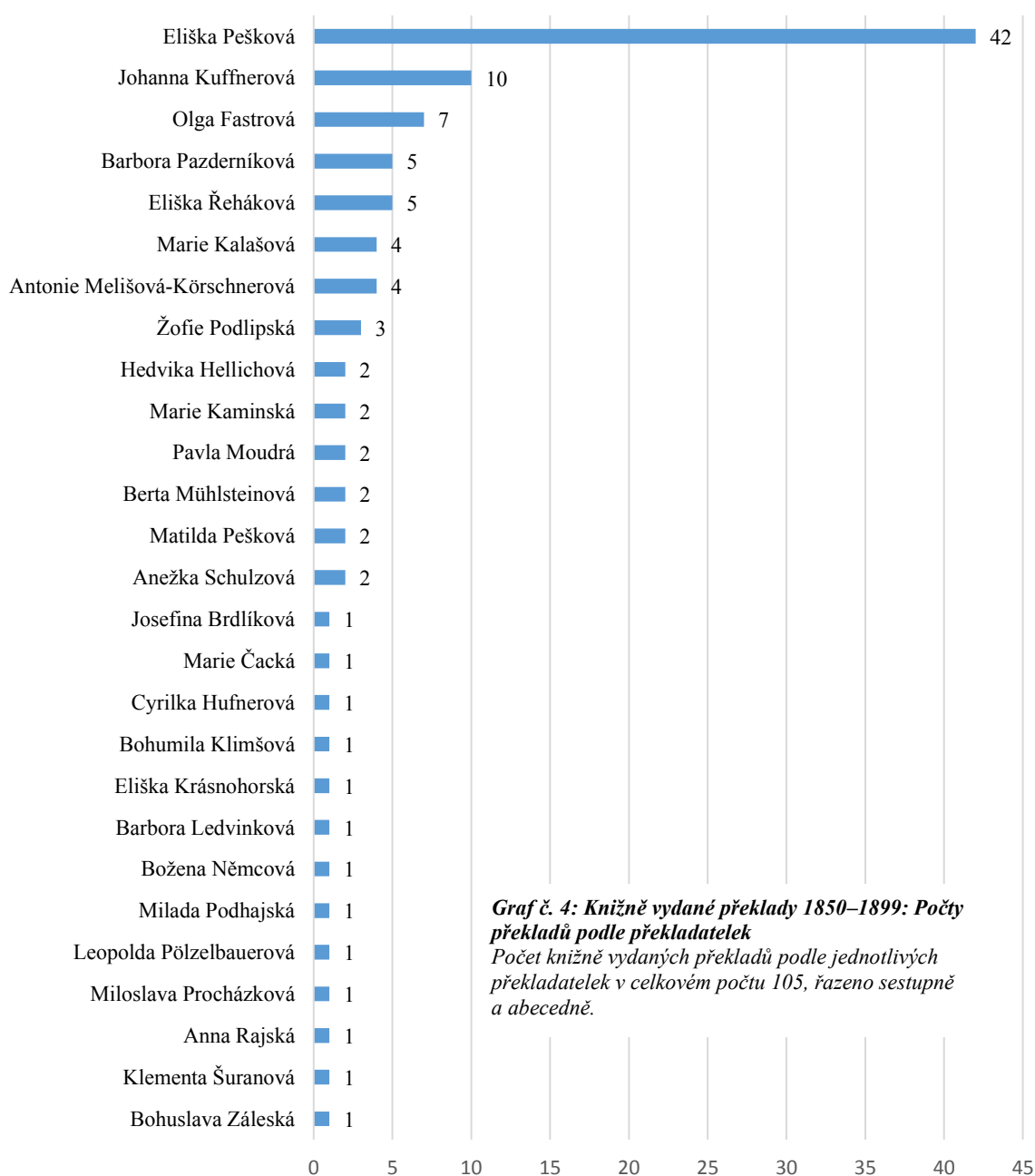
Graf č. 3: Knižně vydané překlady v letech 1850–1899: Podíl překladů prózy, dramatury a naučné literatury
Proporční znázornění podílu knižních překladů prózy, dramatury a naučné literatury ve sledovaném období 1850–1899 z celkového počtu 105 (jednotlivé podíly jsou zaokrouhleny na celá procenta).

Pouze u 5 děl je doloženo, že byla přeložena přes německý překlad francouzského originálu, shodou okolností se jedná ve všech případech o překlady Elišky Peškové.

Některá jména figurují jak na seznamu knižně vydaných překladů, tak na seznamu časopisecky vydaných překladů – jsou to například Josefína Brdlíková (1843–1910), Marie Čacká (1811–1882), zmiňované Marie Kaminská, Eliška Pešková, Johanna Kuffnerová a Barbora Ledvinková nebo třeba Antonie Melišová-Körschnerová (1833–1894), Pavla Moudrá (1861–1940), Žofie Podlipská (1833–1897) nebo také Bohuslava Záleská (1851–1936).

Podíváme-li se nyní na průřez přeloženými díly ve světle stručného shrnutí dějin překladu, skutečnost, že v 60. a 70. letech měl velký úspěch překlad francouzských románů, náš přehled dokumentuje hned několika příklady: již uváděné překlady Georges Sand v podání Ž. Podlipské, B. Záleské a H. Hellichové, dále v roce 1872 ‚Graziella‘ (Alphonse de Lamartine) v překladu J. Brdlíkové, v roce 1876 ‚Doktor Chebský‘ (Albert Sorel) v překladu H. Hellichové, nebo třeba v roce 1876 ‚Tři dni v Číně‘ (René de Fayelles) v překladu A. Melišové-Körschnerové.

Knižně vydané překlady 1850–1899: Počty překladů podle překladatelek

*Graf č. 4: Knižně vydané překlady 1850–1899: Počty překladů podle překladatelek
Počet knižně vydaných překladů podle jednotlivých překladatelek v celkovém počtu 105, řazeno sestupně a abecedně.*

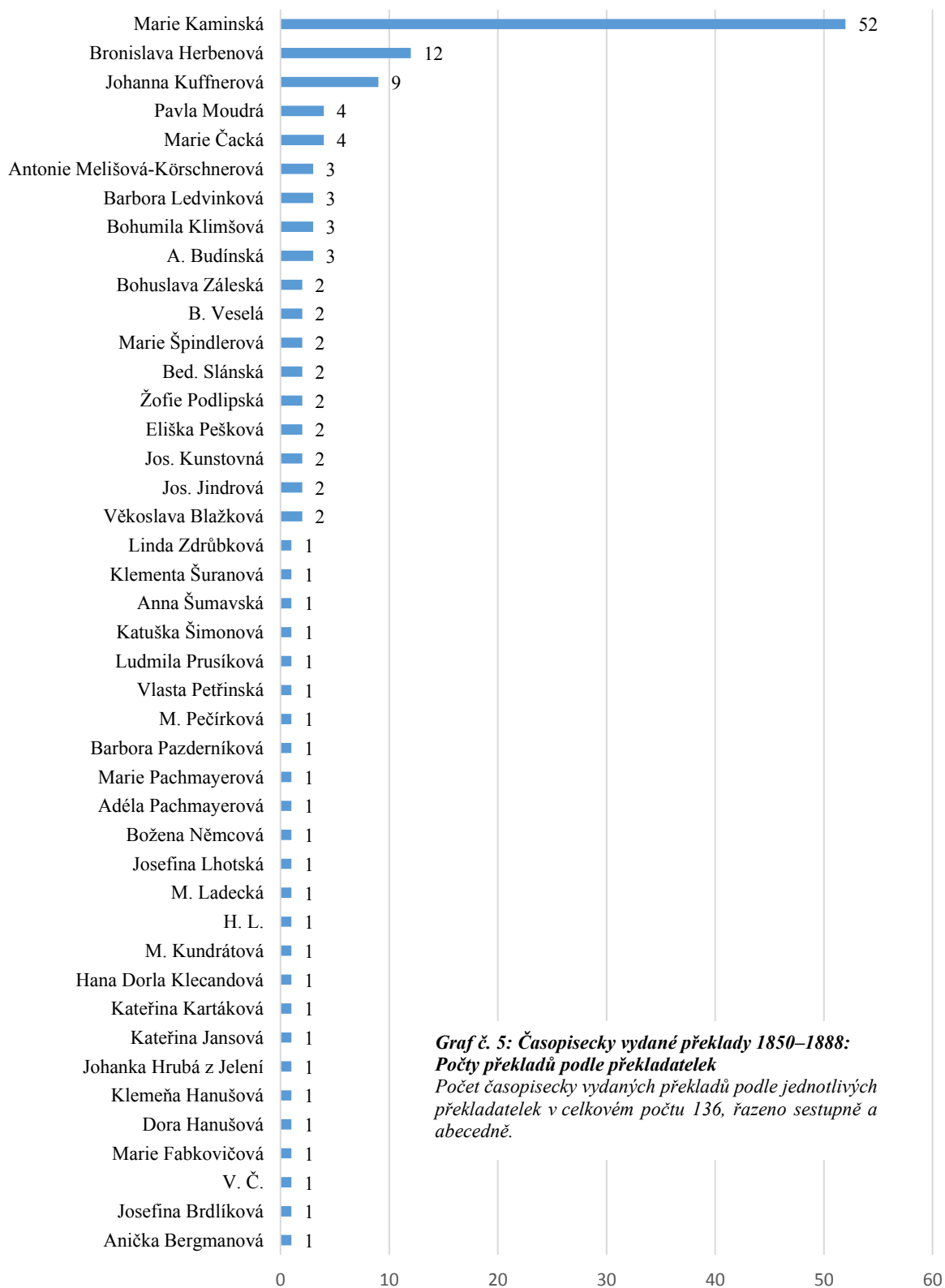
Jak již bylo zmíněno, na poli dramatických překladů se velké oblibě těšily především zápletkové konverzační komedie, i ty jsou v našem přehledu zastoupeny: Eugène Scribe v překladu E. Peškové celkem šestkrát (v letech 1867, 1870, 1875, 1884, 1885 a 1886), v překladu B. Mühlsteinové celkem dvakrát (1871 a 1877). Octave Feuillet v překladu Elišky Peškové z roku 1870 a Alexandre Dumas mladší v překladech B. Veselé a L. Zdrůbkové shodně z roku 1882. Překlad divadelních her tvořil více než polovinu z knižně vydané produkce ve sledovaném období a důvody jsou zjevně historické – v roce 1862 se v Praze slavnostně otevřelo Prozatímní divadlo. Bohužel ryze český repertoár byl v té době spíše skromný, logice ryze českého divadla se přičilo uvádět německé hry, a tak se často sahalo po francouzských hrách, které se od počátku staly významnou součástí jeho repertoáru, uvádělo se zhruba 20–30 % her od francouzských autorů (Reznikow, 2008, s. 94). Navíc divadelní produkce obecně byla v této době v českých zemích velice oblíbenou zábavou, a tak není divu, že překlady dramatických textů z francouzštiny byly početné. V období 2. poloviny 19. století byla také žádaným druhem četby právě zábavná literatura, a proto nabídka nakladatelů odpovídala této poptávce. Nakladatelé lákali především na laciné tisky a sešitová vydání (Šimeček, 2014, s. 208). Právě i překlady divadelních her se po několika dohromady vydávaly v těchto sešitech. Náš přehled tak i zde dokládá snahu nakladatelů přitáhnout čtenáře uváděním nejrůznějších edicí, v našem přehledu jde většinou o edice divadelní a ochotnické, z těch dalších můžeme zmínit například *Ottovu lacinou knihovnu národní*, *Levné svazky novel*, *Zábavnou bibliotéku* nebo *Zábavy večerní*.

Jediným příspěvkem z našeho přehledu dokládajícím zmíněnou oblibu překladů J. Verna v tomto období je časopisecky vydaný překlad Marie Pachmayerové ‚Gil Braltar‘ z roku 1888 a Vernova dramatinovaná divadelní hra ‚Carův kurýr‘ z roku 1879 v překladu E. Peškové.

Překlady poezie v našem přehledu nefigurují vůbec. V edici *Sborník světové poesie* vyšly všehovšudy překlady dva: obě díla z pera Maurice Maeterlincka v překladu Marie Kalašové (1854–1937), a sice v roce 1892 ‚Princezna Maleina‘ a v roce 1896 ‚Tři básně dramatické – Vetřelkyně, Slepci, Vnitro‘, obě díla však byla s největší pravděpodobností uváděna jako divadelní hry.

Ze zmiňovaných překladů Alphonse Daudeta můžeme z přehledu přispět překladem Daudetovy hry ‚Fromont junior a Risler senior‘, i když až z roku 1891 a opět v překladu E. Peškové. V 90. letech pod vlivem francouzského realismu a naturalismu můžeme vyzdvihnout

**Časopisecky vydané překlady 1850–1888:
Počty překladů podle překladatelek**

*Graf č. 5: Časopisecky vydané překlady 1850–1888:
Počty překladů podle překladatelek
Počet časopisecky vydaných překladů podle jednotlivých
překladatelek v celkovém počtu 136, řazeno sestupně a
abecedně.*

překlad románu ‚Germinie Lacerteusova: román služky‘ (Edmond et Jules de Goncourt) z roku 1898 v překladu Pavly Moudré nebo časopisecké překlady děl Guy de Maupassanta: ‚Návrat‘ v roce 1885 a ‚Otcovrah‘ v roce 1887 v překladu B. Herbenové, nebo ‚Coco‘ v roce 1887 v překladu Kатуšky Šimonové.

Z vybraných ukázek je vidět, že ženská překladatelská tvorba byla více či méně poplatná své době, protože reflektovala dobové tendence a sledovala soudobou literární scénu. Samozřejmě, že v porovnání s překlady pořízenými překladateli z této doby tvoří dílo překladatelek jen menší část, i tak ale se ctí reprezentuje ženskou překladovou produkci. V čem ženské překladatelky určitě předčily mužské překladatele, bylo uvádění překladů děl ženských autorek, která obvykle ve francouzském literárním kánonu nefigurovala na prvním místě, a tak svým – ve světle této práce – poněkud feministickým přístupem zpřístupnily českému čtenáři ve své době díla nová a inspirující. Téměř o století později, během druhé vlny feminismu pozorujeme stejné tendence již v daleko větší míře, kde šlo o programové zaměření na překládání děl ženských autorek a vydávání celých antologií této literatury. Typické pro ženské překlady této doby je i literatura naučná, orientovaná na vzdělávání – zpočátku čistě odborné, tedy týkající se péče o prádlo nebo obecné rady dívkám, postupem času i „vyšší“ ve smyslu biologických statí a pojednání.

5.4. Abecední seznam překladatelek a bibliografický přehled překladů vydaných v letech 1850–1899

Anička Bergmanová

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Krev (Emile Zola), 1887, Národní listy č. 285.*

Věkoslava Blažková

11. 7. 1841 Praha – 21. 4. 1873 Velešice u Nového Bydžova

Rodným jménem Aloisie, psána též Blazek, Blazeck. Dcera prof. pražské varhanické školy F. Blažka, manželka německého barytonisty J. Resse (1839–1916), vystupovala též jako Ressoová. Povoláním sopranistka. Studovala u G. Gordigianiho. Nejprve zpívala v Lipsku, v letech 1868-1872 působila v Prozatímním divadle v Praze. K jejím hlavním rolím patřila v českém repertoáru Milada (Dalibor), Ludiše (Braniboři v Čechách), Růženka (Šeborova Nevěsta husitská) a Julie (Rozkošného Svatojanské proudy), v repertoáru světovém to byla Abigail (Nabucco), Lejla (Lovci perel), Markéta (Faust a Markéta), Amálie (Auberův Maškarní ples), Rachel (Židovka) a mnoho dalších. Kariéru musela předčasně opustit z důvodu těžké nemoci.^{11,12}

¹¹ Zdroj: Slavní pěvci PD a ND v Praze [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://operasingers.sweb.cz/nd/blazkova.htm>.

¹² Zdroj: Česká divadelní encyklopedie [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Bla%C5%BEkov%C3%A1,_V%C4%Bkoslava.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Výjevy z pouště (Alphonse de Lamartine), 1855, Zlaté klasy.*
 - *Láska otrokova (Oscar Commettant), 1862, Lumír I. díl.*
-

Josefina Brdlíková

20. 3. 1843 Praha – 21. 4. 1910 Praha, rozená Mourková

Hudební skladatelka, překladatelka z francouzštiny. Sestra pražského nakladatele a knihkupce Theodora Mourka. V rámci Ženského klubu českého (založily T. Nováková a F. Plamínková v roce 1903) byla také přednášející – cyklus přednášek „Česká moderní žena“.^{13,14}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Graziella, 1872 (Alphonse de Lamartine: Graziella, 1849). Praha: Theodor Mourek.*

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Graziella (Alphonse de Lamartine), 1864, Lada.*
-

A. Budínská

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Dvojitá škraboška (Julie Larneau), 1863, Lada.*
 - *Lékař námořnický (Émile de Souvestre), 1863, Lada.*
 - *Markýza Aurebonnská (Armand de Pontmartin), 1863, Lada.*
-

V. Č.

Celé jméno autorky a životopisné údaje nejsou k dispozici. Že se jedná o ženu, usuzujeme ze slovesného tvaru „přeložila“ uvedeného u konkrétního překladu.

Časopisecky uveřejněné překlady:

Čepec slečny Toničky (Adolphe Tavernier), 1888, Podřipan č. 18.

Marie Čacká

9. 3. 1811 Praha – 18. 3. 1882 Praha, rozená Františka Svobodová

Jméno po manželovi: Františka Bohunka Pichlová

Pseudonym: Božislava, M. Č.

Básnířka, překladatelka z francouzštiny. Ve své tvorbě zdůrazňovala krásu české země, idealizovaně líčila život na venkově a připomínala roli ženy jako vychovatelky budoucího pokolení. Velmi otevřeně také odsuzovala mimomanželské vztahy B. Němcové.^{15,16}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Povídky z francouzského lidu – Přisežný volič, Muž s břehu, Jiří a Theodor, Jenovéfa a Marcelín, 1875 (Jean-Nicolas Bouilly: Contes populaires, 1830). Praha: Jaroslav Pospíšil, edice Zábavy pro mládež; 107.*

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Jenovéfa a Marcelín (Jean-Nicolas Bouilly), 1853, Lumír I. díl.*
 - *Hasič Josef (autor originálu neuveden), 1853, Lumír II. díl.*
 - *Obecné polívky (autor originálu neuveden), 1853, Lumír I. díl.*
 - *Patnáct let (autor originálu neuveden), 1853, Lumír I. díl.*
-

¹³ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

¹⁴ Neudorfllová, 1999, s. 214-215.

¹⁵ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

¹⁶ Bahenská, 2005, s. 18, 21.

Marie Fabkovičová

8. 2. 1833 Praha – 24. 8. 1915 Záhřeb (Chorvatsko)

Učitelka, autorka článků, povídek, memoárové literatury, překladů ze srbochorvatštiny a okrajově francouzštiny.¹⁷

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Kouzelné hodinky (autor originálu neuveden), 1871, Štěpnice.*
-

Olga Fastrová

17. 1. 1876 Praha – 8. 8. 1965 Praha, rozená Cikhartová

Pseudonym: Yvonna, Fr. Šimák

Novinářka, spisovatelka, učitelka, prominentní feministka, příspěvatelka do ženských časopisů, překladatelka z francouzštiny a němčiny.^{18,19,20}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Vrah – komedie o jednom jednání, 1882/asi 1890 (Edmond About: L'Assassin, 1882). Praha: M. Knapp, edice Ochočnické divadlo; sv. 8.*
 - *Hraběnka Sara – hra o pěti jednáních, po r. 1895 (Georges Ohnet: La Comtesse Sarah, 1887). Praha: M. Knapp.*
 - *Nebožtík Toupinel – komedie o třech jednáních, po r. 1895 (Alexandre Bisson: Feu Toupinel, 1898). Praha: M. Knapp.*
 - *Zázraky magnetismu – fraška o 3 jednáních, po r. 1896 (Alexandre Bisson). Praha: M. Knapp.*
 - *Žárlivá – komedie o třech jednáních, 1897 (Alexandre Bisson: Jalouse, 1897). Praha: M. Knapp.*
 - *Pan ředitel - komedie o 3 jednáních, 1899 (Alexandre Bisson + Fabrice Carré: Monsieur le Directeur !, 1895). Praha: M. Knapp, edice Ochočnické divadlo; sv. 182.*
 - *Černá perla: z příběhů Arsena Lupina, lupiče gentlemana, 189? (Maurice Leblanc: Arsène Lupin gentleman-cambrioleur: La perle noire). Praha: J. R. Vilímek.*
-

Dora Hanušová

20. 8. 1841 Lvov (Ukrajina) – 2. 12. 1920 Praha

Pseudonym: Bohdana Ivanová

Učitelka, překladatelka z angličtiny a okrajově z francouzštiny, autorka časopiseckých článků.²¹

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Ukázky z „Émile“ (J. J. Rousseau), 1884, Česká škola.*
-

Klementina / Klemeňa Hanušová

19. 3. 1845 Lvov (Ukrajina) – 7. 10. 1918 Praha

Učitelka tělocviku na pražských dívčích školách (Tělocvičný spolek paní a dívek českých), spisovatelka – práce z oboru, překlad z francouzštiny.^{22,23}

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Teverino (Georges Sand), 1869, Světozor.*

¹⁷ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

¹⁸ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

¹⁹ Neudorřlová, 1999, s. 428.

²⁰ Hoffmannová, 2016, s. 192.

²¹ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

²² Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

²³ Bahenská, 2005, s. 164.

Hedvika Hellichová

1849–1929

Překladatelka z francouzštiny.^{24,25}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Johana, pasačka Epnellská, 1875 (Georges Sand: Jeanne, 1844). Praha: Theodor Mourek, edice Bibliotéka klasických spisův cizojazyčných i původních románů; sv. 14.*
 - *Doktor Chebský, 1876 (Albert Sorel: Le Docteur Egra, 1873). Praha: Theodor Mourek, edice Bibliotéka klasických spisův cizojazyčných i původních románů; sv. 18.*
-

Bronislava Herbenová

20. 10. 1861 Brno – 7. 3. 1942 Praha, rozená Foustková

Pseudonym: B. Kostka

Prozaička, autorka povídek a pohádek pro mládež, překladatelka z ruštiny a francouzštiny.²⁶

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Cesta kolem mé světnice (Xavier de Maistre), 1884, Světozor.*
 - *Černá stráž (Bazinville), 1885, Národní listy odp. č. 306.*
 - *Muž, který chce peníze (Charles Buet), 1885, Zábavné listy č. 1.*
 - *Nad kolébkou (Marie de Besneray), 1885, česká politika č. 226.*
 - *Návrat (Guy de Maupassant), 1885, Národní listy odp. č. 288.*
 - *Němé housle (Eugène Forges), 1885, Světozor.*
 - *Návrat (Guy de Maupassant), 1886, Budivoj.*
 - *Poslední fantasmie lady Beaucherlové (autor originálu neuveden), 1886, Nedělní listy.*
 - *Růžový keř (Jules de Glouvet), 1886, Světozor č. 16.*
 - *Můj první frak (Alphonse Daudet), 1887, Paleček č. 19-20.*
 - *Otcovrah (Guy de Maupassant), 1887, Domažlické listy č. 1-2.*
 - *Pro dívky (Henri Gréville), 1887, Ruch č. 10 a d.*
-

Johanka Hrubá z Jelení

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *První rukavičky (Fanny Dupin de Saint-André), 1886, Budečská zahrada.*
-

Cyrilka Hufnerová

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Knižně uveřejněné překlady:

- *Kytička pro vzdělané a spanilomyslné dívky české, 1887 (Victor Marchal: Le Bouquet de la jeune fille, 1882). Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví (G. Francl).*
-

Kateřina Jansová

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Nevděčnick – jinotajná povídka (autor originálu neuveden), 1855, Zlaté klasy.*

²⁴ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

²⁵ Životopis Josefa Vojtěcha Hellicha [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.payne.cz/3xS43787/HellichJosef.htm>.

²⁶ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

Jos. Jindrová

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Páv – povídka mé babičky (Marie Pape-Carpantier), 1881, Naší mládeži.*
- *Svítilky, cikády, mšice (Marie Pape-Carpantier), 1884, Naší mládeži.*

Marie Kalašová

26. 11. 1854 Horní Beřkovice – 17. 2. 1937 Praha

Překladatelka z italského, francouzského, německého, esejistka.

Narodila se v rodině MUDr. Martina Kalaše a jeho ženy Amálie. Dr. Kalaš byl osobním lékařem hrabat Desfours-Walderode na tomto panství. Marie měla čtyři sestry a bratra, který zemřel v dětském věku. Z jejich sester jsou známé zpěvačka Klementina Kalašová (1850-1889) a malířka Zdeňka Kalašová (1857-1924). Rodina se přestěhovala do Roudnice nad Labem, kde Marie navštěvovala školu. Spolu se sestrami se věnovala hudbě, kreslení a poezii.

Když zemřela sestra Klementina, žila se sestrou Zdenkou střídavě v Itálii a ve Vídni. Po návratu žily sestry v Praze v domě U kamenného sloupu (též nazývaného Luna Sol, Úvoz, č.p. 160-IV), který vlastnily. Tento dům odkázala Marie Kalašová České akademii věd a umění.

Mezi její přátele patřili Josef Václav Sládek, Jaroslav Vrchlický, Julius Zeyer či Jiří Karásek ze Lvovic. Osobně se znala s Romainem Rollandem, Mauricem Maeterlinckem a dalšími francouzskými a italskými spisovateli, se kterými se seznámila za svých pobytů v Itálii a Francii. Stýkala se i s osobnostmi nastupujících generací jako byli Jiří Karásek ze Lvovic, Otakar Březina či Oskar Theer.^{27,28}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Princezna Maleina – drama o 5 dějstvích, 1892+1894+1899 (Maurice Maeterlinck: La Princesse Maleine, 1889). Praha: J. Otto, edice Sborník světové poesie; č. 28.*
- *Tři básně dramatické – Větelkyně, Slepci, Vnitro, 1896+1899 (Maurice Maeterlinck: Les Aveugles; L'Intruse (1890); Intérieur (1894)). Praha: J. Otto, edice Sborník světové poesie; č. 45.*
- *Aglavena a Selyssetta, 1897 (Maurice Maeterlinck: Aglavaine et Sélysette, 1896). Praha: Karel Stanislav Sokol, edice Vzdělávací bibliotéky; sv. 36.*
- *Pelléas a Melisanda, 1899 (Maurice Maeterlinck: Pelléas et Mélisande, 1893). Praha: J. Otto, edice Světová knihovna; č. 155-156.*

Marie Kaminská

1854–1935

Vlastním jménem: Marie Mikšíčková-Hrubá; později Marie Mikšíčková-Kaminská²⁹

Knižně uveřejněné překlady:

- *Sedm smrtelných hříchů – drama v 7 obrazech, 1875 (Adolphe d'Ennery: Les Sept péchés capitaux, 1848). Praha: Mikuláš & Knapp, edice Divadelní ochotník; sv. 85.*
- *Rady dívčinám, 1888 (Marie Bourdon: Conseils aux filles), Praha: Kramář & Procházka.*

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Finetta (Adolf Orain), 1867, Květy Americké.*
- *Hračky (Marie Boudron), 1885, Pěstoun.*
- *O vychování (Marie Boudron), 1885, Pěstoun.*
- *Bída (Marie Boudron), 1886, Česká politika č. 242*
- *Dopis mladé přítelkyni (Marie Boudron), 1886, Pěstoun č. 11.*
- *Dopis novomanželce (Marie Boudron), 1886, Domáci hospodyně č. 1.*
- *Léto svatého Martina čili naše Babí léto (Madame de Stolz), 1886, Domáci hospodyně č. 22.*
- *Půda (Marie Boudron), 1886, Domáci hospodyně č. 20.*
- *Radovánky a zábavy (Marie Boudron), 1886, Pěstoun č. 8.*
- *Rozmilá mládež (Marie Boudron), 1886, Domáci hospodyně č. 10.*
- *Rozmluva v rodině (Marie Boudron), 1886, Pěstoun č. 11.*

²⁷ Zdroj: Wikipedie [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Kala%C5%A1ov%C3%A1.

²⁸ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

²⁹ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

- *Slušný zevnějšek (Marie Boudron), 1886, Domáci hospodyně č. 18.*
- *Vychování jinde i u nás (Marie Boudron), 1886, Pěstoun.*
- *Zuzana Hévrley (Marie Boudron), 1886, Domáci hospodyně č. 19 a d.*
- *Dopisy Markétce (Marie Bourdon), 1886-1887, Domáci hospodyně.*
- *Dobře použitý den (M. du Rocher), 1887, Budečská zahrada č. 8 a d.*
- *Dobře-li psáti deník (Marie Boudron), 1887, Domáci hospodyně č. 6.*
- *Dopisy staré přítelkyni (Marie Boudron), 1887, Domáci hospodyně č. 10.*
- *Dušíček (Adolf Orain), 1887, Domácnost.*
- *Klenotnička (Marie Boudron), 1887, Domácnost.*
- *Maličkosti (Marie Boudron), 1887, Pěstoun č. 6.*
- *Markétce (Marie Boudron), 1887, Domáci hospodyně č. 17.*
- *O těla nošení (Marie Boudron), 1887, Domáci hospodyně č. 7.*
- *Odповěď slečně (Marie Boudron), 1887, Domáci hospodyně č. 7.*
- *Stará paní píše své přítelkyni (Marie Boudron), 1887, Domáci hospodyně č. 11.*
- *Tělocviky (Marie Boudron), 1887, Domáci hospodyně č. 17.*
- *Jak se staneme starými pannami (Madame de Stolz), 1887, Domáci hospodyně č. 10 a d.*
- *Včera, dnes a zítra (Adolf Orain), 1887, Domácnost.*
- *Velká i malá města (Marie Boudron), 1887, Pěstoun č. 3.*
- *Závist (Marie Boudron), 1887, Domáci hospodyně č. 1.*
- *Cesta krajinami zvěře (Fulbert Dumoteil), 1888, Románové noviny.*
- *Co povídali mořští raci (Madame de Stolz), 1888, Zahrádka dítek č. 5.*
- *Dopis mé mladé přítelkyni (Marie Boudron), 1888, Domáci hospodyně č. 21.*
- *Dopis mladé vychovatelce (Marie Boudron), 1888, Pěstoun č. 7.*
- *Dopis staré paní (Marie Boudron), 1888, Domáci hospodyně č. 22.*
- *Důkladný lék (Marie de Hauterine), 1888, Zahrádka dítek.*
- *Hvězda králů od východu (Marie de Fos), 1888, Domáci hospodyně.*
- *Jarní bouře (A. de Kermant), 1888, Zahrádka maličkových č. 2-3.*
- *Kozí mléko (Marie Boudron), 1888, Moravské románové noviny.*
- *Květiny v Paříži (přírodní pojednání – autor originálu neuveden), 1888, Včelka.*
- *Nepřítel (A. de Kermant), 1888, Zahrádka maličkových č. 2-4.*
- *Nesnadný okamžik (A. de Kermant), 1888, Zahrádka maličkových č. 2-5.*
- *O knihách (Marie Boudron), 1888, Domáci hospodyně č. 24.*
- *Poslední de Lignescourt Marie Bourdon), 1888, Domácnost.*
- *Projížďka na jezeře (Michel Auvray), 1888, ? č. 23.*
- *Rada Havranova (Michel Auvray), 1888, Zahrádka dítek.*
- *To je staré! (A. de Kermant), 1888, Pěstoun.*
- *Trojský kůň (Marie de Fos), 1888, Matice dítek.*
- *Ústav Miss Picketové (Émilie Carpentier), 1888, Pěstoun č. 2.*
- *Vodní svět (přírodní pojednání – autor originálu neuveden), 1888, Včelka.*
- *Zvířata a ozdoby (přírodní pojednání – autor originálu neuveden), 1888, Včelka.*
- *Žebřík Jakubův (Marie de Fos), 1888, Včelka.*

Kateřina Kartáková

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Sedlák Kerouch (autor originálu neuveden), 1872, Poutník – kalendář na r.1872.*

Hana Dorla Klecandová

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Tři dcery královské (autor originálu neuveden), 1888, Svatvečer – příloha Vyšehradu.*

Bohumila Klimšová

7. 12. 1851 Polička – duben 1917 Nový Hradec Králové

Pražská pedagožka, beletristka, překladatelka z francouzštiny a němčiny, spoluautorka učebnice vyšívání, redaktorka periodika Škola ženských prací ručních.

Pocházela z lepší rodiny (otec byl vážený měšťan a radní), vyučila se učitelkou pro ruční práce a tím se také posléze živila. Zkoušky z učení ženských ručních prací pro obecné a měšťanské školy složila v roce 1874, od následujícího roku začala učit v Praze. V téže době začala i s překládáním.^{30,31}

Knížně uveřejněné překlady:

- *Jiskra – veselohra v jednom dějství, 1881 (Édouard Pailleron: L'Étincelle, 1879). Praha: I. L. Kober.*

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Zprostředkovaný sňatek (autor originálu neuveden), 1876, Posel z Prahy – kalendář.*
- *Kadur a Katuška (Alphonse Daudet), 1879, Paleček.*
- *Lakomec, který přišel o poklad (Jean de la Fontaine), 1886, Budečská zahrada.*

Eliška Krásnohorská

18. 11. 1847 Praha – 26. 11. 1926 Praha, rozená Alžběta Pechová

Pseudonym: T. Dvorská

Pedagožka, spisovatelka – romány, povídky, libreta, literární monografie, memoáry, také překladatelka z angličtiny, ruštiny, polštiny, redaktorka Ženských listů, zakladatelka prvního dívčího gymnázia v Rakousku-Uhersku.

Měla sedm sourozenců. Otec jim brzy zemřel, matka jim však vzdělání zajistila. Eliška získala patřičné vědomosti v pražském ústavu Svobodové a s pomocí bratrů i přátel je systematicky rozšiřovala. Naučila se hrát na klavír a malovat. Trpěla od mládí bolestmi kloubů. Mezi literární osobnosti ji uvedli Karolina Světlá a Vítězslav Hálek.

Zabývala se emancipačním hnutím, byla členkou a pak i starostkou Ženského výrobního spolku českého, který založila roku 1871 Karolina Světlá, a byla redaktorkou Ženských listů. Sebrala přes 4 000 podpisů pod petici říšské radě za otevření (státního) dívčího gymnázia, aby dívky získaly maturitu a poté povolení studovat na univerzitě.

Liknavý postoj vídeňské vlády a nezáměr veřejnosti a českých žurnalistů ji přiměl k založení soukromého dívčího gymnázia. V červnu 1890 tedy Krásnohorská vypracovala provolání Vzdělanstvu českému! v němž ohlásila budoucí založení Minervy, spolku pro ženské studium, který toto dívčí gymnázium měl provozovat. Žádost o povolení spolku podepsal místodržitel František hrabě Thun 16. července 1890. Žádost o otevření gymnázia povolil ministr školství Paul Gautsch 26. července 1890. Na ustavující valné hromadě 27. září 1890 pak Minerva, spolek pro ženské studium převzal první středoevropské soukromé dívčí gymnázium Minerva do své péče.

Krásnohorská je autorkou jedné z prvních úvah o ženském hnutí Ženská otázka česká (1881).

Přispívala do časopisu Osvěta, kde se zabývala literární kritikou.

Angažovala se mimo jiné ve sporu o rukopisy, v němž patřila k zastáncům jejich pravosti. Tento názor vášnivě obhajovala, druhou stranu v čele s T. G. Masarykem osočovala z nedostatku vlastenectví a v duchu svých názorů vytvořila na toto téma básnickou sbírku.^{32,33,34}

Knížně uveřejněné překlady:

- *Carmen – opera o 4 jednáních, 1884 (Henri Meilhac: Carmen, 1875). Praha: Fr. A. Urbánek, edice Bibliotéky operních a operetních textův; ř. II, sv. 19.*

³⁰ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

³¹ Zdroj: Wikipedie [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohumila_Klim%C5%A1ov%C3%A1.

³² Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

³³ Zdroj: Wikipedie [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Eliška_Krásnohorská.

³⁴ Bahenská, 2005, s. 165.

Johanna Kuffnerová

14. 2. 1853 Blatná – 21. 12. 1911 Praha

Učitelka, ředitelka školy Ženského výrobního spolku českého, publicistka, autorka povídek pro mládež, překladatelka z francouzštiny.^{35,36}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Posvátné nádoby, 1873 (E. B. – autor originálu neuveden). Brno: Nákladem časopisu "Škola B. S. P.", edice Zábavná bibliotéka; dílo 19.*
- *Sibylla, 1880 (Octave Feuillet: Histoire de Sibylle, 1876). Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna J. Zeman, edice Zábavy večerní; roč. 1., č. 6.*
- *Zuzančino věno, 1881 (Joseph Fievée: La Dot de Suzette, 1798). Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna J. Zeman, edice Zábavy večerní; roč. 2, sv. 3, ser. 2.*
- *Markétka, šlechtná pastýřka; Nesud' dle zevnějšku – Dvě povídek pro mládež, 1891 (Stéphanie Félicité du Crest – comtesse de Genlis). Praha: Alois Hynek, edice Pokladnice mládeže; sv. 30.*
- *Synové a dcery, 1891 (Mathilde Bourdon). Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, edice Zábavy večerní; roč. 12, č. 2, dílo 72.*
- *Zlatem vyvážená, 1892 (Charles de Castelmour). Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, edice Zábavy večerní; roč. 13, č. 4, dílo 80.*
- *Kněz a voják, 1894 (Mathilde Aigueperse: Uniforme et soutane, 1894). Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, edice Zábavy večerní; roč. 15, č. 1, dílo 84.*
- *Požehnání skryté ctnosti, 1894 (Mathilde Bourdon: Béatitude, ou la science du bonheur, 1858). Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, edice Zábavy večerní; roč. 15, č. 4, dílo 89.*
- *Říčka: sirotkova historie, 1897 (Alix Aylicson: Gina, histoire d'une orpheline, 1889). Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, edice Zábavy večerní; roč. 18, č. 4, dílo 101.*

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Blanka z Beaulieu (Alexandre Dumas), 1877, Světozor.*
- *Ježíšův dárek (A. Foutan), 1885, Obrana víry.*
- *Kostel u sklenice vody (Samuel Henri Berthoud), 1885, Obrana víry.*
- *Požehnání rodičů (Louis Baunard), 1885, Vychovatel.*
- *Suema, malá otrokyně – črta (Sor. Madeleine), 1885, Obrana víry.*
- *Škola neutrální (Gabriel Lacoste de Belcastel), 1885, Vychovatel.*
- *Vyznání (Léo Taxil), 1885, Obrana víry.*
- *Dobro; Bohatství; Syn (Charles Rozan), 1886, Václav, Ludmila, Anežka – časopisy katolické v Č. B.*
- *Katuščin novoroční dárek (Vicomte de Mesnil), 1887, Obzor č. 15.*

M. Kundrátová

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Věřím v lásku (Alphonse Daudet), 1883, Zličan.*

Jos. Kunstovná

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Kolibřík, Hadi, Žáby, Ještěrky, Želvy (Marie Pape-Carpantier), 1887, Budečská zahrada – Zoologie série V.*
- *Na břehu potoka (Marie Pape-Carpantier), 1888, Budečská zahrada.*

³⁵ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

³⁶ Bahenská, 2005, s. 165

H. L.

Celé jméno autorky a životopisné údaje nejsou k dispozici. Že se jedná o ženu, usuzujeme ze slovesného tvaru „přeložila“ uvedeného u konkrétního překladu.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Kterak lze některá ponětí vštěpovati (Marie Pape-Carpantier), 1888, Časopis učitelek č. 11.*
-

M. Ladecká

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Večerní zábava u Američanů (Félix Galipaux), 1888, česká Thalia č. 20.*
-

Barbora Ledvinková

10. 2. 1840 Praha – 1922 Praha

Pedagožka, pracovnice v oblasti mateřského školství, autorka prací z oboru, povídek a básní pro děti, překladatelka z němčiny.

V roce 1868 absolvovala s podporou rady královského hl. města Prahy studijní cestu do Francie a Německa, v roce 1869 byla jmenována ředitelkou 1. mateřské školy v Praze u sv. Jakuba (školka koncipována podle návrhu Marie Riegrové-Palacké). Od roku 1873 také vyučovala učitelky na c. k. Státním ústavě učitelek v Praze.^{37,38}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Rady řídícím pěstounkám ve školách mateřských, 1877 (Marie Pape-Carpantier: Conseils sur la direction des salles d'asiles, 1846). Praha: Fr. A. Urbánek, edice Bibliotéka paedagogická; sv. 36.*

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Pravé dobrodiní (Marie Pape-Carpantier), 1887, Matice dítek č. 2.*
 - *Potrestaná zlovůle (Marie Pape-Carpantier), 1888, Matice dítek – příloha Pěstouna.*
 - *Pravé dobročinění (Marie Pape-Carpantier), 1888, Matice dítek č. 2.*
-

Josefina Lhotská

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Některé rady (Marie Pape-Carpantier), 1888, Škola mateřská – příloha Časopisu učitelek.*
-

Antonie Melišová-Körschnerová

13. 9. 1833 Budín (Maďarsko) – 7. 2. 1894 v Sezemice

Redaktorka, prozaička, dramatička, básnička, publikace z oboru módy, překlad z francouzštiny.³⁹

Knižně uveřejněné překlady:

- *Chtěla mít hrdinu – dramatický žert v 1 jednání, 1867 (Delphine de Girardine). Praha: Jaroslav Pospíšil.*
- *Dcera císaře Josefa II., aneb Kadeře králové, 1873 (Comtesse Dash). Praha: Vinc. Paseka.*
- *Tři dni v Číně, 1876 (René de Fayelles: Un Amour naïf, ou Trois jours en Chine, 1872). Praha: Theodor Mourek, edice Bibliotéka klasických spisův cizojazyčných i původních románů.*
- *Kazatel Betlemský, jeho boje a utrpení za právo a pravdu/Upálení mistra Jana Husa aneb Sněm kostnický, 1872 (Félix Deriège: Le Prédicateur de Bethléeme). Praha: Alois Hynek.*

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Poklesek rodičů (Madame Urbaine-Ratazzi), 1863, Lada.*
-

³⁷ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

³⁸ Hoffmannová, 2016, s. 55.

³⁹ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

- *Na březích Missourských (Gustave Aimard), 1868, Praha?*
- *Sněm kostnický (Félix Deriège), 1879, Correspondance slave.*

Pavla Moudrá

26. 1. 1861 Praha – 10. 9. 1940 Praha

Pseudonym: Pavla Mucková, Pavla Mrhová, Pavla Albieri-Moudrých, Olga Příbylová

Autorka převážně vzpomínkových a cestopisných próz a povídek didaktického rázu pro dívky. Překladatelka z anglické, americké, francouzské, skandinávské a německé literatury. Fejetonistka a divadelní referentka, spisovatelka brožur propagujících myšlenky humanistických a teosofických hnutí.

Dcera asekuračního inženýra. Studovala nejprve od roku 1867 na soukromé dívčí škole M. M. Peškové, 1871–1872 na farní škole u Panny Marie Sněžné, 1872–1875 na městské dívčí škole, 1875–1876 v německé klášterní škole voršilek a od 1876 ve francouzském penzionátu B. Tasteho. Operní zpěv studovala v Pivodově pěvecké škole a herectví u Otilie Sklenářové-Malé. Krátce byla členkou Pivodova operního sboru, poté pracovala jako vychovatelka ve šlechtické rodině.

Roku 1885 se v Praze provdala za básníka Jana Mucka, který psal pod jménem Pavel Albieri, a pomáhala mu redigovat týdeník Ratibor. V roce 1887 zemřel jejich roční syn a manželství se rozpadlo.

V roce 1889 založila a krátce vydávala a redigovala feministický čtrnáctideník Lada. Byla rovněž zakladatelkou a předsedkyní pražské Chelčického mírové společnosti, významného centra českého pacifismu. V letech 1889-90 působila jako vychovatelka v rodinách volyňských Čechů v Rusku. Z cest do ciziny se v její tvorbě odrazily i pobyty v Rusku (1893) a v Dalmácii (1899). Roku 1902 se provdala za obchodníka A. Mrhu, s nímž žila v Neveklově na Benešovsku a později v Olomouci, kde mj. redigovala Ženskou hlídku Československého deníku. V roce 1928 se rozvedla, ale nadále se starala o adoptivního syna. Od roku 1927 žila v Praze-Dejvicích, vydávala a redigovala časopis Sbratření (s Přemyslem Pitterem).^{40,41}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Germinie Lacerteusová: román služky, 1898 (Edmond et Jules de Goncourt: Germinie Lacerteux, 1865). Praha: Josef Pelcl.*
- *Novelly a povídky Alfreda de Musset – Povídka bílého kosa; Dvě milenky, 1898 (Alfred de Musset: Histoire d'un merle blanc (1842); Les Deux maîtresses (1840)). Praha: J. Otto.*

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Hrbatý z Tymeuru (Gaspard de Cherville), 1882, Zora.*
- *Keř bílých růží (Louis Clodion), 1882, Zábavné listy.*
- *Flora (Emanuel Gazdés), 1883, Česká rodina.*
- *Frederik (Comtesse de Mirabeau), 1886, Jitřenka.*

Berta Mühlsteinová

30. 7. 1841 Velvary – 24. 8. 1887 Praha

Propagátorka feminizmu, autorka próz a básní, časopiseckých článků, překladatelka.

Žila především v Praze. Dlouhodobě trpěla zdravotními obtížemi. Svými literárními pracemi přispívala do časopisů Lada, Světozor, Osvěta, Květy, Lumír, Ruch a Ženské listy.^{42,43}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Poručník – charakterní obraz v I jednání, 1871 (Eugène Scribe). Praha: Jaroslav Pospíšil, edice Divadelní bibliotéka; sv. 108.*
- *Kmotr – fraška v I jednání, 1877 (Eugène Scribe: Le Parrain, 1821). Praha: Mikuláš & Knapp, edice Divadelní ochotník: repertorium soukromých divadel; Nová sbírka sv. 121.*

⁴⁰ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

⁴¹ Zdroj: Wikipedie [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Pavla_Moudr%C3%A1.

⁴² Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

⁴³ Zdroj: Wikipedie [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Berta_M%C3%BChlsteinov%C3%A1.

Božena Němcová

4. 2. 1820 Vídeň – 21. 1. 1862 Praha, rozená Barbora Panklová
Spisovatelka, publicistka, sběratelka české a slovenské lidové slovesnosti.^{44,45}

**záměrně neuvádíme podrobný životopis, který je v tomto případě dobře dohledatelný a široké veřejnosti známý.*

Knižně uveřejněné překlady:

- *Vláda a láska aneb matka v zápasu s dcerou – činohra v pateru jednání, ?? (Charles Edmond Chojecki: La Florentine, 1855). ??: ??.*

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Honba na lva (autor originálu neuveden), 1854, Zlaté klasy.*
-

Adéla Pachmayerová

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Poslední z odbojníků (Jules Perrin), 1888, Národní listy č. 78.*
-

Marie Pachmayerová

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Gil Braltar (Jules Verne), 1888, Národní listy č. 285.*
-

Barbora Pazderníková

1. 12. 1858 Praha – 30. 4. 1925 Praha

Pseudonym: Barbora Stefanová

Učitelka, autorka pedagogických statí, překladatelka z francouzštiny.⁴⁶

Knižně uveřejněné překlady:

- *Povídky – Knihovna nebožtíka Martineau; Zastavení času – Teta Žofie a teta Ludmila, 1893 (???)*. Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví (G. Francl), edice Bibliotéka mládeže; seš. 2.
- *Sněhový medvěd, 1894 (???)*. Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví (G. Francl), edice Bibliotéka mládeže; seš. 5.
- *Povídky – Pětifrank; Putování kamarádovo, 1895 (???)*. Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví (G. Francl), edice Bibliotéka mládeže; seš. 11.
- *Dům Bozériových, 1896 (???)*. Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví (G. Francl), edice Bibl. mládeže; seš. 12.
- *Uprímný, 1897 (???)*. Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví (G. Francl), edice Bibliotéka mládeže; seš. 13-15.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Jan Amos Komenský (1592-1670) (Edvard Robert), 1881, Beseda učitelská.*
-

M. Pečirková

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Sen či vidění (autor originálu neuveden), 1886, Pečirkův národní kalendář na 1887.*
-

⁴⁴ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

⁴⁵ Bahenská, 2005, s. 167.

⁴⁶ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

Eliška Pešková

1. 7. 1833 Praha – 23. 5. 1895 Praha, později Eliška Švandová ze Semčic
Pseudonym: Ferd. Javůrek, P. Javůrek, B. Novotný, Jedlička

Herečka převážně komediálních rolí, dramatička, autorka dramatizací literárních děl, překlady a úpravy francouzských a německých her (na 600), autorka veseloher a kupletů.

Pocházela z dvojjazyčné rodiny hostinského z Platněské ulice v Praze. Její otec byl Němec, rodák z Vratislavi, usazený v Praze a její matka Češka. Přes léto měl otec pronajatou restauraci u německého divadla v Karlových Varech. Ve čtrnácti letech se stala začkou členky německé zemské činohry Niny Herbstové (ještě jako Elisabeth Peschke), později se stala členkou souboru divadla sv. Mikuláše. V roce 1849 vystoupila poprvé v Praze v několika rolích, a to s velkým úspěchem, později byla angažována v Teplicích, ještě téhož roku ji ale pozval do Prahy Josef Kajetán Tyl a osobně ji naučil česky. V roce 1849 vystoupila ve své první české roli v nově otevřené Aréně v Pštrosce, již jako Eliška Pešková. Brzy se stala jednou z nejpůvodnějších členek českého zemského (Stavovského) divadla.

V roce 1850 si vzala známého divadelníka Pavla Švandu ze Semčic a začala vystupovat v jeho divadelní společnosti. Z Prozatímního byla po neshodách s vrchním režisérem J. J. Kolářem v roce 1870 propuštěna se zdůvodněním, že zmeškala představení, vystupovala pak již jen ve Švandově společnosti. Jejím hlavním oborem byly role sentimentálních milovnic v salónních komediích, většina her, v nichž hrála, je již zapomenuta. Ovlivnila mnoho českých hereček své a následující generace.^{47,48}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Husička z Podháje – veselohra v 1 jednání, 1857+1866+1884 (???)*. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1. vydání – edice Divadelní biblioteka; sv. 23.
- *Kniha III, Kapitola I – veselohra v 1 jednání, 1863 (???)*. Praha: Jaroslav Pospíšil, edice Divadelní biblioteka; sv. 39, č. 2.
- *Boj s dámami – veselohra ve 3 jednáních, 1867 (Eugène Scribe: Bataille des dames, 1851)*. Praha: Jaroslav Pospíšil, edice Divadelní biblioteka; sv. 71.
- *Malá úslužnost, aneb Který z obou – veselohra v jednom jednání, 1867+1875 (???)*. Praha: Mikuláš & Knapp, edice Divadelní ochotník. Nová sbírka; sv. 2.
- *Tajné spiknutí za časů republiky – veselohra ve 2 jednáních, 1867 (Mélesville: Michel Perrin, 1844)*. Praha: Mikuláš & Knapp, edice Divadelní ochotník; Nová sbírka sv. 6. *Přeloženo z německého překladu fr. originálu.
- *Jen mimochodem! – veselohra v jednom jednání, 1868 (???)*. Praha: Jaroslav Pospíšil, edice Divadelní biblioteka; sv. 81.
- *Osudná sázka – veselohra v 5 jednáních, 1868 (Alexandre Dumas: Le Pari fatal, 1837)*. Praha: Jaroslav Pospíšil, edice Divadelní biblioteka; sv. 74. *Přeloženo z německého překladu fr. originálu.
- *Hraběnka de Sommerive – činohra ve 4 jednáních, 1870+1876 (Théodore Barrière: La Comtesse de Sommerive, 1872)*. Praha: Fr. A. Urbánek, edice Nový divadelní repertoír: Sběrka divadelních her pro česká divadla; sv. 14.
- *Komedie v komedii – veselohra v jednom jednání, 1870 (Édouard Fournier)*. Praha: Jaroslav Pospíšil, edice Divadelní biblioteka; sv. 102. *Přeloženo z německého překladu fr. originálu.
- *Nevěřte ženským aneb Cesta oknem – veselohra v jednom jednání, 1870 (Eugène Scribe: Une femme qui se jette par la fenêtre, 1847)*. Praha: Mikuláš & Knapp, edice Divadelní ochotník: repertorium pro milovníky soukromých divadel V – Nové sbírky svazek 22.
- *Zlomené srdce – drama ve 3 jednáních, 1870 (Octave Feuillet)*. ???
- *Mniši aneb Vlci v ovčinci – veselohra ve 3 odděleních, 1872+1876 (L'Habit ne fait pas le moine)*. Praha: Mikuláš & Knapp, edice Divadelní ochotník. Nová sbírka; sv. 46.
- *Na hlavě snít a v srdci květ – veselohra v 1 jednání, 1872 (Jules Lorin: Sous les pampres, 1851)*. Praha: Mikuláš & Knapp, edice Nové divadelní hry; sv. 27.
- *Dámy mezi sebou – veselohra v 1 jednání, 1874+1878 (???)*. Praha: Mikuláš & Knapp, edice Divadelní ochotník: Repertorium soukromých divadel; Nové sbírky sv. 160.
- *Tricoche & Cacole, králové šejdířství – fraška v 5 odděleních, 1874 (Henri Meilhac: Tricoche et Cacolet, 1872)*. Praha: Fr. A. Urbánek, edice Nový divadelní repertoír; sv. 1. *Přeloženo z německého překladu fr. originálu.
- *Věrný sluha svého pána – veselohra v 1 jednání, 1875 (Jules Moinaux: L'Homme à la mode... de Caen, 1867)*. Praha: Jaroslav Pospíšil, edice Divadelní biblioteka; sv. 140.
- *Polský Žid – činohra ve 3 jednáních, 1876 (Émile Erckman: Le Juif polonais, 1867)*. Praha: Mikuláš & Knapp, edice Divadelní ochotník: repertorium soukromých divadel; Nové sbírky sv. 115.

⁴⁷ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

⁴⁸ Zdroj: Wikipedie [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Eliška_Pešková.

- *Dva sirotci – obraz ze života v 8 odděleních*, 1877 (Adolphe d'Enerry: *Les Deux orphelines*, 1874). Praha: Mikuláš & Knapp, edice Divadelní ochotník; Nové sbírky sv. 144.
- *Lhář a jeho syn – fraška v 1 jednání*, 1877 (Jean-François Collin d'Harleville: *Le menteur et son fils*). Praha: Jaroslav Pospíšil, edice Divadelní biblioteka; sv. 150.
- *Vždy na hlídce*, 1877 (???). Praha: Mikuláš & Knapp, edice *Průvazek k: Divadelní ochotník*. Nové sbírky svazek 124.
- *Carův kurýr aneb Cesta do Sibíře – velká hra ve 4 jednáních a 9 obrazech*, 1879 (Jules Verne: *Michel Strogoff*, 1876). Praha: Mikuláš & Knapp, edice *Divadelní ochotník: repertorium soukromých divadel*; Nové sbírky sv. 175.
- *Nevinně odsouzen – senační hra s předehrou a 4 dějstvích*, 1879 (Adolphe d'Enerry). ???
- *Vychovatel podle módy – veselohra ve dvou jednáních*, 1879 (Adrien Decourcelle). ???
- *Dámy podle módy – činohra v 5 jednáních*, 1880 (Alexandre Dumas). Jičín: ???
- *Komediantka aneb S provazu do salonu – veselohra ve 3 jednáních*, 1880 (Henri Meilhac: *La Cigale*, 1877). Praha: Mikuláš & Knapp, edice *Divadelní ochotník: repertorium soukromých divadel*; Nové sbírky sv. 183.
- *Osm dní po svatbě aneb Komédie lásky*, 1880 (???). Praha: Mikuláš & Knapp, edice *Divadelní ochotník: repertorium soukromých divadel*. Nové sbírky svazek 186.
- *Princ či sochař? - veselohra ve dvou jednáních*, 1880 (Edmond About). ???
- *Rozmarná panička a nebezpečný soused – veselohra v 1 jednání*, 1881 (F. Henrion: *La Femme capricieuse*). Praha: Jos. Mikuláš, edice *Divadelní ochotník: repertorium soukromých divadel*; Nové sbírky sv. 196.
- *Žena advokát – veselohra ve 3 jednáních*, 1881 (Mélesville: *Le Démon familial*, 1848). Praha: Mikuláš & Knapp, edice *Elišky Peškové výbor divadelních her*; sv. 2/*Divadelní ochotník: repertorium soukromých divadel – Nové sbírky svazek 228*.
- *Jean Baudry – činohra ve 4 jednáních*, 1882 (Auguste Vacquerie: *Jean Baudry*, 1863). Praha: Jos. Mikuláš, edice *Elišky Peškové výbor divadelních her*; sv. 3/*Divadelní ochotník: repertorium soukromých divadel*. Nové sbírky svazek 224.
- *Vznešené rozmary – veselohra v 1 jednání*, 1882 (Alfred de Musset: *Un Caprice*, 1837). Praha: Jos. Mikuláš, edice *Elišky Peškové výbor divadelních her*; sv. 3/*Divadelní ochotník: repertorium soukromých divadel – Nové sbírky svazek 224*.
- *Anděl strážce – veselohra v jednom jednání*, 1884 (Eugène Scribe). Praha: F.&H. Hoblík, edice *Nový divadelní ochotník*; sv. 1.
- *Okovy – veselohra v pěti jednáních*, 1885 (Eugène Scribe). Praha: Mikuláš & Knapp, edice *Ochotnické divadlo*; sv. 6.
- *Čarovné ruce – veselohra v 5 jednáních*, 1886 (Eugène Scribe: *Les Doigts de fée*, 1858). Praha: M. Knapp, edice *Ochotnické divadlo*; sv. 16.
- *Slečna de Belle-Isle – veselohra v 5 jednáních*, 1886 (Alexandre Dumas: *Mademoiselle de Belle-Isle*, 1837). Praha: Josef Srp, edice *Divadelní ochotník*; Nová sbírka sv. 219.
- *Na zdi – veselohra v 1 jednání*, 1890 (Émile de Najac). Praha: Mikuláš & Knapp, edice *Žertovné divadelní hry*; sv. 31.
- *Třiasedmdesát krejcarů pana Čvančary – fraška v jednom jednání*, 1890 (???). Praha: Josef Srp, edice *Besední divadlo*; sv. 9.
- *Fromont junior a Risler senior – drama v šesti odděleních*, 1891 (Alphonse Daudet: *Fromont jeune et Risler aîné*, 1874). Praha: M. Knapp, edice *Ochotnické divadlo*; sv. 70.
- *Majitelka hnutí – činohra v 5 jednáních*, 1891 (Anicet Bourgeois). ???
- *Rozbitá sklenice – veselohra v jednom jednání*, 1891 (Vermont). Praha: M. Knapp, edice *Ochotnické divadlo*; sv. 68.
- *Plesové střevíce – veselohra o jednom jednání*, 1893 (Gustave Gatinou). Praha: M. Knapp, edice *Žertovné divadelní hry*; sv. 58.
- *Dejte mi táfku! - veselohra o 1 jednání, před r. 1890 (Philippe François Pinel – Dumanoir)*. Praha: M. Knapp, edice *Žertovné divadelní hry*; sv. 62.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Na hlavě snih a v srdci květ (Pierre Lorin)*, 1881?, *Národní listy* č. 78.
- *Tajné spiknutí za časů republiky (Mélesville)*, 1867, *Česká Thalia*. *Přeloženo z německého překladu fr. originálu.

Matylda / Matilda Pešková

1834 Praha – 10. 7. 1904 Kří Vody

Překladatelka divadelních her z francouzštiny. Členka výboru pro založení Ženského výrobního spolku.^{49,50}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Dobrák – veselohra ve 3 jednáních, 1881 (Eugène Labiche: Les Petits Oiseaux, 1862). Praha: Jaroslav Pospíšil, edice Divadelní biblioteka; sv. 175, č. 1.*
- *Sarah – drama v 6 jednáních, 1886 (Jules Barbier: Sarah). Praha: J. R. Vilímek, edice Vybrané hry divadelních ochotníků; sv. 17 (19?).*

Vlasta Petřinská

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Z deníku ženy (Octave Feuillet), 1886, Vesna č. 4.*

Milada Podhajská

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Knižně uveřejněné překlady:

- *Umělá prádlena: navedení, jak prádlo všeho druhu, jakož i látky vlněné, hedvábné s prospěchem práti a vůbec upravit se mají; též jak se čistí klobouky slaměné, kožichy, rukavice atd., 1883 (Madame Pelouze – Marguerite Wilson: La Parfaite blanchisseuse). Praha: Alois Hynek.*

Žofie Podlipská

15. 5. 1833 Praha – 17. 12. 1897 Praha

Prozaička, dramatička, překladatelka z francouzštiny, autorka pedagogických a kulturních historických studií. Pocházela ze zámožné rodiny Rottovy (firma V. J. Rott v Praze). Jejím otcem byl obchodník Eustach Rott (1795–1869), matka Anna, rozená Vogelová (1811–1882). Měla sestru Johannu (provdaná Mužáková, známá jako spisovatelka Karolina Světlá, 1830–1899) a bratra Jindřicha (narozen 1837). Společně se sestrou byla vychovávána v bohatší pražské rodině stranou od vlasteneckých vlivů. Literární práci a činnosti v ženských spolcích (Minerva, Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek v Americkém klubu dam) se začala věnovat až po sňatku s lékařem Josefem Podlipským (1816–1867). V manželství měla syna Prokopa (narozen 1859) a dceru Ludmilu (narozena 1861). Po ovdovění se veřejně angažovala ještě intenzivněji. Přátelila se s Boženou Němcovou a Jaroslavem Vrchlickým, který se stal manželem její dcery Ludmily. Přispívala do Osvěty, Světozoru, Květů (Květů), Rodinné kroniky, Zlaté Prahy. Redigovala Ženskou bibliotéku a svůj almanach Souzvuk.^{51,52}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Konsuelo – dvoudílně, 1865 (Georges Sand: Consuelo, 1843). Praha: I. L. Kober.*
- *Hraběnka z Rudolstadt, 1867 (Georges Sand: La Comtesse de Rudolstadt, 1843). Praha: I. L. Kober.*
- *Sklenice vody, aneb Účinky a příčiny, 1875 (Eugène Scribe: Le Verre d'eau, 1840). Praha: I. L. Kober.*

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Kosciuzsko (Jules Michelet), 1863, Lumír I. díl.*
- *Malá Fadetka (Georges Sand), 1863, Lumír I. díl.*
- *Markýz de Villemer (Georges Sand), 1865, Zlatá Praha.*

⁴⁹ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

⁵⁰ Neudorflová, 1999, s. 434.

⁵¹ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

⁵² Zdroj: Wikipedie [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Sofie_Podlipsk%C3%A1.

Leopolda Pölzelbauerová

2. 4. 1861 Kochánky nad Jizerou – 22. 4. 1942 Sojovice u Staré Boleslavi
Pseudonym: Stanislava Jizerská

Odborná učitelka, básnířka, beletristka, pedagogická publicistka, autorka literatury pro mládež, překladatelka z italštiny a francouzštiny.⁵³

Knižně uveřejněné překlady:

- *Madlenka, 1886 (Jules Sandeau: Madeleine, 1848). Praha: Alois Hynek, edice Česká bibliotéka rodinná; roč. 3, sv. 7.*

Miloslava Procházková

21. 7. 1844 Vysoká n. Jizerou – 23. 4. 1923 Olomouc

Redaktorka, autorka společenskovedních prací a překladu z francouzštiny.⁵⁴

Knižně uveřejněné překlady:

- *Přítel malých: povídky pro děti, pro pěstouny a přátele jejich (5 svaz.), 1874 (Arnaud Berquin: L'Ami des enfants, 1782-1783). Olomouc: Kramář & Procházková, edice Komenský. Sbírká spisů pro mládež a přátele její; sv. 8.*

Ludmila Prusíková

25. 8. 1852 Plzeň – 1. 11. 1925 Jičín, rozená Šteffelová

Manželka slavisty F. X. Prusíka (byl zároveň prvním ředitelem soukromého dívčího gymnázia Minerva v Praze), byla průbojná žena a pomáhala mu vydatně v jeho práci – naučila se několika jazykům, překládala z nich a o svých častých cestách do ciziny zanechala pozoruhodné paměti. Společně měli tři děti – Bořivoje, Ludmilu a Olgu.^{55,56}

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Zemětřesení v Lisaboně (Dr. Blaire), 1883, Klatovské listy.*

Anna Rajská

16. 2. 1824 (někdy uváděno 1822) Praha – 3. 12. 1903 Praha, rozená Nina Rajská

Pseudonym: Anna Forchheimová

Herečka, překladatelka divadelních her, autorka časopiseckých článků.

Byla sestrou Magdaleny Forchheimové, manželky Josefa Kajetána Tyla. Již jako jedenáctiletá hrála v divadle — nejprve dětské role na Kajetánském divadle, pak naivky ve Stavovském, později i ve Stögrově divadle v Růžové ulici.

S Tylem se znala už od útlého dětství — když jí bylo osm, byl Tyl dvaadvacetiletý. Postupně se do sebe zamilovali. Zřejmě proto, aby se tento vztah nerozvíjel, odjela šestnáctiletá Anna s otcem do Lvova, kde necelý rok hrála v Skarbkově divadle.

Po návratu se stala Tylovi nerozlučnou společnicí a neoficiální manželkou. V říjnu 1843 se jim narodil první syn, postupně se společně s Tylem a jeho manželkou starali o šest dětí. Obě sestry pak s Tylem žily až do jeho smrti. Byli přitom terčem různých narážek ve společnosti, které Tyla mrzely, a manželce se za ně omlouval — vztah k Anně ale ukončit nechtěl nebo nemohl.

Tyl zemřel v Plzni 11. července 1856. Anna Rajská dále hrála v divadle — postupně u Štauderovy, Zöllnerovy, Švandovy a Šmídovy společnosti. Roku 1860 se provdala za hereckého kolegu Josefa Ladislava Turnovského, o šestnáct let mladšího, s nímž pokračovala v cestách po venkově do roku 1865, kdy získala angažmá v pražském divadle. Tam však nepobyla dlouho — po pruské okupaci jí nezbylo, než se vrátit ke kočovnému divadlu se skupinou Mušky a Libické. Nakonec v roce 1872 získal její manžel stálé zaměstnání v Praze jako redaktor týdeníku Slovan, což Anně Rajské umožnilo opustit divadelní scénu a věnovat se v soukromí rodině. Veřejného ocenění za

⁵³ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

⁵⁴ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

⁵⁵ Zdroj: Dějiny rodu Prusíků [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <https://github.com/zaantar/dejiny-rodu-prusiku/blob/master/tex/02h-vetev-vyrov-odnoz-vyrov-2.tex>.

⁵⁶ Hoffmannová, 2016, s. 66.

své náročné vlastenecké úsilí se jí dostalo minimálně, závěr jejího života byl ale šťastný v láskyplném rodinném kruhu. V té době byla nejstarší českou herečkou. Pohřbena je na Vyšehradském hřbitově.^{57,58}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Slepá nevěsta aneb pařížský ďábel – drama v 5 jednáních, 1874 (Lambert Thiboust: Le Diable, 1851). Praha: Mikuláš & Knapp, edice Divadelní ochotník; sv. 63.*

Eliška Řeháková

29. 1. 1846 Praha – 31. 3. 1916 Praha

Odborná učitelka, autorka pedagogických statí, cestopisů, překladů z francouzštiny. Přispěvatelka do ženských časopisů.^{59,60}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Po stupních, 1892 (Henry Gréville – ve skutečnosti Alice Marie Céleste Durand). Praha: J. Otto, edice Ottova laciná knihovna národní; č. 109.*
- *Král Apepi, 1895 (Victor Cherbuliez: Le Roi Apépi, 1887). Praha: F. Šimáček, edice Levné svazky novel; 51.*
- *Miss Rovelová, 1895 (Victor Cherbuliez: Miss Rovel, 1875). Praha: J. Otto, edice Ottova laciná knihovna národní; č. 135.*
- *Pád miss Topsy, 1896 (Édouard Rod: La Chute de Miss Topsy, 1882). Praha: F. Šimáček, edice Levné svazky novel; s. 82.*
- *Klam, 1897 (Victor Cherbuliez: Samuel Brohl et Cie, 1877). Praha: F. Šimáček, edice Románová knihovna Světozora; sv. 43.*

Bed. Slánská

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Ze života skřítků francouzských (Georges Sand), 1883, Národní listy odp. č. 294-295.*
- *Ze života skřítků francouzských – část II Šídla (Georges Sand), 1884, Národní listy odp. č. 34.*

Anežka Schulzová

24. 3. 1868 Praha – 4. 11. 1905 Praha

Pseudonym: Carl Ludwig Richter

Autorka operních libret, literárních studií, esejů a divadelních referátů, překladatelka z angličtiny, francouzštiny a dánštiny.

Byla dcerou novináře a politika Ferdinanda Schulze (1835-1905). Od mládí trpěla křivicí, nedocházela proto do školy a vzdělával ji otec. V letech 1888-1894 byla divadelní zpravodajkou, přispívala do Zlaté Prahy a do Květů. Studovala moderní jazyky, ze kterých překládala; o zahraničních autorech též psala kritické a životopisné studie. Se skladatelem Zdenkem Fibichem měla milostný poměr a do značné míry ovlivnila jeho tvorbu. Nejznámější se však stala svými librety k jeho operám.^{61,62}

Knižně uveřejněné překlady:

- *Obětovaná, 1893 (Édouard Rod: La Sacrifiée, 1892). Praha: J. Otto, edice Knihovna Zlaté Prahy; [sv. 1].*
- *Z novel Eduarda Rody – Tři srdce, Mlčky trpěli, Bouscatey a jeho žena, 1897 (Édouard Rod: Les Trois Cœurs (1890); Le Silence (1894); La femme à Bouscatey (1890)). Praha: J. Otto, edice Knihovna Zlaté Prahy; sv. 15.*

⁵⁷ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

⁵⁸ Zdroj: Wikipedie [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Anna_Forchheimov%C3%A1-Rajsk%C3%A1.

⁵⁹ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

⁶⁰ Neudorflová, 1999, s. 435.

⁶¹ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

⁶² Zdroj: Wikipedie [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ane%C5%BEka_Schulzov%C3%A1.

Katuška Šimonová

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Coco (Guy de Maupassant), 1887, Národní listy.*
-

Marie Špindlerová

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Obležení Berlína (François Coppée), 1887, Podřipan č. 6-7.*
 - *Tři vlasy pana Bismarcka – italská fantasmie (autor originálu neuveden), 1887, Podřipan.*
-

Anna Šumavská

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Madlenka (Jules Sandeau), 1872, Šumavan.*
-

Klementa Šuranová

14. 4. 1866 – 1929

Pseudonym: Věra Čalounová, R. Klement, V. Čeněk

Učitelka, autorka překladů z němčiny, italštiny, francouzštiny.⁶³

Knižně uveřejněné překlady:

- *Román mladého hochy, 1892 (Marie-Robert Halt: Le Jeune Théodore, 1891). Praha: J. R. Vilímek, edice Vilímkova knihovna mládeže dospívající; 7.*

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Milujte se vespolek (Émile de Souvestre), 1885, Květy I.*
-

B. Veselá

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *V protějším okně (Tony Réveillon), 1881, Lumír.*
 - *Poprava v Piroche/Oběšenec La Pirocheský (Alexandre Dumas – fils), 1882, Lumír.*
-

Bohuslava Záleská

1851 – 17.10.1936 Praha, vl. jménem Božena Augustinová

Starostka spolku Záštit, překladatelka z ruštiny a angličtiny.⁶⁴

Knižně uveřejněné překlady:

- *Markýz Villemer, 1874 (Georges Sand: Le Marquis de Villemer, 1860). Praha: Theodor Mourek, edice Bibliotéka klasických spisův cizojazyčných i původních románů; sv. 9.*

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Slečna Rovelová (Victor Cherbuliez), 1876, Slavia.*
- *Ženich slečny Saint-Maurové (Victor Cherbuliez), 1878, Světozor.*

⁶³ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

⁶⁴ Zdroj: Národní knihovna ČR [vid. 2017-04-21]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/>.

Linda Zdrůbková

Životopisné údaje nejsou k dispozici.

Časopisecky uveřejněné překlady:

- *Black (Alexandre Dumas), 1882, Svornost.*

6. Závěr práce

Tato práce svým pojetím aspirovala na příspěvek k dějinám českého překladu z oblasti ženské překladové produkce v období 2. poloviny 19. století a zároveň se svým teoretickým záběrem snažila obsáhnout jednotlivé aspekty spojené s osobu ženy překladatelky – tedy gender, feminismus a otázku genderu v translatologii. Zaměření na české překladatelky v daném období si logicky žádalo i zpracování tematiky historických, kulturních a sociálních souvislostí, které ne náhodou korespondují s obdobím ženských emancipačních snah a jejich částečným završením ve sledovaném období a v tom těsně po něm následujícím v českých zemích.

V rámci takto vytyčeného kontextu jsme ukázali vzájemné propojení všech výše zmíněných oblastí: feminismus, který reaguje na genderové nerovnosti ve společnosti, i plošnou aplikaci genderově-pohlavního systému; gender, který rozšířil zkoumanou problematiku translatologie o aspekt pohlaví překladatele, odmítavý postoj k patriarchálně koncipované struktuře jazyka a přišel s fenoménem ženy překladatelky, která není neviditelným převaděčem textu z jednoho jazyka do druhého; translatologie, která se ve svých zkoumáních zabývá i dějinami překladu a ve světle genderového vlivu se může zaměřovat právě na ženské překladatelky; dějiny překladu, které zkoumají vývoj překladatelství – metod, technik, produkce – v historickém světle a konečně ženské překladatelky, které nás vracejí zpět ke všem proměnným, tedy genderu, feminismu, genderu v translatologii a dějinám překladu.

Hlavním přínosem této práce ve světle výše uvedeného je tedy uspořádaný soupis překladů z pera českých žen překladatelek vydaných knižně v období 1850–1899 a vydaných časopisecky v období 1850–1888. Tento soupis se v rámci zmíněných snah může zdát přínosem pro danou oblast zejména proto, že se zaměřuje na ženy, kterým není z rozličných důvodů dáván dostatečný prostor ve starších českých dějinách překladu. Zároveň tento soupis koresponduje se snahami feministek o upoutání pozornosti k ženskému tématu a konečně alespoň částečně umožňuje nahlédnout do české historie prostřednictvím postav jednotlivých překladatelek.

V rámci pořízeného přehledu překladů, tak můžeme konstatovat, že v letech 1850–1899 bylo knižně vydáno celkem 105 překladů od 27 různých autorek a v rámci období 1850–1888 bylo časopisecky vydáno celkem 136 překladů od 43 různých autorek. Na seznamu autorek figurují vedle jmen některých českých spisovatelek nebo žen spojených s českým emancipačním hnutím i úplně neznámá jména. Přehled překladů byl zpracován do podoby bibliografického rejstříku podle jednotlivých překladatelek, který je k dispozici v kapitole 5.4. této práce.

Zjištěný výsledek ohledně počtu překladů a překladatelek se může zdát překvapivý, zejména proto, že se nejedná o úplně zanedbatelný podíl české překladové produkce, a přesto mu v současné literatuře není věnován téměř žádný prostor. Je samozřejmě otázkou, zda si regulérně všechny uvedené ženské překladatelky zaslouží své místo v dějinách překladu, stejně jako současné dějiny překladu určitě nejsou vyčerpávajícím přehledem všech mužských překladatelů. Nicméně alespoň některé z nich, a na tomto místě jmenujme třeba Elišku Peškovou, Marii Kaminskou, Johannu Kuffnerovou, Bronislavu Herbenovou, Olgu Fastrovou nebo Antonii Melišovou-Körschnerovou, si zaslouží být zmíněné v souvislosti s překladem z francouzštiny ve 2. polovině 19. století. Možná se s rozšířením a prohloubením stávajícího přehledu časem dočkáme i revize dějin českého překladu a budeme se moct dočíst i o jiných ženských překladatelkách než o soustavně zmiňované Žofii Podlipské a jejích překladech Georges Sand.

Tato práce si rozhodně neosobuje nárok na přehled kompletní a ucelený, je ale možné k němu přistupovat jako k základní rešerši, odrazovému můstku, který by mohl sloužit dalším výzkumným pracím. Kromě nutného doplnění a rozšíření stávajícího přehledu se nabízejí i další možnosti kudy se v tomto směru ubírat. Jednou z nich by mohl být obsáhlejší výzkum života samotných překladatelek – je dost dobře možné, že znalost podrobnějšího sociokulturního kontextu by umožnila lépe vyhodnotit sestavený přehled. Detailnější zmapování životopisných údajů a jejich další usouvztažnění například s jinou publikační činností – ať už vlastní nebo překladovou z jiných jazyků – by zase mohlo stanovit, zda se v případě překladatelek s jediným vydaným překladem jednalo opravdu jen o ojedinelé příspěvky k překladové produkci, či nikoliv. Další z možností je třeba i detailnější klasifikace časopisecky uveřejněných překladů. Ta by mohla lépe osvětlit povahu překládaných děl – zda i v tomto ohledu platí, že dramatické překlady převládaly nad prózou a naučnou literaturou stejně jako v případě knižně vydávaných překladů. A zda lze z korelace mezi ženských překladatelek a převážnou většinou dramatických překladů vyvodit nějaké závěry. A konečně poslední ze zamýšlených cest budoucího výzkumu, kterou zde zmíníme, by mohlo být porovnání verzí stejného překladu pořízených mužem a ženou právě z období 2. poloviny 19. století. V rámci translatologie již takové práce samozřejmě vznikly a zmiňujeme je i v práci samotné a uvádíme je také v seznamu literatury, nicméně většina těchto prací se zaměřuje na současnější překladovou produkci, kde se tak připravují o zkoumání důležitého aspektu překladů – a sice dobových překladatelských tendencí. Protože důležitou charakteristikou každého z překladů je jeho poplatnost době, ve které vznikal.

Bibliografie

BAHENSKÁ, Marie, 2005. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri. ISBN 80-86429-38-5.

BAHENSKÁ, Marie, 2007. *Spolupráce, nebo rivalita? Vztahy mezi ženskými spolky a jejich představitelkami ve 40. - 70. letech 19. století*. In: Milan VOJÁČEK, ed. *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století: sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23. - 24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, s. 29-49. ISBN 978-80-86712-45-1.

BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ, 2010. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky. ISBN 978-80-86495-70-5.

BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ, 2011. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta. ISBN 978-80-86829-79-1.

BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ, 2014. *O ženské práci: dobové (sebe)reflexe a polemiky*. Vyd. 1. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR. ISBN 978-80-87782-34-7.

BASSNETT, Susan, 2014. *Translation*. London: Routledge. The new critical idiom. ISBN 9780415435635.

BELISOVÁ, Šárka a Milan HRALA, ed., 2002. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0386-1.

BONDI, Liz, 1997. In *Whose Words: On Gender Identities, Knowledge, and Writing Practices. Transactions of the Institute of British Geographers* [online]. Wiley on behalf of The Royal Geographical Society, vol. 22, no. 2, s. 245-258 [vid. 17. prosince 2016]. ISSN 00202754. Dostupné z <http://www.jstor.org/>

BRŮJOVÁ, Pavlína, 2016. *Emancipační ideje českých spisovatelek 19. století (Světlá, Krásnohorská, Nováková)*. Plzeň. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická. Katedra filozofie. Vedoucí práce Mgr. Daniela Blahutková, Ph. D.

ENGLOVÁ, Jana, 2003. *Žena devatenáctého století v dokumentech*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. ISBN 80-7044-474-6.

FLEKAL, Karel, 2007. *Počátky vyššího vzdělávání žen v Čechách*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce doc. PhDr. Růžena Váňová CSc.

GJURIČOVÁ, Šárka, 1999. *Konstrukce gender: maskulinita a femininita z odlišných perspektiv*. In: Eva VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ a Hana MAŘÍKOVÁ, ed. *Společnost žen a mužů z aspektu gender: Sborník studií vzniklých na základě semináře Společnost, ženy a muži z aspektu gender pořádaného Nadací Open Society Fund Praha*. Praha: Open Society Fund Praha, s. 69-81. ISBN 80-238-4770-8.

GODARD, Barbara, 1989. Theorizing Feminist Discourse/Translation. *Tessera* [online]. Toronto: York University, vol. 6, Spring/Printemps, s. 42-53 [vid. 22. února 2017]. ISSN 1923-9408. Dostupné z <http://tessera.journals.yorku.ca/index.php/tessera/index>

HECZKOVÁ, Libuše, 2007. *Obavy Elišky Krásnohorské*. In: Milan VOJÁČEK, ed. *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století: sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23. - 24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, s. 87-101. ISBN 978-80-86712-45-1.

HOFFMANNOVÁ, Jaroslava, 2016. *Prvenství žen: ženy iniciativní, vzdělané a tvořivé*. Vydání první. Praha: Ústav T.G. Masaryka, o.p.s. ISBN 978-80-86142-56-2.

HÜNDLOVÁ, Johana, 2008. *Gender v překladu: Existuje mužský a ženský překlad?* Olomouc. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Katedra romanistiky. Vedoucí práce PhDr. Jarmila Petříková, Ph.D.

CHODOROW, Nancy J, 1995. Gender as a Personal and Culultural Construction. *Signs: Journal if Women in Culture and Society* [online]. Chicago: The University of Chicago Press Journals, vol. 20, no. 3 – Spring, s. 516-544 [vid. 13. dubna 2017]. ISSN 0097-9740.

KÁFOŇKOVÁ, Jarmila, 2006. *Postavení žen v české společnosti v posledních 100 letech*. Brno. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Institut mezioborových studií Brno. Vedoucí práce PaedDr. Lenka Rogožanová

KALIVODOVÁ, Eva, 2010. *Browningová nebo Klášterský? Krásnohorská nebo Byron?: o rodu v životě literatury*. Vydání první. Praha: Karolinum. ISBN 9788024618876

KLOUČEK, Jaroslav a Leoš Karel ŽIŽKA, ed., 1889. *Přehled překladů z jazyka francouzského do češtiny: obsahuje veškeré překlady uveřejněné aneb v rukopise ukončené do konce roku 1888*. Praha: Alliance française.

KRAJČOVÁ, Lenka, 2012. *Americký klub dam a učitelky*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Katedra občanské výchovy a filozofie. Vedoucí práce PhDr. Miloslava Turková, CSc.

LACAN, Jacques, 2001. *Écrits: a selection*. 1st pub. in Routledge classics. London: Routledge. ISBN 0415253926.

LENDEROVÁ, Milena, 2007. *Reflexe identity v ženských denících 19. století*. In: Milan VOJÁČEK, ed. *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století: sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23. - 24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, s. 157-174. ISBN 978-80-86712-45-1.

LEVÝ, Jiří a Jiří HONZÍK, ed., 1996. *České teorie překladu: vývoj překladatelských teorií a metod v české literatuře*. Vyd. 2. Praha: Ivo Železný. 2 sv. ISBN 80-237-2952-7.

LORBER, Judith, 1998. *Gender inequality: Feminist theories and politics*. Los Angeles: Roxbury.

MALÍNSKÁ, Jana, 2005. *Do politiky prý žena nesmí – proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Libri. ISBN 80-7277-295-3.

MALÍNSKÁ, Jana, 2013. *"My byly, jsme a budeme!": české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-219-1.

MARTÍN, Rosario M., 2005. *Gender(ing) Theory: Rethinking the Targets of Translation Studies in Parallel with Recent Developments in Feminism*. In: José SANTAEMILIA, ed. *Gender, sex and translation: the manipulation of identities*. Manchester: St. Jerome Publishing, s. 27-37. ISBN 1-900650-68-1.

MITCHELL, Juliet, 1974. *Psychoanalysis and Feminism*. 1st Amer. Ed. New York: Pantheon Books. ISBN 0-394-47472-4.

MLČÁKOVÁ, Tereza, 2009. *Gender in Translation*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Katedra anglistiky a amerikanistiky. Vedoucí práce Mgr. Renata Kamenická, Ph.D.

MLÝNKOVÁ, Jana, 2008. *Dívčí školství v českých zemích v 19. století a na přelomu 19. a 20. století*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce doc. PhDr. Růžena Váňová CSc.

MORRISOVÁ, Pam, 2000. *Literatura a feminismus*. Vydání první. Brno: Host. ISBN 80-86055-90-6.

NAJMANOVÁ, Veronika, 2011. *Zapomenuté představitelky Ženského výrobního spolku českého ve světle jejich pozůstalosti a dobového tisku*. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce PhDr. Miloslava Turková, CSc.

NEUDORFLOVÁ, Marie L, 1999. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: JANUA. ISBN 80-902622-2-8.

NOVOTNÁ, Hana, 2007. *Spolky, modernizační prvek regionu Vlašimska (1848-1918)*. Praha. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Katedra pomocných věd historických a archivního studia.

OUDOVÁ, Radka, 2015. *Sofie Podlipská. Veřejná činnost ve světle dobových pramenů*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Ústav etnologie. Vedoucí práce doc. PhDr. Irena Štěpánová, CSc.

PÁNKOVÁ, Lenka, 2000. *Translating gender: vliv společenského rodu na překlad: (experimentální analýza)*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie. Vedoucí práce PhDr. Eva Kalivodová, Ph.D.

PECHOVÁ, Jana, 2008. *Male and Female Language in Translation Studies: The World According to Garp by John Irving*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Katedra anglického jazyka a historie. Vedoucí práce Mgr. Martin Němec, Ph.D.

PERKOVÁ, Kateřina, 2010. *Rokycany v druhé polovině 19. století. Kulturně-osvětové spolky a jejich činnost*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Ústav českých dějin. Vedoucí práce PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.

PERNICOVÁ, Iva, 2012. *Příspěvek k životu ženy na Vyškovsku na konci 19. a v první polovině 20. století*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Katedra historie. Vedoucí práce doc. PhDr. František Čapka, CSc.

PETRÁŠKOVÁ, Radka, 2007. *D.H. Lawrence – Milenec lady Chatterleyové v překladu S. Jílovské a F. Vrby*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie. Vedoucí práce PhDr. Eva Kalivodová, Ph.D.

RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN, 2005. *Ženy, muži a společnost*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 80-246-0525-2.

REZNIKOW, Stéphane, 2008. *Frankofilství a česká identita: 1848-1914*. 1. české vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1437-3.

ŘÍHOVÁ, Hana, 2016. *Ženská emancipace v českých zemích v 19. století s přihlédnutím k brněnskému spolku Vesna*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Ústav hudební vědy. Vedoucí práce Mgr. Jan Špaček

SIMON, Sherry, 1996. *Gender in translation: cultural identity and the politics of transmission*. 1st publ. London: Routledge. ISBN 0-415-11536-1.

SIMOTOVÁ, Tereza. *Gender* [online]. České Budějovice: Tereza Simotová, 2009 [vid. 2017-04-08, 9:35 CET]. Dostupné z: <http://gender.webnode.cz/>

ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK, 2014. *Knihy kupovati: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Vyd. 1. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2404-6.

ŠROLOVÁ, Kristýna, 2010. *Časopis "Módní svět" a jeho příloha "Lada" v kulturně-historickém kontextu*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Ústav etnologie. Vedoucí práce doc. PhDr. Irena Štěpánová, CSc.

VAŠÍČKOVÁ, Gabriela, 2011. *Gender and Translation*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Katedra anglistiky a amerikanistiky. Vedoucí práce Ing. Mgr. Jiří Rambousek, Ph.D.

VON FLOTOW, Luise, 1997. *Translation and gender: Translating in the "Era of feminism"*. 1st publ. Manchester: St. Jerome Publishing. ISBN 1-900650-05-3.

VON FLOTOW, Luise, 2005. *Tracing the Context of Translation: The Example of Gender*. In: José SANTAEMILIA, ed. *Gender, sex and translation: the manipulation of identities*. Manchester: St. Jerome Publishing, s. 39-51. ISBN 1-900650-68-1.

VON FLOTOW, Luise, 2010. *Gender in Translation*. In: Yves GAMBIER a Luc VAN DOORSLAER, ed. *Handbook of translation studies, volume 1*. Amsterdam: John Benjamins Pub. Co., s. 129-134. ISBN 9789027203311.

VON FLOTOW, Luise, 2012. Translating Women: from recent histories and re-translations to «Queering» translation, and metamorphosis. *Quaderns: revista de traducció* [online]. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2012, no. 19, s. 127-139 [vid. 19. března 2017]. ISSN 2014-9735.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, 2007. *Zábava a rozptýlení českých žen v 19. a počátkem 20. století*. In: Milan VOJÁČEK, ed. *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století: sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23. - 24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, s. 341-352. ISBN 978-80-86712-45-1.

VRCHOTOVÁ, Lenka, 2011. „Mám obrovskou touhu cestovat a vidět cizí země“ - *Žena na cestách v druhé polovině 19. století*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Ústav českých dějin. Vedoucí práce prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

ZACH, Aleš. Slovník českých nakladatelství 1849-1949 [online]. Aleš Zach, ©2007-2017 [vid. 20. dubna 2017, 9:43 CET]. Dostupný z: <http://www.slovník-nakladatelství.cz/>

Elektronické zdroje

Souborný katalog ČR – Národní knihovna ČR.
Dostupný z: <http://www.nkp.cz/>.

Informační portál Jednotné informační brány (JIB).
Dostupný z: <http://www.jib.cz/V?RN=131075188>.

Katalogy a databáze knihovny Památníku národního písemnictví.
Dostupné z: <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/katalogy-interni/>.

Katalog knihovny Institutu umění – Divadelního ústavu.
Dostupný z: <http://vis.idu.cz/Libros.aspx>.